T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

CHRISTOPHER HITCHENS'IN ATEİZM ANLAYIŞI

Sümeyra TURAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Tamer YILDIRIM

HAZİRAN - 2022

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CHRISTOPHER HITCHENS'IN ATEİZM ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sümeyra TURAN

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

"Bu tez 03/06/2022 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU	Başarılı
Prof. Dr. Kemal BATAK	Başarılı
Doç. Dr. Tamer YILDIRIM	Başarılı

ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Sümeyra TURAN

03/06/2022

ÖNSÖZ

Christopher Eric Hitchens, 13 Nisan 1949 - 15 Aralık 2011 tarihleri arasında yaşamış, gazeteci kimliğinin yanı sıra ateizm savunuculuğuyla da ön plana çıkan bir düşünürdür. Hitchens'ın ateizm anlayışı ilkçağlardan bu yana devam eden Tanrı inancının eleştirisi ve reddi olarak tanımlayabileceğimiz klasik ateizmle aynı özellikleri taşısa da bunu ele alış biçimi bakımından farklı bir veçheye sahiptir. Çünkü globalleşen ve küçük bir köye dönüşen yeni dünya düzeninde Hitchens, ateizm anlayışını çok daha hızlı bir şekilde geniş kitlelere ulaştırabilmiştir. Bu yönüyle Hitchens'ın ateizmi tezimizin ana konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmamız giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde, ateizmin düşünce tarihindeki seyrine kısaca değindikten sonra, bir kavram olarak Yeni Ateizmin ortaya çıkış serüveninden ve gerçekten "yeni" bir ateizm olup olmadığına dair yapılan tartışmalardan bahsettik. Daha sonra Yeni Ateist filozoflar olarak nitelendirilen Richard Dawkins, Daniel Dennett ve Sam Harris gibi düşünürleri tanıttık ve görüşlerine kısaca yer verdik. Birinci bölümde Christopher Hitchens'ın entelektüel biyografisi ve eserlerine değindik. İkinci bölümde Christopher Hitchens'ın ateizm anlayışını, Tanrı ve din meselelerine yaklaşımı bağlamında ele aldık. Üçüncü bölümde Hitchens'a teistler ve ateistler tarafından yönlendirilen eleştirilere yer verdik. Sonuç bölümünde ise çalışma boyunca elde edilen verileri genel bir değerlendirmeye tabi tuttuk.

Bu çalışmanın her aşamasında, özellikle konu belirleme ve tezin yöntemini şekillendirme noktalarında bana özgür bir şekilde hareket etme imkânı tanıyan ve ayrıca çalışma boyunca içinde bulunduğumuz Covid-19 pandemi sürecini ve pandeminin getirdiği olumsuzlukları da dikkate alarak daima pozitif bir tavır içerisinde olan ve tez yazımı esnasında bana rehberlik eden, değerli fikirleriyle yol gösteren kıymetli danışman hocam sayın Doç. Dr. Tamer Yıldırım'a çok teşekkür ederim.

Akademik birikiminden ve kişiliğinden çok şey öğrendiğim, tecrübeleriyle bana yol gösteren kıymetli hocam Doç. Dr. Ahmet Erhan Şekerci'ye müteşekkirim. Yüksek lisans ders döneminde yaptığımız okumalar boyunca bizlere ufuk açıcı önerilerde bulunan sayın hocam Prof. Dr. Kemal Batak'a, lisans ve lisansüstü eğitimimiz esnasında ateizm üzerine ilk izlenimlerimizi oluşturan sayın hocam Prof. Dr. Aydın Topaloğlu'na teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca bana kolaylık sağlayan ve anlayış gösteren fakülte dekanımız sayın Prof. Dr. Hasan Keskin'e ve fakültedeki çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim. Ayrıca tezimi okuma nezaketini göstererek öneri ve katkılarda bulunan, tez yazım sürecinde beni destekleyen ve cesaretlendiren kıymetli dostum ve çalışma arkadaşım Arş. Gör. Nuran Çınar'a ve yine tezimi okuma nezaketini göstererek öneri ve katkılarda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Zehra Gözütok Tamdoğan'a şükranlarımı sunarım.

Eğitim hayatımın ilk gününden itibaren benden maddî ve manevî desteğini esirgemeyen, dualarını üzerimden eksik etmeyen ve ne yaparsam yapayım haklarını asla ödeyemeyeceğim annem Remziye Köksal ve babam Sami Köksal'a minnettarım.

Yüksek lisans eğitimim ve tez yazım sürecinde benden desteğini bir an olsun esirgemeyen, bu çalışmanın hitama ermesi için elinden gelen tüm çabayla beni cesaretlendiren ve her zaman yanımda olan ve bana hem hayat hem de ilim yolunda yol arkadaşlığı yapan kıymetli eşim Bilal Turan beyefendiye en kalbi teşekkürlerimle.

Sümeyra TURAN

03/06/2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.e.	: Aynı eser
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.y.	: Aynı yer
b.s.	: Basım
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DTM	: Dünya Ticaret Merkezi
Hz.	: Hazreti
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
t.y.	: Tarihi yok
vb.	: ve benzeri

ÖZET	
Başlık: Christopher Hitchens'ın Ateizm Anlayışı	
Yazar: Sümeyra TURAN	
Danışman: Doç. Dr. Tamer YILDIRIM	
Kabul Tarihi: 03/06/2022	**Sayfa Sayısı:** vi (ön kısım) + 108 (ana kısım)

Bu tez, Yeni Ateizmin en önemli temsilcilerinden biri ve 2011 yılında vefat etmiş olan Christopher Hitchens'ın ateizm anlayışını ele almaktadır.

Çalışmamızda Christopher Hitchens'ı seçmemizin en önemli sebebi Hitchens'ın eserlerinin Türkçeye çevrilmemiş olması ve vefat etmesine rağmen düşüncelerinin ve söylemlerinin etkisini sürdürmeye devam etmesidir.

Ülkemizde Hitchens'tan bahseden kayda değer bir eser mevcut değildir. Bundan dolayı biz bu çalışmamızda sadece Hitchens'ın ateizm anlayışına değil, onun ateizme yönelmesinin ip uçlarını bulabileceğimiz hayat hikayesine ve ateizm anlayışına yöneltilen eleştirilere de yer verdik. Bu eleştirilerin sadece teist kanattan değil aynı zamanda ateist kanattan da yönlendirildiğini, Hitchens'ın büyük takipçi kitlesine sahip olduğu kadar büyük bir eleştirmen kitlesine de sahip olduğunu belirttik.

Tezimizde sırasıyla birinci bölümde Hitchens'ın genel olarak biyografisine yer verdik ve eserlerini tanıttık. Tezimizin asıl kısmını oluşturan ve Hitchens'ın ateizm anlayışını ve dine bakış açısını aktardığımız ikinci bölümde ise Hitchens'ın Tanrı ve din meselelerine yaklaşımını, ateizm savunusunu, agnostisizmi problemli bir görüş olarak tanımlamasını ve ahlaka dair meselelere karşı tutumunu ele alıp değerlendirdik. Tezimizin son bölümünde ise teist ve ateist camia tarafından özelde Hitchens'a genelde ise Yeni Ateizm akımına yöneltilen eleştirileri aktarıp değerlendirmede bulunduk.

Amacımız globalleşen dünyada popüler eserleriyle ateizmi savunan ve ülkemizde de tanınmaya başlanan Hitchens'ın genel olarak din ve Tanrı meseleleriyle ilgili görüşlerini ve bu görüşlere yapılan eleştirileri sunmak olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ateizm, Yeni Ateizm, Antiteizm, Mahşerin Dört Atlısı, Christopher Hitchens

ABSTRACT

Title of Thesis: Understanding of Atheism of Christopher Hitchens

Author of Thesis: Sümeyra TURAN

Supervisor: Assoc. Prof. Tamer YILDIRIM

Accepted Date: 03/06/2022 **Number of Pages:** vi (pre part) + 108 (main part)

This thesis deals with the understanding of atheism of Christopher Hitchens, one of the most important representatives of the new atheism, who passed away in 2011.

The most important reason why we chose Christopher Hitchens in our study, is that even though Hitchens' works were not translated into Turkish and despite his death, his thoughts and discourses continue to have an impact.

There is no significant work in our country that mentions Hitchens. Therefore, in this study, we have included not only Hitchens' understanding of atheism, but also his life story, where we can find clues to his tendency to atheism, and the criticisms directed at his understanding of atheism. We stated that these criticisms were directed not only from the theist wing, but also from the atheist wing, and that Hitchens had a large audience of critics as well as a large following.

In the first part of our thesis, we have included the general biography of Hitchens and introduced his works. In the second part, which constitutes the main part of our thesis, and we convey Hitchens's understanding of atheism and his perspective on religion, we discussed and evaluated Hitchens' approach to God and religion issues, his defense of atheism, his handling of agnosticism as a problematic view, and his attitude towards moral issues. In the last part of our thesis, we conveyed and evaluated the criticisms directed at Hitchens in particular and against the new atheism movement in general by the theist and atheist community.

Our aim is to present the views and criticism of Hitchens, who defended atheism with his popular works in the globalizing world and started to be known in our country, on the issues of religion and God in general.

Keywords: Atheism, New Atheism, Antitheism, Four Horsemen of the Apocalypse, Christopher Hitchens

GİRİŞ

Düşünce tarihi boyunca Tanrının varlığı meselesi her zaman en ilgi çekici konulardan biri olmuştur. Tanrının var olup olmadığı problemiyle ilk, orta, yeni ve yakın çağlarda pek çok düşünür ilgilenmiş ve günümüzde de ilgilenmeye devam etmektedir. Her ne kadar tarihi seyir boyunca düşünürler aynı konuyu ele alsalar da bilimin ilerlemesi ve teknolojideki birtakım değişiklik ve yeniliklerle birlikte konuyu inceleyiş yöntemlerinde değişiklikler olmuştur.

Tanrının varlığı problemine olan yaklaşımları temelde dört ana başlık altında ele alabiliriz. Bunlar kabulden redde doğru bir tasnif yaptığımızda sırasıyla teizm, deizm, agnostisizm ve ateizm olarak tanımlanabilir. Söz konusu Tanrının varlığı problemi olunca deizm ve agnostisizm nispeten daha bulanık cevaplar vermekte iken teizm ve ateizm bu probleme daha net ve keskin cevaplar verip aynı zamanda düşünce tarihinin başından itibaren süregelen bir çatışmanın da temelini oluşturan iki akımdır.

Ateizm, çerçevesi oldukça geniş olan bir tartışma konusudur.[1] Düşünce tarihi boyunca, düşünürlerin teizm tanımlarının ateizm tanımlarını şekillendirmesi ayrıca teizmin varlığına getirdikleri yaklaşımın olumlu ya da olumsuz özelliğe sahip olması gibi etkenler nedeniyle ateizmin ne olduğuna dair farklı tanımlar ortaya konmuştur.[2] Ancak düşünürlerin Tanrı meselesine yaklaşımı her ne kadar tanımlarını etkilese de "ateizm" bir kavram olarak, varlığını teizmden almaktadır. Dolayısıyla ateizmin tanımını yapmadan önce teizmin ne olduğunu tanımlamamız gerekmektedir.

Teizm, en kapsamlı şekliyle, var olan her şeyin yaratıcısı olan bir Tanrı'ya inanmak olarak tanımlanabilir.[3] Ateizm kavramı ise en genel haliyle Yunancada olumsuzluk bildiren "a" ön eki ile Tanrı'yı ifade eden "theos" kelimesinin birleşimiyle ifade edilen, Tanrı'nın ya da Tanrıların var olmadığı inancına dayanan felsefe akımı olarak tanımlanmaktadır. Yani ateizm kısaca, evreni yaratan, evrenin yasalarını ortaya koyan

---

[1] Mehmet Aydın, *Din Felsefesi* (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014), 205.
[2] Aydın Topaloğlu, *Teizm & Ateizm Tanrıtanımazlığın Felsefi Boyutları* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2020), 13.
[3] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), "Teizm".

veya evrene bir şekilde müdahale eden doğaüstü bir varlık türüne ya da genel anlamıyla yaratıcıya inanmama durumudur.[4]

Ateizmin tarih sahnesine ilk ne zaman çıktığıyla ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Julian Baggini, *Ateizm* başlıklı kitabında iki görüşten bahsetmektedir. Bunlardan ilki ateizmin Batı uygarlığının şafağı olan Antik Yunan'da çıktığını savunurken ikincisi ise ateizmin tam anlamıyla ortaya çıkışının 18. yüzyılda vuku bulduğunu iddia eder. Ancak Baggini'ye göre bu iki görüş birbiriyle çelişiyor gibi dursa da ateizmin temelleri Antik Yunan'da atılmış ve Aydınlanma döneminin sonlarına doğru sistematik bir inanç haline gelmiştir.[5]

Ateizm tarih boyunca farklı kitleler tarafından benimsenmiş ve savunulmuş bir ideolojidir. Farklı zaman ve zeminde taraftar bulması dolayısıyla mutlak bir ateizm ve mutlak bir ateist tanımı yapmak zordur. Ateistler zaman boyunca ateizmden ne anladıkları konusunda ihtilafa düşmüş bu durum da çeşitli ateizm anlayışlarının oluşmasına sebep olmuştur. Çalışmamız açısından önem arz etmesi sebebiyle ateizm türlerinden yalnızca üç tanesine yer vereceğiz. Bunlar; insanın zihninde doğuştan Tanrı kavramı olmadığından reddedilecek bir şeyin de bulunmadığını savunan mutlak ateizm; felsefî bir çaba ile Tanrı'nın varlığını ve onun varlığına dair delilleri çürütmeye çalışan teorik ateizm; gündelik yaşamında Tanrı'ya yer vermeyen yani Tanrı yokmuş gibi yaşayanların savunduğu pratik ateizmdir.[6]

Mahşerin Dört Atlısı ve Yeni Ateizm Tartışması

21. yüzyılda yaşanan değişimlerle birlikte güncel bir ateizm akımı ortaya çıkmıştır. *Yeni Ateizm* olarak adlandırılan bu ateist akımı yukarıda bahsettiğimiz akımlardan farklı olarak daha saldırgan bir üslup kullanmış, ayrıca medya iletişim araçlarının yaygınlaşması ve gelişen teknoloji ile kendilerini ve düşüncelerini çok geniş bir kitleye tanıtma imkânı bulmuştur. Peki bu akım gerçekten "yeni" bir ateizm akımı mıdır? Eğer öyleyse daha önceki ateizm türlerinden felsefi söylem olarak farklılaştığını iddia eden *Yeni Ateizm'*in tanımı nedir? Düşünce tarihi içerisinde ne zaman varlık göstermiştir? Bu akımı diğer akımlardan farklı kılan yönleri nelerdir? Akımın temsilcileri kimlerdir? *Yeni Ateizm*

[4] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), "Ateizm".
[5] Julian Baggini, *Ateizm*, çev. M. Barış Gümüşbaş (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2019), 104.
[6] Aydın Topaloğlu, *Ateizm Çıkmazı* (Ankara: DİB Yayınları, 2019), 25-31.

tartışmalarının etrafında döndüğü kavramlar nelerdir? Bu bölümde bu soruları cevaplamaya çalışacağız.

Yeni Ateizm, Thomas Zenk'in tanımıyla yirmi birinci yüzyılın ilk on yılında Batı dünyasının kamusal söyleminde ortaya çıkan çeşitli sosyal aktörleri ve fenomenleri tanımlamak için kullanılan şemsiye bir terimdir.[7] Tarihi seyir olarak bakıldığında ise *Yeni Ateizm,* kendisini Müslüman olarak tanımlayan kimselerin intihar eylemleri yaptığı ve 11 Eylül'ün travmatize ettiği bir dönemde popüler isimlerin peş peşe din karşıtı kitaplar yayınlaması ve bu kitapların çokça taraftar bularak gündemde kalmasıyla ivme kazanmış bir akımdır.

Sam Harris'in[8] 2004 yılında yayınladığı *İnancın Sonu* adlı çok satan eseri popüler ateist kitaplara öncülük etmiştir.[9] Eserin orijinal ismi *The End of Faith: Religion, Terror and the Future of Reason*'dır, yayınlandıktan on yıl sonra *İnancın Sonu: İnanç ve Mantığın Kafa Kafaya Çarpışması* başlığıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Söz konusu eserde Harris, şiddetin ana kaynağı olan dinlerin ortadan kaldırılması gerektiğini ve dinlerin dünyayı yok etmeden önce tüm dünyanın seküler bir çehreye bürünmesi gerektiğini savunur. 11 Eylül saldırılarından üç yıl gibi kısa bir süre sonra kaleme alınan bu eser, yayınlandığı dönemde çok büyük bir yankı uyandırmış ve New York Times'ın çok satanlar listesinde yer almıştır.[10]

30 Eylül 2007'de Christopher Hitchens'ın Washington'daki evinde Richard Dawkins, Daniel Dennett ve Sam Harris ile iki saatlik bir söyleşi gerçekleştirmişler ve söyleşinin video kaydını The Four Horsemen [Dört Atlı] ismiyle yayınlamışlardır. 2019 yılında ise bu kayıt kitaplaştırılarak okuyucuya sunulmuştur.[11]

---

[7] Thomas Zenk, "New Atheism", *The Oxford Handbook of Atheism*, ed. Michael Ruse, Stephen Bullivent (Oxford, UK: Oxford University Press, 2013), 213.

[8] Sam Harris ve ateizm anlayışı hakkında detaylı bilgi için bkz. Nazmiye Yağcı, *Çağdaş Din Felsefesi Problemi Olarak Yeni Ateizm, Sam Harris Örneği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

[9] Sam Harris, *The End of Faith* (New York: W. W. Norton & Company, 2004); Sam Harris, *İnancın Sonu*, çev. Tunç Tuncay Bilgin (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2014).

[10] Yağcı, *Çağdaş Din Felsefesi Problemi Olarak Yeni Ateizm, Sam Harris Örneği*, 51.

[11] Richard Dawkins Foundation for Reason & Science, "Mahşerin Dört Atlısı HD: Richard Dawkins ile Tartışmalar, Bölüm 1"; Richard Dawkins Foundation for Reason & Science, "The Four Horsemen: Hour 2 of 2 - Discussions with Richard Dawkins, Ep 1"; Christopher Hitchens vd., *The Four Horsemen: The Conversation That Sparked An Atheist Revolution* (New York: Random House, 2019); Christopher Hitchens vd., *Dört Atlı: Bir Devrimi Ateşlemiş Söyleşi*, çev. Melisa Miller - Barbaros Efe Güner (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2019).

2010'da Christopher Hitchens ve Dinesh D'Souza arasında gerçekleşen Tanrı Tartışması başlıklı konuşmada bu dört isme *Kıyamet-Dışının Dört Atlısı* denilmiştir. Bu kinaye, İncil'in vahiy kitabında sözü edilen Mahşerin Dört Atlısı anlatısından gelmektedir. Bu dörtlü onları aşağılamak isteyenler tarafından "Evanjelist Ateistler" olarak da anılmışlardır.[12]

Yeni Ateist denilince ilk akla gelen isimler Richard Dawkins, Daniel Dennett, Sam Harris ve Christopher Hitchens'tır. Ancak bu dörtlü kendilerini *Yeni Ateist* olarak tanımlamaktan ziyade inançsız, inanmayan, anti-teist ve din eleştirmeni olarak tanımlamayı tercih etmişlerdir. Richard Dawkins *Tanrı Yanılgısı* adlı eserinde *mahşerin dört atlısı* etiketine karşı çıkmadığını bununla birlikte *Yeni Ateist* tanımlamasından heyecan duymadığını belirtmiştir. Dawkins'e göre bu tanım kendilerinin, önceki ateistlerden tam olarak ne açıdan ayrıldığı konusunda net bir bilgi vermez.[13] Sam Harris ise daha geniş olan 'ateist' teriminin terk edilmesi gerektiğini savunmuştur. Harris, ateizm teriminin kullanımıyla ilgili hem felsefi hem de stratejik endişeleri olduğunu belirtir. Ateizmin kamusal seslerinden biri olmasına rağmen, kendisini, ateist olarak konuşmaya davet edilmeden önce ateist olarak düşünmediğini; hatta dine yönelik en önemli eleştirisi olan *İnancın Sonu*'nda bu terimi kullanmadığını vurgulamıştır. Harris astrolojiyi reddeden biri için bir kelimeye ihtiyaç duyulmadığı gibi, 'ateist' kelimesinin de ihtiyaç duyulmayan bir terim olduğunu düşünmektedir.[14]

Anthony Clifford Grayling, Martin Amis, Ian McEwan, Philip Pullman, Selman Rüşdî, Ayaan Hirsi Ali, Jerry Coyne, Victor J. Stenger ve Steven Weinberg, Bill Maher, Lawrence Krauss, Alman filozoflar Michael Schmidt-Salomon ve Peter Sloterdijk, Philipp Möller, Piergiorgio Odifreddi, Michel Onfray ve Slavoj Žižek gibi isimler de *Yeni Ateist*ler arasında sayılmaktadır.[15]

Genel temsilcileri ve *Yeni Ateizm* denilince akla gelen ilk isimlerin Dawkins, Dennett, Hitchens ve Harris gibi popüler isimler olması dolayısıyla *Yeni Ateizm*in bir "erkekler kulübü/boys club" olduğu yönünde çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Monica Shores[16] ve

[12] "'Evangelical Atheists:' Pushing For What?", *HuffPost* (18 Ekim 2010).
[13] Richard Dawkins, *The God Delusion* (United Kingdom: Black Swan, 2016), I15.
[14] Sam Harris, "The Problem with Atheism", *Sam Harris* (Erişim 03 Mart 2022).
[15] "New Atheism", 251.
[16] "Will 'New Atheism' Make Room For Women? - Ms. Magazine" (Erişim 22 Şubat 2022).

Amy Clare[17] yazılarında *Yeni Ateist* denilince akla gelen ilk isimler olan -Richard Dawkins, Christopher Hitchens, Daniel Dennett, Sam Harris ve Victor Stenger'in hepsinin beyaz erkekler olduğunu ve oldukça cinsiyetçi tavırlara sahip olduğunu vurgularlar. Ayrıca ateizmin, bir hareket olarak özgür düşünceli, eğitimli ve aydın olmakla övündüğünü; ancak beyaz erkeklerin egemenliğindeki akımdaki bazı isimlerin kadın düşmanı ve ırkçı tutumlar sergilediğine dikkat çekerler. Her iki yazıda da verilen örnek 2011 yılında vefat eden Christopher Hitchens'ın siyahi bir komedyen olan Wanda Dyke'a yönelik ırkçı ve cinsiyetçi ifadesini sert bir üslupla eleştirirler.

Victoria Bekiempis ise "*Why the New Atheism is a boys' club*" adlı köşe yazısında, kadınlar Tanrı'dan korkup kurumlara meydan okumazken erkeklerin, şüpheci ve rasyonel olduğu ve bu nedenle günümüzün tanınmış seküler düşünürlerinin, özellikle *Yeni Ateizm* hareketinin saflarında yer alan kişilerin tümünün erkek olduğu iddiasını gülünç bulduğunu belirtir. Ayrıca Victor Stenger'in bir e-posta röportajı sırasında Ayaan Hirsi Ali, Wendy Kaminer, Rebecca Goldstein ve Michelle Goldberg gibi kadın ateistlerin var olduğunu kabul ettiğini, ancak kitabının tanıtım materyallerinde atıfta bulunulan *Yeni Ateist*ler arasında bu kadınların hiçbirinin olmadığına da dikkat çeker.[18]

Katie Engelhart 2013'te yayımladığı *From Hitchens to Dawkins: Where are the women of New Atheism?* başlıklı yazısında Dawkins-Hitchens-Harris üçlüsünün büyük Ateist eleştiri dalgasını yayınladığı sıralarda, tarihçi Jennifer Michael Hecht "Doubt", gazeteci Susan Jacoby "Freethinkers" isimli eserleri yayınladıklarını ancak her iki eserin de eleştirmenlerce beğenilmesine rağmen bu kadınların yeni ateistler arasında görülmemelerini eleştirmektedir.[19]

Bahsi geçen yazılar ve yeni ateizm deyince akla gelen ilk isimlerin erkeklerden oluşuyor olması ve bu isimlerin Mahşerin Dört Atlısı lakabıyla anılması mevcut iddiaları her ne kadar haklı çıkarıyor gibi dursa da konu tartışmaya oldukça açıktır. 30 Eylül 2007'de Hitchens'ın evinde bir araya gelmelerinden sonra 'Dört Atlı' olarak anılmaya başlamışlar, Hitchens'ın 2011'de vefat etmesinden sonra ise Ayaan Hirsi Ali, "artı bir

[17] Amy Clare, "Sexism in the Atheist Community: Not Rational, Not Reasonable, Not Funny", *The F-Word* (blog), 03 Mart 2010.
[18] Victoria Bekiempis, "Why the New Atheism Is a Boys' Club", *The Guardian* (26 Eylül 2011), blm. World news.
[19] Katie Engelhart, "From Hitchens to Dawkins: Where Are the Women of New Atheism?", *Salon* (21 Temmuz 2013).

atlı-kadın" olarak anılmıştır. Hirsi Ali, 2012 yılında düzenlenen Uluslararası Ateist Kongresi'ne katılmıştır. Richard Dawkins, konuşmanın başında 2007'de konuşmaların ilkinin Hitchens'ın evinde yapıldığını ve Ayaan Hirsi Ali'nin de programa davetli olduğunu ancak son dakikada meydana gelen bir aksaklık sebebiyle Hollanda'ya dönmek zorunda kaldığını ve programı *Dört Atlı ve Bir Kadın Atlı* yerine sadece *Dört Atlı* olarak yayınladıklarını belirtir.[20]

Yeni Ateizm bir kalıp olarak ilk defa 2005 yılında Ronald Aronson tarafından *BookForum* dergisinin "Is God Still Dead?" başlıklı sayısında kullanılmıştır.[21] Aronson, *Yeni Ateist*ler hakkındaki makalesinin, ABD'deki zayıflamış laiklik durumunu, dinin son zamanlardaki dikkate değer yükselişi bağlamında araştırdığını söyler.[22] Ronald Aronson yine 2007 yılında kaleme aldığı *"New Atheists"* başlıklı yazısında ise Dawkins, Dennett, Hitchens ve Harris'in eserlerinin son iki yılda çoksatanlar listesinden düşmediğini, bununla birlikte bu yazarların eserlerine yönelik aşağılayıcı ve küçük düşürücü ifadelerle yazılan eleştiri metinleri olduğundan bahseder. Yapılan tüm eleştirilere rağmen dörtlünün mutlaka okunması gereken yazarlar haline geldiğini, kitaplarının ana akım okuyuculara ulaşmayı ve en çok satanlar olmayı başardığına dikkat çeker. Aronson'a göre bu başarı Amerikalıların son dönemdeki dindarlık algısından bıkmalarından kaynaklanmaktadır. *Yeni Ateistlerin* büyük başarısı, hem kamusal alanda sessiz kalan inançsızlarla hem de onlar adına konuşarak büyük kitlelere ulaşmış olmalarıdır. Bu yazarlar, kendilerini öfkeli bir şiddetle, dini üstünlüğün yarattığı 'büyüyü bozmaya' adamıştır. Aronson'a göre Harris, aşırılık yanlılarının öncüllerine karşı çıkmayı reddederek, onları paylaştıkları için yurtiçinde ve yurtdışında köktendincilere koruma sağlamakla suçlayarak dindar ılımlıları kınamaktadır. Daha iyimser olan Dennett, dinin sadece başka bir 'doğal' fenomen olarak ele alınacağı ve dolayısıyla eleştirel incelemeye tabi tutulacağı gelecekteki tartışmalar için entelektüel koşulları yaratmaya kendini adamıştır. Dawkins, dini inancı savunan büyük ve küçük argümanları buldozer gibi ezer. Hitchens ise dinin sebep olduğu suçları ve saçmalıkları kategorize eder. Aronson her bir *Yeni Ateist*in, sanki kendisinden başka hiç kimse yokmuş gibi din ile savaşta olduğunun altını çizer. Ayrıca Aronson, Harris,

[20] Atheist Foundation of Australia Inc, "Richard Dawkins, Daniel Dennett, Sam Harris & Ayaan Hirsi Ali".
[21] Ronald Aronson, "Faith no More?", *BookForum* October/November (2005), 16-19.
[22] Ronald Aronson, *Living without God: new directions for atheists, agnostics, secularists, and the undecided* (USA: Counterpoint Press, 2008), 7.

Dennett, Dawkins ve Hitchens'ın, geçmiş nesiller boyunca Amerikan hayatındaki en yaygın ve rahatsız edici fenomen olarak gördükleri din ile savaştıklarını, dolayısıyla cesaretleri ve büyüyü bozmadaki kararlılıkları için övgüyü hak ettiklerini düşündüğünü belirtir.[23]

Aronson'ın 2005'teki yazısına rağmen *Yeni Ateizm* kalıbının yaygınlık ve popülarite kazanması Gary Wolf'ün 2006 yılında *Wired* dergisinde yayınladığı "The Church of the Non-Believers" başlıklı makalesiyle gerçekleşmiştir. Bu makalede *Yeni Ateist*ler olarak tanımlanan kişiler ise Richard Dawkins, Sam Harris ve Daniel Dennet'tır.[24] Wolf yazısında Christopher Hitchens'a yer vermez. Bu ilk başta bir soru işareti gibi dursa da Hitchens'ın çok satan kitabı *God is not Great*'in makalenin yayınlandığı 2006 yılından bir yıl sonra yani 2007'de yayınlanmış olması Hitchens'ın neden üçlü ile yer almadığını açıklar niteliktedir. Zira Wolf'ün makalesini yazdığı dönemde Hitchens her ne kadar militan bir ateist olarak yazılar yazsa da çok satan bir kitabı olmadığından diğerleriyle birlikte anılmamıştır.

Wolf, yazısında yukarıda da isimleri geçen bir grup entelektüelin Tanrıya karşı bir savaş düzenlediğini savunmaktadır. Ona göre *Yeni Ateist*ler, sadece Tanrı inancını değil; Tanrı inancına duyulan saygıyı da kınarlar. *Yeni Ateist*ler yalnızca dini inancın doğru olmadığını düşünmekle kalmaz aynı zamanda kötü olarak da görürler. Wolf, *Yeni Ateizm* akımının önde gelen ışığı olarak tanımladığı Dawkins'in tartışma tarzının mantıklı olduğu kadar çıldırtıcı olduğunu da iddia etmektedir. Wolf, Dawkins'in, Tanrının gerçek olup olmadığı sorusu üzerine ünlü bir genetikçi ve ünlü bir beyin cerrahıyla tartıştığını, Dawkins'in tüm iddiaları reddettiğini ancak bilimin Tanrı'yı asla çürütemeyeceği iddiasını alaya alarak "Çürütemeyeceğimiz sonsuz sayıda şey var" dediğini aktarır. Dawkins'in konuşmasının devamında bazı insanların zaman zaman inandığı sonsuz sayıda şey olduğunu ve kimsenin inanmadığı da sonsuz sayıda şey olduğunu, kanıtlama konusunda asıl sorumluluğun ise Tanrı'ya, Uçan Spagetti Canavarı'na, perilere ya da inanılan şey her ne ise ona inanan kişinin üzerinde olduğunu, bunu çürütmenin inanmayanlara düşmediğini ifade ettiğini aktarmaktadır. Aynı yazıda Wolf, Dawkins'in, Tanrı'nın var olma olasılığının sıfır olmasa da yok denecek kadar küçük olduğunu düşündüğünü ifade eder. Wolf'a göre Dawkins, ateizmin eski bir öğreti olduğunun ve

[23] Ronald Aronson, "The New Atheists", (07 Haziran 2007).
[24] "The Church of the Non-Believers | Wired" (Erişim 03 Mart 2022).

söylediklerinin çok az kişinin fikrini değiştireceğinin farkındadır, bununla birlikte onun gerçek muhatapları, aslında Hıristiyanlar yahut da teistler değil, dinleyicileri arasında inanç konusunda bocalayan ve Dawkins'ten ilham alabilecek potansiyel *Yeni Ateist*lerdir.[25]

Steven Kettell "*Whats really new about New Atheism?*" başlıklı makalesinde *Yeni Ateist* etiketinin yeniliğine rağmen, *Yeni Ateizm*i dindar olmayan kitleden ayırmanın kolay bir iş olmadığını ancak bununla birlikte, *Yeni Ateizm*den bahsederken kullanabileceğimiz bir dizi anahtar temanın bulunduğundan bahseder. Kettell, *Yeni Ateizm*in natüralist bir dünya görüşüne dayandığını ve gerçekliği anlamanın en iyi veya tek aracı olarak akıl, akılcılık ve bilimin kullanımına güçlü bir vurgu yaptığını belirtir. *Yeni Ateizm*de dini inançlar ve doktrinlerin, gerçekliğin doğası hakkında doğru iddialarda bulunuyormuş gibi önermelere dayalı olarak ele alındığını ve daha sonra bunları destekleyecek yeterli kanıt olmadığı gerekçesiyle reddedildiğini aktarır. *Yeni Ateizm*in, dinin sadece yanlış olmadığını, aynı zamanda irrasyonel, patolojik ve benzersiz bir şekilde tehlikeli olduğunu savunduğunu ileri sürer. Dinin, kozmik olarak belirlenmiş kuralları, yaptırımları ve yaşam tarzlarını vurgulayan inançları ve davranışları teşvik ederek, bölücü kabile zihniyetlerini beslediğine, önyargı, ayrımcılık ve şiddet yarattığına inanıldığını ve *Yeni Ateist*lerin aslında dinin tüm biçimlerine karşı açık bir şekilde eleştirel bir duruş sergilediğini ve görünüşte ılımlı ve ana akım dini görüşlere ve onun köktenci aşırılıklarına saldırdıklarını belirtir.[26]

Victor Stenger ise kendisi de dahil, beş yazarın çok satan kitaplarının yaygınlaşmasıyla Yeni Ateistler olarak tanımlandıklarını söylemektedir. Stenger, dinlerin faaliyetlerini ev, kilise, sinagog veya cami ile sınırlandırmış olsa, ateistlerin bu durumdan şikayetlerinin olmayacağını, asıl sorunun dinin her yerde olması olduğunu iddia eder. Ayrıca Stenger'e göre *Yeni Ateist* tavrı tetikleyen herhangi bir olay varsa, o da 11 Eylül'dür. Bazı yorumcuların, bu trajik olayı, Müslüman uluslara yönelik algılanan Amerikan baskısı gibi sosyal nedenlerle açıklamaya çalışsalar da o uçakları binalara uçururken pilotları motive eden şeyin din olduğuna dair şüphenin olmadığını belirtir.[27]

---

[25] "The Church of the Non-Believers | Wired".

[26] Steven Kettell, "What's Really New about New Atheism?", *Palgrave Communications* 2/1 (13 Aralık 2016), 2.

[27] "What's New About The New Atheism? | Issue 78 | Philosophy Now" (Erişim 29 Mart 2022).

Yeni Ateizm akımının gerçekten yeni bir ateizm mi olduğu hem teist hem de ateist camia tarafından sıklıkla ele alınan bir konudur. Tom Flynn 2010 yılında yayınladığı "*Why I don't believe in New Atheism*?" başlıklı yazısında şöyle söylemektedir:

> "Yeni Ateizm hakkında yeni bir şey yok. ... On dokuzuncu ve yirminci yüzyıl özgür düşünce literatürüne aşina olan okuyucular ... [Yeni Ateistlerin] övüldüğü ve kınandığı her şeyin daha önce yapıldığını biliyorlardı. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca, açık sözlü yazarlar dinin doğru olmadığını, inancın toplumsal bir kötülük olduğunu ve dünyanın büyük inançlarının anlattığı arketipsel hikayelerin bir işe yaramayan efsanelerden başka bir şey olmadığını ilan ettiler. ... Harris, Dennett, Dawkins ve Hitchens'ın zaferi, dine karşı, içerdekilerin uzun zamandır aşina oldukları argümanları ele almak, onları zekice yeniden paketlemek ve başka türlü asla ateist bir kitap almayacak olan milyonlara ifşa etmekti. Bu küçük bir başarı değil."[28]

Oppy, *Yeni Ateizm* hakkında yeni bir şey olmadığını söyleyen Flynn'e katılmadığını vurgular. Oppy'e göre *Yeni Ateizm* "yenidir" çünkü ateizm ve natüralizmin belirgin bir güncel ifadesini temsil eder. Köklü bir akımın devamı olması "yeni" olarak adlandırılmaması gerektiği anlamına gelmez.[29] Oppy, yazısında *Yeni Ateist*lerin birbirleriyle ortak oldukları noktaları şu şekilde sıralar:

> "1. Ateisttirler. Ateistler olarak, Tanrının var olmadığına inanırlar: doğal dünya üzerinde gücü olan ve varlıklara güç uygulayan doğaüstü varlıklar veya güçler yoktur.
>
> 2. Natüralisttirler. Natüralistler olarak, doğal nedensel güçlerden başka hiçbir şeye sahip olmayan doğal nedensel varlıkların olmadığına inanırlar.
>
> 3. Dinsizdirler. Dinsizler olarak her türlü dini reddederler ve çoğu zaman hepsini toplumsal kötülükler olarak görürler."[30]

Tim Madigan ise, ateizme olan ilginin canlanmasında son dönemde yaşanan olayların büyük etkisi olduğunu savunmaktadır. Bu olaylar; Sovyetler Birliği'nin çöküşü, kökten

---

[28] Tom Flynn, "Why I Don't Believe in the New Atheism", *Free Inquiry* 3/30 (Mayıs 2010), 7-43.
[29] Graham Oppy, "Whither New Atheism?", *New Atheism: Critical Perspectives and Contemporary Debates*, ed. Christopher R. Cotter vd. (Springer International Publishing, 2017), 20.
[30] Oppy, "Whither New Atheism?", 16.

dinciliğe karşı tiksinti, kilise ve devlet arasındaki gizli anlaşmaya yönelik bir endişe ve en önemlisi, internetin yaygınlaştırma aracı olarak büyümesi olarak sıralanabilir.[31]

Kısaca, *Yeni Ateizm*in gerçekten yeni bir ateizm çeşidi olup olmadığı hususunda temelde verilen iki cevap bulunmaktadır. *Yeni Ateizm*in yeni bir akım olmadığını düşünenlerin temel iddiası ateizmin yüzyıllardan beri var olan bir akım olduğu ve *Yeni Ateist* olarak adlandırılan kişilerin temelde 'yeni' bir şey söylemediği yönündedir. Bununla birlikte *Yeni Ateizm*in gerçekten yeni bir ateizm çeşidi olduğunu savunanların ana argümanları ise şu şekilde sıralanabilir: Öncelikle birçok eski ateistin aksine, yeniler, teistlerin inandıklarını olumlu bir şekilde çürüttüğü için bilime vurgu yapmaktadırlar. Ayrıca *Yeni Ateist*ler, Tanrıya inananların bilimsel delillerle, yani evrim fikrine dayanan delillerle kesin olarak çürütülebileceğini ileri sürme eğilimindedirler. Öte yandan *Yeni Ateizm*, eski ateistlerin yazılarında eksik olan politik bir boyuta sahiptir. Eski ateistler Tanrı'nın olmadığını iddia edip meseleyi burada bırakırken *Yeni Ateist*ler insanların kendilerini dini inançtan (özellikle Tanrı'ya olan inançtan) kurtarmaları gerektiğini savunurlar. Ayrıca dinin yok edilmesine adanmış bir ateist kurtuluş hareketinin aktif üyeleri olarak ırk eşitliği, feminizm ve eşcinsel hakları gibi konularda dindarlarla savaşırlar. Örneğin, bu çalışmanın ana konusu olan Hitchens, dinin her şeyi zehirlediğini ve bu nedenle dine karşı kampanya yapılması gerektiğini söylemektedir. *Yeni Ateizm*in savunucuları büyük ölçüde teoloji tarihine çok az atıfta bulunarak yazarlar. Genellikle 'din' denilen bir şeyden bahsederler ve (özellikle Dawkins ve Hitchens söz konusu olduğunda) Tanrı inancı üzerine odaklanırlar. Ancak bu odaklanma spesifik bir din ve Tanrıya yönelik değildir.[32]

Çalışmanın Konusu

Ateizm ve Tanrı'nın varlığı problemi felsefe tarihinin en başat sorunlarından biri ve belki de en önemlisidir. Tarih boyunca çeşitli şekil ve formlarda varlığını sürdüren ateizm, modern çağ ile yeni bir çehre kazanmıştır. Bu ateizmin modern ve "Yeni" versiyonu bir grup düşünür tarafından dile getirilmekte ve bu düşünürler görüşlerini çeşitli yazılar ve eserlerle desteklemektedirler. Yeni Ateistler olarak tasvir edilen bu isimler 21. yüzyılın başlarında ateizmi teşvik eden kitapların yazarlarıdır. Bu yazarlar arasında Sam Harris,

[31] "Meet the New Atheism / Same as the Old Atheism? | Issue 78 | Philosophy Now" (Erişim 15 Nisan 2022).
[32] Brian Davies, "The New Atheism: Its Virtues and its Vices", *New Blackfriars* 92/1037 (2011), 19-20.

Richard Dawkins, Daniel Dennett ve Christopher Hitchens yer almaktadır. Bu din ve dini inanç eleştirmenleri için *Yeni Ateizm* tanımı, ilk defa Ronald Aronson tarafından 2005 yılında Bookforum dergisinde yazılan bir makalede kullanılmıştır. Biz bu çalışmamızda *God is not Great* kitabının yazarı olan Christopher Hitchens'ın eserleri ve yazıları bağlamında ateizm temellendirmesini ve *Yeni Ateizm* kavramını ele alacağız. *Yeni Ateizm*in en önemli dört temsilcisinin bir arada ele alınması bu çalışmanın kapsam ve sınırlarını aşacağından çalışmamız yalnızca Christopher Hitchens ile sınırlandırılmıştır. Çalışmamız üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. İlk bölümde Christopher Hitchens'ın entelektüel biyografisi ve eserleri hakkında bilgi verilecek; ikinci bölümde Christopher Hitchens'ın ateizm anlayışı Tanrı ve din meselelerine yaklaşımı bağlamında ele alınacak; üçüncü bölümde ise teist ve ateistler tarafından Hitchens'a yöneltilen eleştiriler üzerinde durulacaktır. Sonuç bölümünde ise çalışma boyunca elde edilen veriler genel bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı yaşadığımız yüzyılda ortaya çıkmış ve medya iletişim araçlarının da etkisiyle gittikçe kendine daha fazla taraftar bulan, natüralist ve militan olarak vasıflandırılan *Yeni Ateizm* akımının önde gelen isimlerinden Christopher Hitchens'ın ateizm anlayışını ele almaktır.

Çalışmanın Önemi

Çalışmamızın temelde iki açıdan önemli olduğu ileri sürülebilir. İlk olarak çalışmamız Türkiye'deki ateizm çalışmaları literatürüne genel bir katkı olarak kabul edilebilir. Türkiye'de ateizm üzerine yapılan bilimsel makale ve tezler daha çok ateizmin ne olduğu, hangi kaynaklardan etkilendiği ve ateizm eleştirisi bağlamında şekillenmektedir. Bu çalışmalar daha çok geçmiş dönemde yankı uyandıran ateist düşünürler ve onlara yöneltilen eleştirilerden oluşmaktadır.

Çalışmamızın ikinci önemi ise *Yeni Ateizm* akımının en önemli savunucularından birini ele almasından kaynaklanmaktadır. Zira günümüz dünyasında gittikçe taraftar bulan *Yeni Ateizm* üzerine yapılan çalışmalar daha çok bu akım hakkında genel bir çerçeve çizmekte ve akımın felsefî temelleri, din eleştirisi gibi sorunları ele almaktadır. Biz bu tezimiz ile Türk akademisine *Yeni Ateizm* akımının en önemli dört temsilcisinden biri olan ve 2011

yılında vefat etmiş olan Christopher Hitchens'ın Ateizm Düşüncesini ele alacağız. Türkçe yapılan çalışmalarda Hitchens hakkında ne makale düzeyinde ne de tez düzeyinde müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Yapacağımız çalışmanın ülkemizde bir ilk olması dolayısıyla *Yeni Ateizm* konusundaki boşluğu doldurma yolunda minik bir adım atarak alana mütevazı bir katkı sağlamayı umut ediyoruz.

Çalışmanın Yöntemi

Giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşan bu çalışmada kullanılan yöntem betimsel inceleme modeli üzerine kurulacaktır. Çalışmanın temel sorununa yanıt olarak literatür kaynaklı veriler derlenecektir. Çalışmada izlenecek yöntem literatür taraması olacaktır. Ateizmin ilk ortaya çıkışı, kendisini temellendirişi ve *Yeni Ateizm*in en önemli temsilcileri de incelenecek ve bunlara dair de bir literatür taraması yapılacaktır. Akabinde toplanan veriler metin analizine tabi tutulacak ve aralarındaki felsefi ilgiler araştırılacaktır. Böylelikle 21. yüzyılda ortaya konan bu ateizmin gerçekten yeni bir ateizm mi olduğu yoksa antikçağlardan beri devam edegelen ateizm akımının bir takipçisi mi olduğu araştırılacaktır. Ayrıca Christopher Hitchens'ın ateizm yaklaşımı ile ilgili hem orijinal metinlerden hem de ikincil kaynaklardan yararlanılacak, akademik incelemeler ve çalışmalar taranacaktır.

Araştırmamızın ilk bölümünde Christopher Hitchens'ın hayatı ve eserlerini incelerken Hitchens'ın anılarını ve yaşam öyküsünü kaleme aldığı *Hitch-22* adlı eseri en çok başvurduğumuz çalışma oldu. Bunun dışında Yahudi kökenini öğrenmesinin akabinde kaleme aldığı *On Not Knowing the Half of It* başlıklı makalesine başvurduk. Ölümüyle sonuçlanan yutak kanseri macerasını kaleme aldığı *Mortality* isimli eseri ise onun son yıllarını kaleme aldığımız bölümdeki temel referans kaynağımız oldu. Ayrıca Hitchens'ın yaşam öyküsünü aktarırken yazdığı çeşitli gazete yazılarına ve özellikle vefatının ardından kendisi hakkında yazılan makalelere atıfta bulunduk. Bunlardan Franklin G. Miller tarafından kaleme alınan *Two Philosophical Deaths: Hume and Hitchens* ve William Grimes'in *Obituary* başlıklı eserleri Hitchens'ın ölümünün kamuoyundaki etkisini göstermeleri sebebiyle çalışmamız açısından büyük önem arz etmektedirler.

Hitchens'ın ateizm anlayışını kaleme aldığımız ikinci bölümde ise düşünürün ateizm düşüncesini ortaya koyduğu eserlerini referans aldık. Bu eserler öncelik sırasına göre *god is not Great; And Yet; Letters to Young Contrarian* ve ölüm üzerine yazdığı *Mortality*

eserleridir. Bu çalışmaların bizim için önemi yazarın eserini yayımladığı zamanki felsefi tutumunu göstermesinde yatmaktadır.

Çalışmamız açısından önem arz eden eserlerin başında Tayra Algera'nın 2018 yılında Leiden Üniversitesi'nde tamamladığı *Is God Great? Christopher Hitchens and the New Atheism Debate* Başlıklı yüksek lisans tezi gelmektedir. Leiden Üniversitesi Kuzey Amerika Çalışmaları bölümünde Dr. E.F. van de Bilt danışmanlığında hazırlanan tezde, Amerika Birleşik Devletleri'nde mevcut dini manzarayı ve ateizm hakkındaki tartışmayı ele alınmış; ateist hareketin yükselişi, *Yeni Ateizm* ve Dört Atlı hakkında bilgiler verilmiştir. Christopher Hitchens'ın ele alındığı ikinci bölümde ise *Yeni Ateizm*in yükselişine katkılarını değerlendirmek için özellikle *God is not Great*'e ve kitaba yöneltilen eleştirilere değinilmiş ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde dinin mevcut rolüne ilişkin değerlendirmeler kaleme alınmıştır.

Çalışmamızın giriş bölümünde *Yeni Ateizm* tartışmasına değinirken atıfta bulunduğumuz eserlerin başında *The Oxford Handbook of Atheism*'de Thomas Zenk tarafından yazılan "New Atheism" maddesi gelmektedir. Ayrıca *Internet Encyclopedia of Philosophy*'de yer alan "New Atheists" maddesi de sıkça atıfta bulunduğumuz birincil kaynaklar arasında yer alır.

Brain Davies tarafından kaleme alınan "The New Atheism, Its Virtues and Vices" başlıklı makale, Victor Stenger'in *The New Atheism: Taking a Stand for Science and Reason* adlı kitabı ve editörlüğünü Christopher R. Cotter ve diğerlerinin yaptığı *New Atheism: Critical Perspectives and Contemporary Debates* adlı kitapta Graham Oppy'nin kaleme aldığı "Whither New Atheism?" başlığını taşıyan bölüm *Yeni Ateizm* tartışmalarında sıklıkla atıf yaptığımız kaynaklar arasında gelir.

Özelde Hitchens'ın genelde ise *Yeni Ateizm*in eleştirildiği temel referanslarımızın başında Edward Feser tarafından kaleme *alınan The Last Supersitition – A Refutation of the New Atheism*, Chris Hedges'in *I don't Believe in Atheists* adlı kitabı, Ian S. Markham'ın *Against Atheism Why Dawkins, Hitchens and Harris are Fundamentally Wrong* başlıklı eseri ve John F. Haught'un *God and the New Atheism A Critical Response to Dawkins, Harris and Hitchens* isimli kitabı ve Vox Day'in *The Irrational Atheist* isimli eleştirisi gelmektedir.

Türkçe literatürde ise ateizm konusunda Aydın Topaloğlu'nun *Teizm & Ateizm Tanrıtanımazlığın Felsefi Boyutları* ve *Ateizm Çıkmazı* başlıklı eserleri temel referansımız olmuştur.

Türkçe'de *Yeni Ateizm* üzerine; Kemal Batak tarafından kaleme alınan *Natüralizm Çıkmazı, Dennett'ten Dawkins'e Yeni Ateizm'in Felsefî Temelleri ve Teistik Eleştirisi*, Mehmet Şükrü Özkan'ın *Rasyonel Teoloji, Yeni Ateizm ve Tanrı* adlı eseri, Alper Bilgili'nin *Yeni Ateizm* meselesine sosyoloji ve bilim felsefesi odaklı yaklaştığı *Bilim Ne Değildir? Yeni Ateist Bilim Anlayışının Felsefî ve Sosyolojik Analizi* adlı eserlerini zikretmek yerinde olacaktır.

Mahşerin dört atlısı arasında Richard Dawkins ülkemizde en çok çalışılan isimdir. Dawkisn'in ele alındığı üç adet tamamlanmış tez bulunmaktadır. Bunlara ilaveten Saliha Sanlısoy tarafından kaleme alınan *Materyalist Bilinç Teorilerinde Tanrı Sorunu: Daniel Dennett Örneği* ile Nazmiye Yağcı tarafından yazılan *Çağdaş Din Felsefesi Problemi Olarak Yeni Ateizm, Sam Harris Örneği* adlı yüksek lisans tez çalışmalarının anılması gerekmektedir.

BÖLÜM 1: CHRISTOPHER HITCHENS: HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Tam adı Christopher Eric Hitchens olan düşünür, 13 Nisan 1949 tarihinde İngiltere'nin Portsmouth kentinde doğmuş; 15 Aralık 2011 tarihinde Houston, ABD'de vefat etmiştir.[33] Yaptığımız literatür taraması boyunca Hitchens'ın biyografisine yer veren akademik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bununla birlikte Stephen Phillips tarafından *Pamphleteer: The Life and Times of Christopher Hitchens* başlığını taşıyan bir biyografinin kaleme alındığı ve eserin W.W. Norton yayınları tarafından 2022 tarihinde yayınlanacağına dair haberler basında yerini almıştır. Eserin yazımına Hitchens'ın eşi Carol Blue-Hitchens'ın ve Hitchens'ın yazım temsilcisi Steve Wasserman karşı çıkmışlar, yaptıkları açıklamada Phillips'in projesine katılmayı planlamadıklarını, ailelerini, arkadaşlarını ve meslektaşlarını da onunla konuşmamaya yönlendirdiklerini dile getirmişlerdir.[34] *Yeni Ateizm* ile ilgili kaleme alınan makaleler ve tezlerde Hitchens'ın ateizm tasavvuruna yer verilse de yaşam öyküsüne detaylı bir şekilde değinilmemiştir. Velûd bir gazeteci olan Christopher Hitchens kendisi hakkında bir otobiyografi de kaleme almamıştır. Onun, eserleri bölümünde ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğimiz *Hitch-22* adlı çalışması ise otobiyografiden çok hatırat niteliğinde bir eserdir. Hitchens, bu eserinde bir otobiyografi yazmadığını açıkça belirtir ancak kitabı incelediğimizde bu açıklamayı yapmasına gerek olmadığını görmekteyiz. Zira Hitchens, bu eserinde kendisini duygusal olarak incelememiş ve üç çocuğundan neredeyse hiç bahsetmemiştir. Teist bir köşe yazarı olan küçük erkek kardeşi Peter ile yıllarca görüşmemesi ve kardeşiyle olan ilişkisi hakkında da hiçbir bilgiye yer vermemiştir.[35] Bu çalışmada Hitchens'ın biyografisine dair kaynaklarımız ise her ne kadar tam anlamıyla bir otobiyografi olmasa da *Hitch-22* adlı eserine ve onun hakkında kaleme alınan çeşitli makale ve gazete yazılarına dayanmaktadır.

Düşünürün babası Eric Ernest Hitchens (1909–1987), Kraliyet Donanması'nda komutan olarak görev yapmıştır. Babasının denizcilik kariyeri, ailenin İngiltere'deki askeri üslerde

[33] "Christopher Hitchens -- Britannica Online Encyclopedia" (Erişim 27 Ekim 2020).
[34] "A Christopher Hitchens Biography Is Underway Even Though His Widow Is against It", *News24* (Erişim 15 Nisan 2022).
[35] Decca Aitkenhead, "Christopher Hitchens: 'I Was Right and They Were Wrong'", *The Guardian* (21 Mayıs 2010), blm. Books.

ve üslere bağlı bölgelerde yaşamalarına; Christopher'ın kardeşi Peter'ın 1951'de doğduğu Malta dahil olmak üzere sürekli taşınmasını ve farklı bölgelerde ikamet etmesini gerektirmiştir.[36]

Aslen Yahudi kökenli olan annesi Yvonne Jean Hitchens (1921–1973) ise Kadın Kraliyet Donanması Teşkilatı'nda gönüllü olarak görev yapmıştır. Ancak Hitchens, annesinin Yahudi kökenli olduğunu annesinin ölümünden on yıl sonra erkek kardeşi Peter anneannesini ziyaret ettiği zaman öğrenmiştir. Peter Hitchens, müstakbel eşini anneannesi Dodo ile tanıştırmaya götürmüş, bu tanıştırma esnasında 90'lı yaşlarda olan anneannesi, "O Yahudi, değil mi?" diye sormuş, Peter, bu soruya "evet" diye cevap vermiş, anneannesi ise "Sana söylemem gereken bir şey var. Sen de öylesin." diyerek aslen Yahudi kökenli olduklarını itiraf etmiştir. Dodo, gerçek soyadının Lynn değil Levin olduğunu ve atalarının Polonyalı Blumenthal'ler olduğunu söylemiştir. Yvonne Hitchens, Yahudi kökenli olduğunu eşi Eric'e dahi söylememiş, kimliğini hayatı boyunca saklamıştır. Christopher Hitchens etnik kökenine dair bu şaşırtıcı haberi aldığında 38 yaşındaydı ve ABD'de yaşıyordu. Bir yazısında Yahudi kökenli olduğunu duymaktan memnuniyet duyduğunu çünkü çok fazla Yahudi arkadaşı olduğunu ifade etmiştir. Yahudi kökenini bir şekilde başından beri bildiğini söyleyen Hitchens garip bir rüyasından bahseder. Rüyasında bir geminin güvertesinde olduğunu ve bir grup adamın kendisine yaklaştığını ve bir minyanı[37] oluşturmak için 10. bir adama ihtiyaç duyduklarını söylediğini ve kendisinin güvertede sakince yürüdüğü ve onlara katıldığını aktarır.[38] Annesinin kökenini ilk keşfeden Peter, bu durumun kendilerini yalnızca 32'de 1 Yahudi yaptığını söylese de Hitchens, Yahudiliğin annelikten geçmesinden dolayı kendisini Yahudi ilan etmiştir.[39]

Hitchens'ın annesi eğitimi, toplumun üst kademelerine bir giriş olarak vurgulamıştır. En azından büyük oğlunun özel bir okulda eğitim görmesini ve nihayetinde iyi bir üniversiteye gitmesini istemiş ancak okul ücretlerinin pahalılığı, aksan, sınıfsal fark gibi

---

[36] Christopher Hitchens, *Hitch-22: A Memoir* (New York: Twelve Hachette Book Group, 2010), 23.
[37] "Tefila, Tora okunması, Kadiş gibi dinsel törenlerin cemaat olarak ifa edilebilmesi için 13 yaşını aşmış en az on Musevi erkeğinin mevcudiyetinin gerekliliği. Minyan'ın olmadığı durumda, duaya başlanmaz ve minyan tamamlanıncaya kadar beklenir." Yusuf Besalel, "Minyan", *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001), 2/410.
[38] "On Christopher Hitchens' Jewishness", *Tablet Magazine* (19 Aralık 2011); Hitchens, *Hitch-22*, 383-385.
[39] Peter Wilby, "Christopher Hitchens Obituary", *The Guardian* (16 Aralık 2011), blm. Books.

nedenlerle Yvonne'nin bu isteği aile içinde tartışmalara yol açmıştır. Yvonne, Hitchens'ın özel okula gitmesini isterken -bazen alaycı ve bazen sevgiyle "Komutan" lakabını verdikleri- babası bunun imkânlarının çok ötesinde olduğuna dair itirazda bulunmuştur. Yvonne "Bu ülkede bir üst sınıf olacaksa, o zaman Christopher da orada olacak." diye açıkça kararlılığını belirtmiştir. Hitchens, annesinin babasından çok daha az İngiliz olduğunu ama her şeyden önce kendisinin bir İngiliz beyefendisi olarak yetişmesini istediğini aktarmıştır.[40]

Hitchens annesinin ısrarı üzerine, erken yaşta yatılı okula gönderilmiş ve Cambridge'deki Leys Okulu'na devam etmiştir. 1967'de Oxford'daki Balliol Koleji'ne kaydolan ve burada Troçkist bir mezhep olan International Socialists'e katılan Hitchens, solcu olmasına rağmen, siyasi yelpazenin her tarafında bağlantılar geliştirmiştir.[41]

Gençlik döneminde biseksüel olan Hitchens, yaşlandıkça görünüşünün yalnızca kadınların ilgisini çekecek bir noktaya geldiğini söylemiştir. Hitchens, anılarını kaleme aldığı *Hitch-22*'de Oxford'dan iki erkek öğrenciyle ilişkisi olduğunu, bu iki kişinin Margaret Thatcher'ın başbakanlığı döneminde Tory bakanları olduğunu anlatmış ancak isimleri kamuya açıklamamıştır.[42]

Christopher'ın tek kardeşi gazeteci ve kendisinden iki yaş küçük yazar Peter Hitchens'tır. Peter, Christopher'ın kendisini tanıştırmasının ardından 1968'den 1975'e kadar Uluslararası Sosyalistler topluluğunun bir üyesi olmuştur. Kardeşler, Peter'in The Spectator'da Christopher'ı bir Stalinist olarak nitelediği iddia edilen 2001 tarihli bir makalenin ardından anlaşmazlığa düşmüşler daha sonra ise barışmışlardır.[43] Peter, Christopher'ın aslında hiç söylemediği bir ifadeyi geri çektiğini iddia ettiğini, onun bir Stalinist olduğunu asla söylemediğini belirtir.[44] Christopher, 2005'te ikisi arasındaki temel farkın doğaüstüne olan inanç olduğunu söylemiştir. Kendisinin materyalist olduğunu ve Peter'ın ise varlığını ilahi bir plana bağladığını, Tanrıya inanan, Tanrıya dua eden, iman eden hiç kimseye tahammülünün olmadığını belirtmiştir.[45]

---

[40] Hitchens, *Hitch-22*, 12.
[41] "Christopher Hitchens -- Britannica Online Encyclopedia".
[42] Hitchens, *Hitch-22*, 108-109.
[43] "O Brother, Where Art Thou? » 13 Oct 2001 » The Spectator Archive" (Erişim 15 Nisan 2022).
[44] *The Guardian*, "When Christopher Met Peter" (31 Mayıs 2005), blm. Books.
[45] *The Guardian*, "When Christopher Met Peter".

Peter, Christopher'a Christopher'ın Peter'a olduğundan daha iyi davranmıştır. Christopher arkadaşı Martin Amis'e, kendisi ve eşi Carol öldürülürse, Peter'in kızları Antonia'ya bakacağını bildiğini, oysa Peter'ın çocukları için aynısını yapmayacağını söylemiştir. Christopher, din meselesinin aralarında gerçekten önemli bir fark oluşturduğunu söylemiştir. Politik konulardaki farklılıkların önemsiz olduğunu ancak kendisiyle herhangi bir dine inanan herkes arasında çok büyük bir fark olduğunu, dine inanan kimseye güvenmediğini belirtmiştir.[46]

1960'larda Hitchens, Vietnam Savaşı, nükleer silahlar, ırkçılık ve oligarşiyle ilgili anlaşmazlıklar nedeniyle siyasi sola katılmıştır. 1970 yılında felsefe, siyaset ve ekonomi alanlarından lisans derecesi ile mezun olmuştur. James Cameron'un gazeteci olmanın "her okyanusta yüzmeye ve her kıtada sevişmeye" olanak tanıdığını söyleyen yazısını okuduktan sonra gazeteciliğin kendisi için doğru iş olduğuna karar vererek Times Higher Education Supplement için yazı yazmak üzere Londra'ya taşınmıştır.[47]

Annesi ve babasının uyumlu bir çift olmadığını düşünen Christopher, 1973 yılında babasından, pasaportu olmadığı için, annesinin nerede olduğunu bilip bilmediğini soran bir telefon almıştır. Birkaç gün sonra, eski bir kız arkadaşı arayarak nasıl olduğunu sormuş; The Times'da Atina'daki bir otelde annesinin adıyla bir kadının sevgilisi tarafından öldürüldüğüne dair bir haber olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Hitchens polisle temasa geçmiş ve ardından cesedi teşhis etmek için Atina'ya gitmiştir. Polis ilk başta bunun cinayet olduğunu düşünmüş ancak daha sonra Christopher'a hitaben "Bir gün anlayacaksın." yazan bir intihar notu bulmuşlardır. Hitchens'ın annesi, Timothy Bryan adında eski bir din adamı olan sevgilisi ile yaptığı intihar anlaşmasıyla Atina'da intihar etmiştir. Hitchens, evlilikleri gergin ve mutsuz olduğu için kocasının ihanetini öğreneceği korkusuyla annesinin intihara zorlandığını düşündüğünü söylemiştir. Hitchens, Yunanistan'dayken askeri darbe olmuş, askeri cuntanın anayasal krizi hakkında yazdığı makalesi *New Statesman*'de başmakale olarak yayınlanmıştır. En yakın arkadaşlarından olan Martin Amis, Hitchens'ın büyük dönüm noktasının 80'lerin sonunda, "Boşanma, ebeveynin ölümü vb. dahil olmak üzere tam kapsamlı bir orta yaş krizi geçirmesi ile" ilgili olduğuna inanmaktadır. Amis'e göre Sovyetler Birliği'nin çöküşü, sosyalizmin sonu, Hitchens için olgunlaşmaya sebep olan olaylar olmuştur.

[46] Lynn Barber, "Look Who's Talking", *The Observer* (14 Nisan 2002), blm. Books.
[47] Lynn Barber, "Lynn Barber Meets Christopher Hitchens", *The Observer* (14 Nisan 2002), blm. Books.

Sonuç olarak, yazımı daha özgür hale gelmiştir. Amis, Hitchens'ın o zamana kadar hep solu korumak için yumruklarını havaya kaldırdığını ve bunun da onu kısıtladığını düşündüğünü belirtir.[48]

Hitchens 1981'de Kıbrıslı bir Rum olan Eleni Meleagrou ile evlenmiş ve bu evliliğinden Alexander ve Sophia adlarını verdikleri çocukları doğmuştur. 1989 yılında Meleagrou'dan boşandıktan sonra ise Amerikalı senarist Carol Blue ile evlenmiş ve bu evlilikten de Antonia isimli kızı dünyaya gelmiştir. Ancak Hitchens, eserlerinde çocuklarından neredeyse hiç bahsetmemektedir.[49]

National Public Radio'da Guy Raz yazar röportajları kapsamındaki 2006 tarihli yazısında Hitchens'ın sigara ve alkol sevgisiyle ve olağanüstü edebi eserleriyle tanındığını belirtir.[50] Röportaj esnasında ise sigara ve alkol zevkinin genel mizacına çok az etkisi olduğunu, bunların sanki beynini beslediğini ve muazzam bir edebi hasat ortaya çıkardıklarını dile getirmiştir.[51]

Hitchens, alkolün diğer insanları daha az sıkıcı ve yiyecekleri daha az tatsız yaptığını ve Yunanlıların "entheos" dediği şeyi; okurken veya yazarken hafif bir ilham uğultusunu sağlamaya yardımcı olduğunu söyler. Hitchens'a göre *Yeni Ahit*'teki kayda değer tek mucize Kana'daki düğün sırasında suyun İsa tarafından şaraba dönüştürülmesidir.[52] Hitchens, Oxford'daki eğitimi sırasında şarabın dili çözmesi dolayısıyla insanların şarap içmesinin olumlu bir davranış olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Hitchens'a göre İranlı mollaları küçümseyen ve onlarla alay eden Ömer Hayyam'ın, üzümün değerinden bahsetmesi tesadüf değildir. Hitchens, İran'ı ziyaret ettiğinde, vatandaşların içki yasağına karşı gelmesini, özellikle kendileri içmeseler bile misafirleri için evlerinde içki bulundurmalarını görmekten oldukça memnuniyet duyduğunu söylemektedir.[53]

Sigara konusunda yaptığı bir konuşmada sigaranın insanı yorgunsa uyandırdığını, yorgun değilse uykusunu getirdiğini; kendi kendine uygulanan mükemmel bir mikro-uyuşturucu

[48] Barber, "Look Who's Talking".
[49] Wilby, "Christopher Hitchens Obituary", 16 Aralık 2011.
[50] Guy Raz, "Christopher Hitchens, Literary Agent Provocateur", *NPR* (21 Haziran 2006), blm. Author Interviews.
[51] "Christopher Hitchens, Literary Agent Provocateur", *NPR.Org* (Erişim 15 Nisan 2022).
[52] "Kutsal Kitap: Yuhanna 2" (Erişim 15 Nisan 2022), 1-11.
[53] Hitchens, *Hitch-22*, 371.

olduğunu, insanı asla yarı yolda bırakmayan ve insanın parıldayan arkadaşı olduğunu, insana hem en kötü düşman olurken hem de en iyi arkadaş olacağını söylemiştir.[54]

Hitch-22'de ise algının gerçeği değiştirdiğini; otuz yılı aşkın bir süredir sigara içme alışkanlığını bıraktığında, kendisine Wellbutrin adında sözde yararlı bir hap verildiğini ama bunun bir antidepresan markası olduğunu öğrenir öğrenmez şişeyi çöpe attığını söyler. Üzüntüleri yenmenin başarılı yöntemleri olabileceğini ama kendisi için bunun "Mutlu olduğunuza kendinizi inandırın, mutsuz değilmiş gibi yapın" diyen bir kapsül olamayacağını söyler.[55]

Hitchens çokça sigara ve alkol tüketmesine rağmen uyuşturucu kullanımına her zaman karşı çıkmıştır. *Hitch-22*'de 68'leri anlatırken, fabrika kapısında ve toplu konutlarda işçilerle kaynaşmak istedikleri için o dönemde saçlarını fazla uzatmadıklarını, neredeyse din kadar aşağılık, acınası ve zavallı bir kaçış olarak gördükleri uyuşturucuları ise kullanmadıklarını söyler. Marx'ın "Din halkın afyonudur." sözü ile Hitchens'ın uyuşturucuyu dine benzetiyor olması bize Hitchens'ın Marx'tan etkilendiğini düşündürmektedir.[56] Hitchens, geçmişe baktığında uyuşturucudan uzak durarak doğru bir seçim yaptığını düşündüğünü belirtmektedir.[57]

1.1.1. Yazım Hayatı

Hitchens, kariyerinin başlarında bugünkü İngiliz Sosyalist İşçi Partisi'nin öncüleri olan Uluslararası Sosyalistler tarafından yayınlanan *International Socialism* dergisinde muhabir olarak çalışmıştır. Bu grup genel olarak Troçkistti, ancak komünist devletleri "işçi devletleri" olarak savunmayı reddetmesi bakımından Ortodoks Troçkist gruplardan daha farklıydı. Sloganları "Ne Washington ne Moskova ama Uluslararası Sosyalizm" idi.[58]

Hitchens, 1971'de, Amerika Birleşik Devletleri'nde burslu olarak bir yıl geçirmesinin ardından sosyal bilimler muhabiri olarak görev yaptığı *Times Higher Education*

[54] Metrazol Electricity, "Christopher Hitchens on Cigarettes", 00:00:56-00:01:06.
[55] Hitchens, *Hitch-22*, 362.
[56] Karl Marx, *Hegel'in Hukuk Felsefesi'nin Eleştirisi*, çev. Kenan Somer (Ankara: Sol Yayınları, 2009), 192.
[57] Hitchens, *Hitch-22*, 94.
[58] "Christopher Hitchens: Workers' Self Management in Algeria (April 1972)" (Erişim 20 Kasım 2020).

Supplement'te çalışmaya başlamıştır. Buradaki konumundan nefret ettiğini itiraf eden Hitchens, altı ay sonra bu işten kovulmuştur.[59]

1973 yılında *New Statesman* için çalışmaya başlayan Hitchens burada Martin Amis, Julian Barnes ve James Fenton gibi isimlerle çalışmıştır. Hitchens, *New Statesman*'da çalışırken Kuzey İrlanda, Libya ve Irak gibi çatışma bölgelerinde savaş muhabiri olarak görev almış ve "sol kanat" olarak ün kazanmıştır.[60]

Hitchens 1981'de New York'a taşınmış, 1982'de ise Washington DC'ye yerleşmiş ve burada *The Nation* dergisi için "Azınlık Raporu" köşesini yazmıştır. 1989'da arkadaşı Selman Rüşdî'ye karşı ölüm tehditleri yapıldıktan sonra Hitchens onu alenen savunmuş, ifade özgürlüğü hakkını öne sürmüş ve solcu arkadaşlarını aynısını yapmadıkları için kınamıştır.[61] Bir yıl sonra Hitchens, Birleşik Devletler ve İngiltere arasındaki eşitsiz kültürel alışverişin tartışıldığı *The Monarchy: A Critique of Britain's Favorite Fetish* ve *Blood, Class and Nostalgia: Anglo-American Ironies*'i yayınlamıştır. 1992'de *Vanity Fair* dergisi için bir köşe yazısı yazmaya başlayan Hitchens, halk figürlerinin mitolojikleştirilmesi olarak gördüğü şeyi sık sık kınamış, *The Missionary Position: Mother Teresa in Theory and Practice* adlı eserinde Rahibe Teresa'yı sert bir şekilde eleştirmiştir. Hitchens'ın sonraki çalışmaları arasında *Why Orwell Matters, Thomas Jefferson: Author of America* ve *Thomas Paine's Rights of Man: A Biography* yer alır. 2001'deki 11 Eylül saldırılarından sonra, Hitchens geniş ölçüde siyasi yelpazede sağa göç etmiş, aktif olarak Irak'ın işgal edilmesi ve Saddam Hüseyin'in tahttan indirilmesi için kampanya yürütmüş ve 2004 ABD başkanlık seçimlerinde George W. Bush'u onaylamıştır. Hitchens, 2002'de *The Nation*'daki köşesini bırakmış; siyasi bağlılıklarındaki değişimlerin, sağın "İslami yüzlü faşizm" olarak nitelendirdiği şeye karşı daha güçlü ve daha müdahaleci duruşundan kaynaklandığını iddia etmiştir. Hitchens, Birleşik Krallık vatandaşlığını korumasına rağmen, 2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olmuştur. Aynı yıl, *God Is Not Great: How Religion Poisons Everything* adlı çok satan kitabını yayınlayarak ateist camiada önemli bir figür haline gelmiştir.[62]

---

[59] "An audience with Christopher Hitchens - Telegraph" (Erişim 20 Kasım 2020).
[60] "Christopher Hitchens: The New Statesman Years" (Erişim 20 Kasım 2020).
[61] Christopher Hitchens, "Opinion | Now, Who Will Speak for Rushdie?", *The New York Times* (17 Şubat 1989), blm. Opinion.
[62] "Christopher Hitchens -- Britannica Online Encyclopedia".

Anıları *Hitch-22*, 2010'da yayınlanmış ve kitabının yayınlanmasından kısa bir süre sonra kendisine yemek borusu kanseri teşhisi konduğunu açıklamıştır. Mayıs 2011'de, hastalık durumunu tartıştığı, ölüm döşeğinde dine dönme önerilerini şiddetle reddettiği ve inançsızlığını koruduğunu sık sık dile getirdiği köşe yazılarıyla Ulusal Dergi Köşe ve Yorum Ödülü'nü kazanmıştır.[63] Christopher Hitchens, kariyeri *boyunca The New Statesman, London Evening Standard, London's Daily Express, Harper's, The Spectator* ve *The Times Literary Supplement* için yazılar kaleme almıştır.[64]

1.1.2. Hastalığı ve Ölümü

2010 yılında yayınladığı *Hitch-22* başlıklı anı kitabı için düzenlediği kitap turu sırasında Hitchens, kendisine yemek borusu kanseri teşhisi konduğunu duyurmuştur. Hastalığıyla ilgili *Vanity Fair* dergisinde yazdığı makalelerin derlemesi olan ve Eylül 2012'de yayınlan *Mortality* isimli kitabının ilk sayfalarında Babasının 79 yaşında yemek borusu kanserinden vefat ettiğini, kendisinin ise henüz 61 yaşında olduğunu söyleyen Hitchens, hayat yarışında bir anda finalist olduğunu belirtmiştir.[65]

Elisabeth Kübler-Ross'un, kişinin inkâr, öfke, pazarlık, depresyon aşamalarından geçtikten sonra "kabulleniş" mutluluğuna ilerlediği *aşama teorisi*nin, şimdiye kadar kendi durumu için geçerli olmadığını ifade etmiştir. Kendisinin bir süredir inkâr aşamasında olduğunu, öfke aşamasının ise kendi için sıkıcı olduğunu dile getiren Hitchens içini kemiren israf duygusundan bahseder. Gelecek yılları için planları olduğunu ve bu planlar için sıkı çalıştığını, çocuklarının düğününü görme arzusunda olduğunu, Henry Kissinger ve Robert Ratzinger gibi kötü adamların vefat haberini yazamayacaksa bile bu vefat haberlerini okumak istediğinin ve Dünya Ticaret Merkezi'nin yeniden yükselişini görme arzusunun altını çizmiştir. Hitchens, pazarlık aşamasında bir boşluk olduğunu, onkoloji pazarlığına da değinilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Birkaç yıl daha yaşama şansı karşılığında, kemoterapiye ve sonra radyasyona ve hatta ameliyata boyun eğmeyi kabul etmek gerektiğine değinmiştir. Ayrıca, dilde kanserin ifade ediliş tarzını da

[63] Condé Nast, "Christopher Hitchens Wins National Magazine Award for Columns About Cancer", *Vanity Fair* (10 Mayıs 2011).
[64] "Christopher Hitchens | Vanity Fair" (22 Aralık 2011).
[65] Christopher Hitchens, *Mortality* (Londra: Atlantic Books Ltd., 2012), 4.

eleştiren Hitchens, insanlarda kanser olduğunun söylenmesi gerektiğini vurgulamış ve "insanların kanserle savaştıkları" ifadesini yersiz bulduğunu belirtmiştir.[66]

Kendisine kanser teşhisi konduğu gün, kitabının çok satanlar listesine girdiğini ve kitap turunda yaptığı uçuşlar dolayısıyla United Airlines'tan ömür boyu sürecek ücretsiz uçuş yükseltme hakkı kazandığı haberlerini aldığını anlatan Hitchens, kendi işinin ironi olduğunu ancak bulunduğu durumda bir ironi göremediğini ifade etmiştir. Hitchens, kitabının başarısızlığa uğradığı veya otobüste seyahat ediyormuş gibi kötü bir uçuştan asfalta düştüğü bir günde kanser haberini almanın daha az dokunaklı olup olmayacağını sorgular ve ekler: "'Neden ben?' şeklindeki aptal soruya evren 'Neden olmasın?' diye cevap vermek için can atar."[67]

Hitchens yemek borusundaki tümörü "kör, duygusuz bir uzaylı" olarak nitelendirerek ona bazı canlı özelliklerini vermekten kendini alamadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte Hitchens, cansız fenomenlere canlı nitelikler atfetmenin acıklı bir yanılgı örneği olduğunun farkında olduğunu vurgulamaktadır. Hitchens, bir kanserin var olması için canlı bir organizmaya ihtiyacı olduğunu ancak kanser tümörünün asla canlı bir organizma olmadığını; tümörün yapabileceği en iyi şeyin ev sahibiyle birlikte ölmek olduğunu belirtmektedir. Ama hastalanmadan önce de bildiği gibi, bu açıklamayla tatmin olmayan bazı insanlar olduğunu açıklamıştır. Bu insanlara göre, kanser hücresi cennetten gelen kutsal bir görevi olan ve kendini adamış, bilinçli bir ajandır. İnananların internet sitelerinde buna benzer yazılarla karşılaştığını belirten Hitchens, bunlardan yaptığı alıntıda inananların şu sözlerine yer vermiştir:

> "Başka kim Christopher Hitchens'ın ölümcül gırtlak kanserine yakalanmasını, sesini kendisine küfretmek için kullanmasından dolayı Tanrı'nın intikamı olduğunu düşünüyor? Ateistler GERÇEKLERİ görmezden gelmeyi severler. Her şey bir 'tesadüf'müş gibi davranmayı severler. Gerçekten mi? Christopher Hitchens'ın vücudunun herhangi bir yerinde değil de küfür için kullandığı bölümünde kansere yakalanması 'tesadüf' mü? Evet, buna inanmaya devam edin, Ateistler. Acı ve ıstırap içinde kıvranacak ve bir hiç için solup gidecek ve sonra korkunç, ıstırap verici bir ölümle ölecek ve SONRA sonsuza kadar işkence görmek ve ateşe verilmek için CEHENNEM ATEŞİNE gönderildiğinde gerçek eğlence gelir."

[66] Hitchens, *Mortality*, 6.
[67] Hitchens, *Mortality*, 6.

Hitchens bu yazılanlara dört maddede karşı çıkmıştır. Birincisi, hangi primat Tanrının zihnini bilebileceğinden bu kadar emin olabilir? İkincisi, bunları yazanlar, görüşlerinin, Hitchens'ın suçsuz çocukları tarafından ve aynı Tanrı tarafından okunmasını ister miydi? Üçüncüsü, neden bir yıldırım ya da benzer şekilde insanlar için hayranlık uyandıracak bir şey olmasın? Yaşı ve yaşam tarzı dikkate alındığında intikamcı Tanrının tek düşünebildiği kanserse gerçekten cephaneliği tükenmiş bir Tanrı var demektir. Dördüncüsü, neden kanser? Hitchens, yeterince uzun yaşayan tüm erkeklerin prostat kanserine yakalandığını: ayrıca kanserin, azizler ve günahkârlar, inananlar ve inanmayanlar arasında oldukça eşit bir şekilde dağıtıldığını ifade etmektedir. Hitchens'a göre, Tanrı'nın kanserle cezalandırdığını iddia edenlerin lösemiye yakalanan bebeklerin sayısını da hesaba katması gerekir. Ayrıca dindar insanlar genç yaşta ve acı içinde ölürken Bertrand Russell ve Voltaire gibi isimler çok uzun süre sağlıklı bir şekilde yaşamışlardır. Hitchens tüm bunlara ek olarak, Tanrıyı inkâr ederken kullandığı tek organının sesi olmadığını, sesini kaybetse dahi dini vehimlere karşı polemikler yazmaya ölünceye kadar devam edeceğini ve bu durumda neden beyin kanseri olmadığını sorgulamıştır.[68]

Hitchens kendisi hakkında bir rahiple görüşme isteğinde bulunması gibi söylentilerin çıkma ihtimali olduğunu ancak bunun asla bilinçli bir davranış olmayacağını insanların hatırlaması gerektiğini belirtmiştir.[69] Kitabın ilerleyen sayfalarında Hitchens, eğer dine dönerse bunun nedeninin bir ateistin ölmesindense bir müminin ölmesinin daha iyi olması olduğunu söyleyerek din ile alay etmeye devam eder.[70]

Franklin G. Miller, makalesinde Hitchens'ın retorik bir güç gösterisiyle, Nietzsche'ye atfedilen "beni öldürmeyen her şey beni güçlendirir" sözünü yıkmaya bir bölüm ayırdığını, ölerek yaşarken yapmayı en sevdiği şeyler olan okuma, konuşma ve yazma eylemlerini yaparak yoğun bir şekilde yaşadığına değinir.[71]

David Hume ve Christopher Hitchens'ınkiler gibi ölümle yüzleşmeyle ilgili anlatıların ölümü ve ölmeyi değerlendirmeye ilişkin felsefi düşünceye güçlü bir şekilde katkıda bulunduğuna değinen Miller, ölümleri iyi ya da kötü, daha iyi ya da daha kötü yapan

---

[68] Hitchens, *Mortality*, 12-14.
[69] Hitchens, *Mortality*, 14.
[70] Hitchens, *Mortality*, 96.
[71] Franklin G. Miller, "Two Philosophical Deaths: Hume and Hitchens", *Perspectives in Biology and Medicine* 56/2 (2013), 256.

şeyin, kültürel ve felsefi yönelimlerdeki farklılıklara rağmen, herkes tarafından potansiyel olarak takdir edilebilecek insani değerlerden kaynaklandığını belirtir.[72]

Hitchens, 15 Aralık 2011'de Houston, Texas Üniversitesi MD Anderson Kanser Merkezi'nde 62 yaşında zatürre dolayısıyla vefat etmiştir. Vasiyeti doğrultusunda, vücudu tıbbi araştırmalara bağışlanmıştır.[73]

Hitchens'ın ölümünün *ardından Vanity Fair, The Guardian, The New York Times, The Wasshington Post* ve *The New Yorker* gibi dergi ve gazetelerde ölüm ilanı yer almış, Türkiye'de ise *Hürriyet, Radikal* ve *Amerika'nın Sesi* gibi medya organlarında ölümü ile ilgili yazılar kaleme alınmıştır.[74]

1.2. Eserleri

Hitchens, kültür, politika ve edebiyat üzerine makale koleksiyonu da dahil olmak üzere birçok kitaba yazarlık ve editörlük yapmıştır. Bu bölümde Hitchens'ın eserlerini ele aldık ve incelemelerimizi kronolojik olarak sıraladık. Ancak bu tasniften düşünürümüzün ateizme dair yazdığı ve çok satan kitabı *God is not Great'*i hariç tuttuk. Çünkü Hitchens'ın telif eserleri, editörlük yaptığı eserleri ve makaleleri olsa da Hitchens ateizm alanındaki ününü bu eserle elde etmiştir. Dolayısıyla düşünürümüzün kitaplarını incelerken ilk sırayı ve hacim büyüklüğünü bu esere atfetmiş bulunmaktayız.

1.2.1. Kitaplar

1.2.1.1. God Is Not Great: How Religion Poisons Everything

Hitchens'ın ateizm düşüncesini temellendirdiği ve isminin *Yeni Ateistler* arasında anılmasını sağlayan eseri *God is Not Great: How Religion Poisons Eveything[Tanrı Büyük Değildir: Din Her Şeyi Nasıl Zehirler]* başlıklı eseridir. Eser, ilk olarak 2007

---

[72] Miller, "Two Philosophical Deaths: Hume and Hitchens", 258.
[73] Paul Knaggs, "Christopher Hitchens: Free Speech - Labour Heartlands", 28 Ocak 2021.
[74] Condé Nast, "In Memoriam: Christopher Hitchens, 1949–2011", *Vanity Fair* (16 Aralık 2011); Peter Wilby, "Christopher Hitchens Obituary", *The Guardian* (16 Aralık 2011), blm. Books; William Grimes, "Christopher Hitchens, Polemicist Who Slashed All, Freely, Dies at 62", *The New York Times* (16 Aralık 2011), blm. Arts; Matt Schudel, "Christopher Hitchens, Skeptic and Acerbic Master of the Contrarian Essay, Dies at 62", *Washington Post* (16 Aralık 2011), blm. Obituaries; Christopher Buckley, "Postscript: Christopher Hitchens, 1949-2011", *The New Yorker*, (15 Aralık 2011); İsmet BERKAN, "Christopher Hitchens da öldü işte" (Erişim 19 Nisan 2022); "Christopher Hitchens öldü", *Radikal* (Erişim 19 Nisan 2022); "Christopher Hitchens Hayatını Kaybetti", *Amerika'nin Sesi | Voice of America - Turkish* (Erişim 19 Nisan 2022).

yılında İngiltere'de Atlantic Books *tarafından God Is Not Great: The Case Against Religion[Tanrı Büyük Değildir: Dine Karşı Dava]* adıyla yayınlanmış daha sonra yine aynı yıl ABD'de Warner Twelve Books tarafından *God is Not Great: How Religion Poisons Eveything* ismiyle yayına sunulmuştur.[75]

Hitchens'ın, dinin "şiddet içeren; irrasyonel; hoşgörüsüz; ırkçılık, kabilecilik ve bağnazlıkla müttefik; cehalete yatırım yapan ve özgür soruşturmaya düşman; kadınları hor gören ve çocuklara karşı baskıcı" olduğunu söylediği ve sadece İbrahimî dinleri değil genel olarak tüm dinleri eleştirdiği bu eseri 19 bölümden oluşur ve 308 sayfalık bir hacme sahiptir.

"Sunuş" bölümünde, Hitchens, dokuz yaşında İncil eğitmeninin öğretilerini sorgulamaya başladığını ve özellikle de tasarım argümanında kritik kusurlar görmeye başladığını anlatmaktadır. İnsanların ilkel korkularını, özellikle de kendi ölümlülüklerini yenemediği sürece, dinin insan bilincinde yerleşik kalacağını savunmuştur. Hitchens, imkânı olsa dahi dini ortadan kaldırmak istemeyeceğini de vurgulamıştır. Bunun cömert bir davranış olarak görüleceğini ifade eden Hitchens, aynı hoşgörünün kendisine inanlar tarafından sunulmayacağını sorgulamış ve inananlarla inanmayanlar arasındaki en temel farkın bu hoşgörü olduğunu ifade etmiştir.[76] Bu hususu *Four Horsemen*'de de dile getiren Hitchens, gerçekten inanç olmayan bir dünya görmek istemediğini; görmeyi ummadığı gibi istemediğini de dile getirmiş ve Richard Dawkins, Hitchens'ın bu istemeyişini anlamadığını ifade etmiştir.[77] Hitchens'ın diğer yeni ateistlerden farklı olarak din ile savaşmasının yanı sıra içerisinde dindarların olmayacağı bir dünyanın varlığını tasavvur etmeyişi dikkati çeker niteliktedir.

Hitchens, "Din Öldürür" başlığını taşıyan ikinci bölümde, dinin öte dünya hakkındaki iddialarla yetinmediğini ve kendisine inanmayan veya başka dine inanan insanların hayatlarına müdahale etmekten vazgeçmediğine değinmiştir. Din, öte dünyanın güzellik ve faziletlerinden konuşurken bu dünyanın güç ve kudretini ister, Hitchens'a göre bunun sebebi dinin insan yapımı olmasıdır. Kilise tarihinde işlenen cinayetlerden, Haçlı Seferlerinden, El-Kaide'den ve 11 Eylül saldırılarından ve Selman Rüşdî hakkında

[75] Christopher Hitchens, *God is Not Great: The Case Against Religion* (Londra: Atlantic Books Ltd., 2007); Christopher Hitchens, *God is not Great: How Religion Poisons Everything* (New York: Warner Books, 2007).
[76] Hitchens, *God is not Great*, 3-12.
[77] Hitchens vd., *The Four Horsemen*, 62.

Humeyni tarafından ölüm fetvası verilmesinden, Bosna savaşından bahseden yazar "dinin her şeyi zehirlediğini" söylemektedir.[78] Ancak Hitchens'ın verdiği örnekler dini içerikten ziyade siyasi motivasyonlarla yapılan savaşlardır. Hitchens bu gerçeği göz ardı ederek tüm savaşların ve yıkımların ardında yalnızca dinin olduğunu ifade etmektedir.

"Domuz Üzerine Kısa Bir Arasöz veya Cennet Neden Jambondan Nefret Eder?" başlığını taşıyan üçüncü bölümde ise Hitchens, *porkofobi* olarak adlandırdığı Yahudilik ve İslam'da yer alan domuz eti yeme yasağını tartışır. Bölüm başında Maide suresi 60. ayete atıf yapan Hitchens, Yahudilerin ve diğer kafirlerin domuza çevrilmekle suçlansalar da Kur'an'ın domuz etini kirli ve hatta iğrenç olarak nitelediğini ifade etmiştir.[79] Hitchens, Müslümanların Yahudilere ait olan bu yasağı benimsemesinin ironik olduğunu belirterek George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği* adlı eserinin Müslüman okullarında yasaklandığına dikkat çekmiştir. Hitchens'a göre domuz eti yasağının ardında, domuzun görünüşü, tadı, ölüm esnasındaki bağırışı ve domuzun zekasının insana benzemesi yatmaktadır. Porkofobinin yanı sıra *porkofili*ye yani domuz eti sevgisine de değinen Hitchens orta çağ İspanya'sında Engizisyon'un Yahudi ve Müslümanları din değiştirmeye zorlamasından ve samimiyetlerini ölçme aracı olarak da domuz eti yedirilmesinden eleştiriyle bahsetmiştir. Avrupa'daki Müslüman fanatiklerin *Üç Küçük Domuzcuk*, *Bayan Piggy* ve *Winnie-the-Pooh*'daki *Piglet* gibi domuz içeren karakterlerin çocuklarının masum bakışlarından uzaklaştırılmasını talep etmelerini antik ahmaklığın tekrarı olarak gördüğünü ifade etmiştir. İnsanların inanç özgürlüğünün ellerinden alınması ve zorla bir yiyeceğin kendilerine yedirilmesiyle çizgi film karakterlerine uygulanmak istenen sansürün aynı kefede değerlendirilmesi Hitchens'ın muhakeme ve kıyas yeteneğini sorgulamamıza sebep olmaktadır.[80] Dini motivasyonları olan Orta Çağ İspanyasındaki Engizisyon işkencelerini bir kenara bırakın, günümüzde vegan olarak hayatını sürdüren birisine zorla et ürünü yedirmek ile bazı çizgi film karakterlerine sansür uygulanması isteği dahi kıyaslanamayacak kadar farklıdır. Zira birinde zorlama eylemi gerçekleşmiş, ikincisinde ise sansür sadece istek olarak kalmıştır.

"Sağlık Üzerine Bir Not -Ki Din, Onun İçin Tehlikeli Olabilir-" başlığını taşıyan dördüncü bölümde Hitchens, bazı dinlerin hastalık tedavisine düşman olduklarını iddia

---

[78] Hitchens, *God is not Great*, 16-25.
[79] Hitchens, *God is not Great*, 37.
[80] Hitchens, *God is not Great*, 37-41.

etmektedir. Pek çok Müslüman'ın çocuk felci aşısını bir komplo olarak gördüğünü ve böylece çocuk felcinin yayılmasına izin verdiğini ifade eden Hitchens hem Katolik hem de Müslüman topluluklardaki bazı kişilerin, AIDS'in cinsel günahın, özellikle de eşcinselliğin cezası olduğuna mantıksız bir şekilde inandıklarını örneklerle sunmaktadır. Yahudi geleneğinde yer alan sünnet uygulaması, özellikle Afrika'daki kabileler tarafından yapılan kadın sünneti, Şii köktendincilerin evlilikteki rıza yaşını dokuza indirmesi, Hindistan'daki Hindu çocuk gelinlerin getirdikleri çeyiz beğenilmediğinde kırbaçlanması ve bazen diri diri yakılması, Vatikan ve kiliselerde vuku bulan çocuk tecavüzü ve çocuklara yönelik işkenceler gibi örneklere yer veren Hitchens, dinin çocukların korunması ve eğitilmesinde özel bir role sahip olmasını eleştirmektedir. Hitchens'a göre din, hem teoride hem de pratikte masumları ve savunmasızları deney amacıyla kullanmaktadır. Hitchens, dinin, ahlaki ve etik otoritenin evrensel ve mutlak sayılabileceği bir konuda benzersiz bir şekilde suçlu olduğu kanıtlandığı için, en az üç geçici sonuca varma hakkı olduğunu düşünür. Bu sonuçlardan ilki, din ve kiliselerin sonradan oluşturulduğu ve bu çarpıcı gerçeğin göz ardı edilemeyecek kadar açık olduğudur. İkincisi, etik ve ahlakın inançtan tamamen bağımsız olduğu ve etiğin inançtan türetilemeyeceğidir. Üçüncüsü ise dinin uygulamaları ve inançları için özel bir ilahi muafiyet talep etmesi dolayısıyla sadece ahlaka mugayir değil, aynı zamanda ahlaksız olduğudur.[81] Bazı dini kesimlerin sadece dinden değil aynı zamanda kültürden de kaynaklanan uygulamalarını o dinin tüm mensuplarınca uygulanıyormuş gibi lanse ettirmesi Hitchens'ın tüm yazıları boyunca karşımıza çıkan bir olgudur. Ayrıca bir dine mensup kişilerin yanlış davranışları o dinin bizzat kendisi tarafından da eleştirilmekte ve o dinin asli pratiklerini yansıtmamaktadır.

"Dinin Metafizik İddiaları Yanlıştır" adlı beşinci bölümüne, Thomas Aquinas'tan "Ben tek kitap adamıyım", Ignatius Loyola'dan "Biz aklı Allah'a kurban ederiz." cümlelerini alıntılayarak başlar. Thomas Aquinas zamanında dünya hakkındaki bilgiyle şu anda dünya hakkında bildiklerimizi karşılaştırır. Hitchens'a göre din, hiç kimsenin dünyada neler olup bittiğine dair en ufak bir fikre sahip olmadığı tarih öncesi dönemden ve türümüzün korku dolu bebeklik döneminden gelmektedir ve kaçınılmaz bilgi talebimizi karşılamaya yönelik çocuksu bir girişimdir. Hitchens bu iddiasını çocuklarından en az

[81] Hitchens, *God is not Great*, 43-52.

eğitimli olanının bile, doğal düzen hakkında, dinin kurucularının herhangi birinden çok daha fazla şey biliyor olmasıyla temellendirmeye çalışmaktadır.[82]

“Tasarım Argümanı” başlığını taşıyan altıncı bölümde Hitchens, İbrahimî dinlerin insanları günahkârlar gibi hissettirdiğini, düşük özsaygıya sebep olduğunu ve aynı zamanda onları yaratıcılarının kendilerini gerçekten umursadığına inanmaya yönlendirdiğini söylemektedir. William Paley (1743-1805) tarafından *Natural Philosophy* adlı kitabında özetlenen tasarım argümanını eleştiren Hitchens, tasarım argümanının geçerli olmadığını aksine dünyada evrim ve doğal seçilim üzerinden ilerleyen bir düzen olduğunu Darwin’den yaptığı alıntılar ile savunmuştur.[83] Hitchens’ın eserinin felsefi nosyona sahip tek bölümü olarak nitelendirebileceğimiz bu bölümde yalnızca alıntılara yer vermesi dikkati çeker niteliktedir. Zira Hitchens dine karşı felsefi bir itiraz ve eleştiri yapmak yerine belli başlı meseleleri tekrarlayarak dini eleştirmeyi tercih etmektedir.

“Eski Ahit Kâbusu”, “Yeni Ahit Eski’nin Kötülüğünü Aşıyor” ve “Kur’an Yahudi ve Hristiyan Mitlerinden Ödünç Alındı” başlıklı bölümlerde ise Hitchens, Eski Ahit’teki anakronizmleri ve tutarsızlıkları listeler ve korkunç ve düzensiz olarak nitelendirdiği olayların aslında hiç yaşanmadığını iddia eder. Tevrat’ın ikna edici ve hatta makul bir şekilde tarif edemediği olaylardan oluşan kötü bir kurgu olduğunu savunur.[84] Hitchens’ın İbrahimî dinlerin birbirinin takipçisi niteliğinde olduğu gerçeğini görmezden gelerek yaptığı çıkarımlardan oluşan bu bölüm Hitchens’ın temelsiz iddialarından oluşmaktadır. Hitchens kutsal metinlerde anlatılan olayların aslında hiç yaşanmadığını ve kanıtlanamadığını iddia etmektedir.

“Mucizenin Bayağılığı ve Cehennem’in Çöküşü” adlı bölümde mucizeleri tartışan Hitchens, tarihte hiçbir doğaüstü mucizenin olmadığını ve yaşanmadığını iddia etmektedir. Hz. Musa’nın denizi ikiye ayırmasından, Hz. Muhammed’in İsra mucizesinden ve Hz. İsa’nın dirilişinden alayla bahseden Hitchens’a göre mucizelere dair kanıtlar uydurulmuştur ve güvenilmez kişilerin tanıklığına dayanmaktadır. Ayrıca kameraların yaygınlaşmasından bu yana doğrulanabilir hiçbir mucize belgelenmemiştir.[85]

---

[82] Hitchens, *God is not Great*, 64.
[83] Hitchens, *God is not Great*, 77-86.
[84] Hitchens, *God is not Great*, 97-138.
[85] Hitchens, *God is not Great*, 140-142.

Hitchens, aslında mitlere veya yalanlara dayandıklarında mucizelerin nasıl gerçek olarak algılanabileceğini göstermek için Rahibe Teresa'nın sözde mucizesini örnek göstermektedir.[86]

"Dinin Başlangıçları Bozuşu" adlı bölüme Freud'un "Dine ilişkin sorular söz konusu olduğunda, insanlar sık sık her tür dürüstlük yoksunluğu ve entelektüel yaramazlıkla suçludurlar."[87] alıntısıyla başlamaktadır. Hitchens bu bölümde dinlerin nasıl oluştuğunu tartışmaktadır ve çoğu dinin yozlaşmış, ahlaksız kişiler tarafından kurulduğunu iddia etmektedir. Hitchens, Mormonizm'in kurucusu Joseph Smith'i, tıpkı Kur'an örneğinde olduğu gibi Tevrat ve İncil'den ayetleri çalmakla suçlamaktadır.[88]

Hitchens, "Final: Dinler Nasıl Biter?" adlı bölümde, dinlerin iddia ettikleri gibi sonsuza kadar sürmeyeceğini artık takipçisi bulunmayan Millerizm ve Sabatay Sevi örnekleri üzerinden kanıtlamaya çalışmaktadır.[89]

"Din İnsanların Daha İyi mi Davranmasını Sağlıyor?" adlı bölümde dindar insanların dindar olmayan insanlardan daha erdemli davranıp davranmadığı meselesini kölelik kavramı üzerinden ele almakta ve genelde dinlerin özelde de İslam'ın ve Kur'an'ın köleliği savunduğunu dolayısıyla erdemli olamayacaklarını iddia etmektedir. Hitchens'a göre birinin dini inancının, onu köleliğe ve ırkçılığa karşı tavır almasına neden olma şansı, istatistiksel olarak oldukça küçüktür. Ancak birinin dini inancının, onun köleliği ve ırkçılığı desteklemesine neden olma şansı istatistiksel olarak son derece yüksektir ve bu köleliğin neden bu kadar uzun sürdüğünü anlaşılır kılmaktadır. Yine daha önce de dile getirdiği üzere Yahudilere yönelik anti semitizm, Haçlı Seferleri ve Engizisyon örneklerinden yola çıkarak dinlerin erdemli davranışa bir engel olduğunu ifade etmektedir.[90]

"Doğu Çözümü Yok" adlı bölümde Hitchens, Batı'da dinin yaşadığı krizi ve din ahlakının azalmasıyla insanların Süveyş'in doğusunda daha yumuşak bir çözüm aramaya yöneldiğini ve bu çözümü de Hinduizm ve Budizm gibi mistik inançlarda bulduğunu belirtmektedir. Ancak Hitchens'a göre en az monoteist dinler kadar tehlikeli olan bu inanç

---

[86] Hitchens, *God is not Great*, 145-147.
[87] Sigmund Freud, *Bir Yanılsamanın Geleceği-Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınları, 2000), 29.
[88] Hitchens, *God is not Great*, 155-164.
[89] Hitchens, *God is not Great*, 169-172.
[90] Hitchens, *God is not Great*, 173-193.

biçimleri de eşit derecede sorunludur. Hitchens bu dinleri Tibet ve Sri Lanka'daki Hindu ve Budistler tarafından uygulanan şiddet özelinde eleştirmektedir. Ayrıca Hitchens'a göre Nirvana insanlardan akıllarını uyutmalarını isteyen bir kibir durumudur.[91]

"Asli Günah Olarak Din" adlı bölümde Hitchens dinlerin sadece gayri ahlaki değil aynı zamanda ahlaksız oluşunu şu maddeler üzerinden açıklamaktadır:

"- Saf ve masum olanlara dünyanın yanlış bir resmini sunmak

- Kan kefareti doktrini

- Kefaret doktrini

- Sonsuz ödül veya sonsuz ceza doktrini

- İmkânsız görevlerin veya kuralların dayatılması"[92]

Hitchens "Din Çocuk İstismarı mıdır?" adlı on altıncı bölümde daha önceki bölümlerde değindiği sünnet ve kadın sünneti üzerinden dinleri eleştirmekte ve dinlerin çocuklara zarar verdiğini iddia etmektedir.[93]

"Beklenen İtiraz" adlı bölümde Hitchens, insanlık tarihindeki en ahlaksız eylemlerin Joseph Stalin gibi ateistler tarafından gerçekleştirildiğini iddiasını ele almaktadır. Hitchens bu iddiayı çürütmek için Nazilerin veya Stalincilerin ahlaksızlık örneklerini analiz ederek bireysel liderlerin ateist veya agnostik olmasına rağmen, bu olaylarda dinin kilit bir rol oynadığını ve dindar insanların ve dini liderlerin savaşlara ve suçlara tam olarak katıldığını iddia etmektedir.[94]

"Daha İyi Bir Gelenek: Rasyonel Alanın Direnişi" adlı bölümde Hitchens, bazı insanların her zaman tanrının imkansızlığını, onun adına yapılan kötülüğü, onun insan yapımı olma olasılığını fark ettiklerini ancak bütün bu erkek ve kadınların isimlerini bilmemizin mümkün olmadığını, çünkü onların her zaman ve her yerde acımasız baskılara maruz kaldıklarını iddia etmektedir. Yine Hitchens'a göre aynı nedenle, görünüşte dindar olan kaç kişinin gizlice kafir olduğunu da bilmek mümkün değildir. Sokrates, Lucretius, Albert Einstein, Voltaire, Spinoza, Kant, David Hume, Charles Darwin ve Isaac Newton dahil olmak üzere birçok önemli entelektüeli tartışır. Hitchens, Sokrates ve Newton

---

[91] Hitchens, *God is not Great*, 195-204.
[92] Hitchens, *God is not Great*, 205-215.
[93] Hitchens, *God is not Great*, 217-228.
[94] Hitchens, *God is not Great*, 219-252.

dışında bu insanların çoğunun ateist, agnostik veya panteist olduğunu belirtmekte ve dindar kişiler tarafından bu isimlerden bazılarının dindar olarak tanıtılmasını eleştirel bir şekilde ele almaktadır.[95]

"Sonuç Olarak: Yeni Bir Aydınlanma'ya İhtiyaç" adlı bölümde Hitchens, dinin gerekçelerinin tükendiğini; dinin, teleskop ve mikroskop sayesinde artık önemli hiçbir şeyin açıklamasını sunmadığını iddia etmektedir. Hitchens'a göre kendisini insanlığın doğru incelenmesinin erkek ve kadın olduğu önermesine dayandıracak yenilenmiş bir Aydınlanma'ya ihtiyaç duyulmaktadır. Hitchens, öncelikle tarih öncesi korkuların aşılması gerektiğini ve insanları yer altı mezarlarına, pis kokulu sunaklara boyun eğmeye mahkûm eden ritüellerden kaçılması gerektiğini ifade etmektedir.[96]

1.2.1.2. Hostage to History: Cyprus from the Ottomans to Kissinger

Hitchens'ın bu eseri ilk olarak 1984 yılında *Cyprus [Kıbrıs]* adıyla Quartet Yayınları tarafından Londra'da yayınlanmıştır.[97] Daha sonra 1989 yılında *Hostage to History: Cyprus from the Ottoman to Kissinger [Tarihe Rehin: Osmanlı'dan Kissinger'a Kıbrıs]* başlığıyla Collins yayınları tarafından yeniden yayınlanmıştır.[98] Eleni ve Laurence Sterne'e ithaf edilen ve giriş, beş bölüm ve bir sonuçtan oluşan bu eser, 186 sayfalık bir hacme sahiptir.

Bölüm başlıkları sırasıyla "Çekiç mi örs mü? Balta ve Orman, Ejderhanın Dişleri, Kıbrıs ve Yunan Cuntası, Attila ve Sonuçlar" başlığını taşır. İlk bölümde Kıbrıs'ın tarihi serüvenine yer veren Hitchens, her ne kadar adada yaşayan Türkler de olsa Bronz Çağı'ndan beri Kıbrıs'ın şüphe götürmez bir biçimde Grek olduğunu yani Rumlara ait olduğunu belirtir.[99] Hitchens, 1974 yılında Kıbrıs'ın Türkler tarafından "işgal edildiği"

[95] Hitchens, *God is not Great*, 253-275.
[96] Hitchens, *God is not Great*, 282-283.
[97] Christopher Hitchens, *Cyprus* (Londra: Quartet Book Ltd., 1984).
[98] Christopher Hitchens, *Hostage to History: Cyprus from the Ottoman to Kissinger* (Toronto: Collins Publishers, 1989).
[99] Hitchens, *Hostage to History: Cyprus from the Ottoman to Kissinger*, 30.

iddiasında bulunmuş ve bu iddianın nedenlerini yorumlamış ve Yunanistan'ın enosis[100] anlayışının bu duruma sebep olduğuna yönelik varsayımları reddetmiştir.[101]

1.2.1.3. The Parthenon Marbles: The Case for Reunification

Eser ilk olarak *The Elgin Marbles [Elgin Mermerleri]* ismiyle 1987'de Chatto & Windus yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Daha sonra Verso yayınları tarafından *The Parthenon Marbles: The Case for Reunification [Parthenon Mermerleri: Yeniden Birleşme Davası]* adıyla 1997 ve 2008'de tekrar yayınlanmıştır. Bu bölümde kitabın 2008 basımı esas alınmıştır.

Eser, Nadine Gordimer'in 2008 Baskısına önsözü, Christopher Hitchens'ın 2008 baskısına girişi, Christopher Hitchens'ın 1997 ve 1987 baskılarına önsözünün ardından Robert Browning tarafından kaleme alınan "Tarihte Partenon"; Christopher Hitchens tarafından yazılan "Elgin Mermerleri" ve Charalambos Bouras'ın "Akropolis Anıtlarında Restitüsyon Çalışmaları" başlıklı bölümlerinden ve "Parthenon Mermerlerinin Bugünkü Konumu", "Müşterek Münazara 1816" ve "Yeni Akropolis Müzesi'ndeki Parthenon Galerisi" adlı eklerden müteşekkildir.

192 sayfadan oluşan bu eserde Hitchens, Pheidias tarafından Parthenon'u süslemek için tasarlanan Parthenon Mermerlerinin (eski adıyla Elgin Mermerleri) 1801'de, o sırada Türk hükümetinin büyükelçisi olan Lord Elgin tarafından friz parçalarını kesip İngiltere'ye gönderilmesi sürecini, mermerlerin British Museum'da sergilenmesini ve Yunan hükümetine geri verilmeyişini sert bir dille eleştirmektedir.

1.2.1.4. Blaming the Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question

Blaming the Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question[Mağdurları Suçlamak: Sahte Bilim ve Filistin Sorunu], Filistinli bilim adamı Edward Said ile Christopher Hitchens tarafından ortaklaşa düzenlenen ve Verso Books tarafından 1988'de yayınlanan bir editoryal bir eserdir.[102] Said ve Hitchens'ın yanı sıra Norman G.

---

[100] Enosis 1930'lu senelerde Birleşik Krallık idaresinde bulunan Kıbrıs adasının Yunanistan'a bağlanması anlamında kullanılmıştır.

[101] John C. Campbell, review of *Review of Cyprus*, sad. Christopher Hitchens, *Foreign Affairs* 63/4 (1985), 926-926.; David H. Popper, review of *Review of Cyprus*, sad. Christopher Hitchens, *Middle East Journal* 40/1 (1986), 147-147.

[102] Edward W. Said vd. (ed.), *Blaming the Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question* (New York: Verso Books, 1988).

Finkelstein, Peretz Kidron, Noam Chomsky, G. W. Bowersock, İbrahim Ebu Luğd, Reşid Hâlidî, Janet Ebu Luğd, Muhammed Hallac ve Elia Zureik gibi aktivistlerin makalelerinden oluşan eser 296 sayfalık bir hacme sahiptir.

Eser, Edward Said'in kaleme aldığı giriş yazısının ardından 4 bölüm içermektedir. Bölüm başlıkları sırasıyla şu şekildedir: "Peters Meselesi", "Eski ve Yeni Mitler", "Liberal Alternatif", "Antik ve Modern İlim".

Hitchens, eserin ikinci bölümünde yer alan Broadcasts [Yayınlar] başlıklı makalesinde, Orta Doğu ile ilgili tartışmalara ilgi duyan kişilerin "Yayınlar" meselesine yabancı olmayacağını iddia ederek yazısına başlar. Filistinli Arapların 1948'de zorla mülksüzleştirildiği suçlamasıyla karşı karşıya kalan İsrail propagandasının, Filistinlilerin gerçekten kaçtıklarını, ancak onların kendi liderleri tarafından buna teşvik veya ikna edildiğini ileri sürdüklerini belirtir. İlk kez 1953'te yayınlanan mülteci sorunuyla ilgili İsrail hükümetinin resmi broşürü, açıkça Filistin göçünün "Arap Yüksek İcra Kurulu Başkanı (Müftü) tarafından yayınlanan açık talimatları" izlediğini belirten Hitchens, aynı iddianın birçok ülkedeki sayısız İsrailli diplomat, denizaşırı Siyonist örgütler, İsrail yanlısı akademisyenler ve gazeteciler ve İsrail taraftarı kişiler tarafından, Birleşmiş Milletler önünde tekrarlandığını vurgulamaktadır.[103] Ancak Hitchens bu meselenin göründüğü kadar pürüzsüz olmadığını ve Erskine B. Childers'ın, 12 Mayıs 1961'de *London Spectator*'da yayınladığı makalesinde, İsrail'in en meşhur propaganda iddiasıyla ilgili yani, Arap Filistinlilerin kendi liderleri tarafından kaçmaları istendiğini eleştirdiğini aktarmaktadır. Childers'a göre, Arap göçüyle ilgili İsrail'in resmî açıklamasında dahi tahliye emirlerine ilişkin hiçbir birincil kanıt bulunmamaktadır. İsrail, suçlamanın "belgelenmiş" olduğunu iddia etse de belgeler hiçbir yerde sunulmamıştır. İddiaya göre tahliye emrini veren Arap radyo yayınları vardı; ancak hiçbir tarih, istasyon adı veya mesaj metni belirtilmemiştir.

Hitchens bölümün sonunda yazısını bitirirken *The Committee for Accuracy in Middle East Reporting in America [Amerika'da Orta Doğu Raporlamasında Doğruluk Komitesi]* adlı bir kurumun, *The New Republic*'te yer alan ve "Orta Doğulu Mülteciler: Onlar Kimlerdir, Hikayeleri Nedir?" başlıklı tam sayfa reklamın dikkatini çektiğini belirtir.

---

[103] Christopher Hitchens, "Broadcasts", *Blaming the Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question*, ed. Edward W. Said vd. (New York: Verso Books, 1988), 73.

Reklamın "1948'de, İsrail Devleti'nin ilan edildiği gün, beş Arap ordusunun yeni ülkeyi dört bir yandan işgal ettiğini ve korkunç radyo yayınlarında, işgalci orduların müdahale etmeden hareket edebilmesi için orada yaşayan Arapları terk etmeye çağırdıklarını" söyleyerek başladığını belirten Hitchens 20 Şubat 1987'de bu kuruma yazarak böyle bir yayının doğrulanmış bir belgesini istediğini ancak ağustos sonunda hiçbir kanıt almadığını ifade etmektedir. Hitchens bölümü, hiç kimse bu yayınları duyduğuna dair tanıklık etmemiş olsa da ve bu yayınların yapıldığına dair hiçbir kayıt bulunamasa da bu emirlerin ve yayınların tekrar tekrar duyulacağını söyleyerek bitirmektedir.[104]

1.2.1.5. The Monarchy: A Critique of Britain's Favorite Fetish

Christopher Hitchens'ın 1990 yılında yayınladığı *The Monarchy: A Critique of Britain's Favorite Fetish [Monarşi: Britanya'nın Favori Fetişinin Bir Eleştirisi]* adlı eseri 44 sayfalık bir hacme sahip olup Chatto & Windus tarafından yayınlanmıştır.[105]

Kendisi de bir İngiliz olan Hitchens bu eserinde İngiltere'de hüküm süren kraliyet ailesinin varlığını eleştirmiştir. Monarşinin modernlikle uzlaşmadığını ifade eden Hitchens'a göre ilk önce bir monarşiye ihtiyaç duyulup duyulmadığı sorgulanmalıdır. İngilizlerin kırmızı telefon kulübeleri, silahsız polisler, vb. tuhaflıkları nedeniyle dünyanın geri kalanı tarafından beğenildiklerini ve kıskanıldıklarını düşündüğünü belirten Hitchens'a göre en büyük tuhaflıkları ülkede yaşayanların ve diğer insanların ülkenin adını tam olarak bilmemesidir. Her ülkenin antik ve modern dönemde üzerinde ittifak edilmiş bir ismi olduğunu ancak İngiltere için isim meselesinin ciddi bir problem olduğunu dile getirir. Bu halkın yani İngilizlerin İngiltere'de mi Britanya'da mı Britanya Adaları'nda mı Albion'da mı yoksa Birleşik Krallık'ta mı yaşadıklarının bilinmediğini ileri sürer. Hitchens'a göre en doğru isimlendirme, kimsenin kullanmadığı isimlendirmedir: "Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı". Hitchens, burada önem taşıyan kelimenin krallık olduğunu, İngilizlerin aslında ülkelerini ve dolaylı olarak toplumlarını bir monarşi olarak tanımladıklarının altını çizer.[106]

---

[104] Hitchens, "Broadcasts", 83.
[105] Christopher Hitchens, *The Monarchy: A Critique of Britain's Favorite Fetish* (Londra: Chatto & Windus Ltd., 1990).
[106] Hitchens, *The Monarchy*, 6-7.

Majestelerinin Bakanlarının, kendilerini seçmenlere karşı sorumlu hissetmeden, Kraliyet Ayrıcalığını kullanarak konseyde emir verme, savaş/barış ilan etme, yabancı hükümetlerle anlaşma yapma gibi yetkilerini şiddetle eleştiren Hitchens, kraliyet olgusunun anayasal ve politik reformu engellediğini ifade eder.[107]

1.2.1.6. Blood, Class, and Empire: The Enduring Anglo-American Relationship

İlk olarak ABD'de *Blood, Class and Nostalgia: Anglo-American Ironies [Kan, Sınıf ve Nostalji: Anglo-Amerikan İronileri]* adıyla 1990 yılında Farrar, Strauss ve Giroux tarafından yayınlanmıştır. Daha sonra *Blood, Class, and Empire: The Enduring Anglo-American Relationship [Kan, Sınıf ve İmparatorluk: Ebedi Anglo-Amerikan İlişkisi]* başlığıyla 2004 yılında ABD'de Nation Books tarafından, İngiltere'de ise 2006 yılında Atlantic Books tarafından yayınlanmıştır. Eşi Carol Blue'ya atfettiği eser, önsöz, giriş, 13 bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.[108]

Kitap sırasıyla; "Önsöz, Giriş, Yunanistan'dan Roma'ya, Brit Kitsch, İmparatorlukların Ozanı, Kan İlişkileri, Vox Americana, Aşktan Nefrete ve Tekrar Geriye, Churchill Kültü, Franklin D. Roosevelt'in Zaferi; Churchill'in Yenilgisi, Churchill'in İntikamı, İmparatorluk Kabulü, Uyumsuz Yakınlık, İstihbarat Bağı, Nükleer Kıskançlıklar ve Sonuç" başlıklarından oluşmaktadır.

Kitap boyunca Hitchens, ABD ile İngiltere arasındaki sözde "Özel İlişki'yi" özellikle 20. yüzyıla odaklanarak inceler. Hitchens, Britanya'nın gücü azaldıkça, yönetici seçkinlerinin ABD ile olan bağını, antik Yunanistan ve Roma arasındaki bağlantıya benzetmektedir. Hitchens eserinde Britanya'nın kan, sınıf, nostalji ve ortak dil bağlarına başvurarak ilişkilere kurnazca hükmettiğini iddia etmektedir.[109]

---

[107] Hitchens, *The Monarchy*, 11.
[108] Christopher Hitchens, *Blood, Class and Empire* (Londra: Atlantic Books Ltd., 2004).
[109] "Books: Brit Kitsch Blood, Class, And Nostalgia by Christopher Hitchens- TIME" (Erişim 08 Haziran 2021).

1.2.1.7. The Missionary Position: Mother Teresa in Theory and Practice

Hitchens'ın *The Missionary Position: Mother Teresa in Theory and Practice [Misyoner Pozisyonu: Teori ve Pratikte Rahibe Teresa]* başlıklı eseri 1995 yılında Verso Books tarafından yayınlanmıştır.[110]

"Önsöz ve Teşekkürler", "Giriş", "Bir Mucize", "İyi İşler ve Kahramanca Erdemler", "Aynı Anda Her Yerde Bulunma" ve "Son Söz" başlıklarından oluşan eser 95 sayfalık bir hacme sahiptir. Eser boyunca Hitchens, Roma Katolik dini cemaatinin kurucusu olan Rahibe Teresa'nın çalışmalarını, felsefesini ve ana akım medyanın onun hayırsever çabalarına ilişkin değerlendirmesini eleştirmektedir.

Kitap yayınlandığı dönemde oldukça ses getirmiş, birçok isim kitaba eleştiriler yazmışlardır. Bruna Maddox'a göre eserin temel fikri, Rahibe Teresa'nın, yoksullara yardım etmekten çok, onları köktendinci Roma Katolik inançlarının genişlemesini körüklemek için kullanıyor olmasıdır.[111]

Eserin giriş bölümünde Hitchens, dünyanın zengin kesiminde vicdan azabı olduğunu ve bu insanların hayır kurumları vasıtasıyla içlerindeki vicdan azabını gidermelerinin Arnavut bir rahibenin suçu olmadığını belirtir. Hitchens eserin aldatanla değil, aldatılanla yapılan bir tartışma olduğunu ifade eder.[112]

Bir Mucize başlığını taşıyan ilk bölümde, azizliğin alameti farikası olan şefaatin gerçekleşebilmesi için, bir mucizenin vuku bulması gerektiğini ifade eden Hitchens, Rahibe Teresa'nın zaten insan üstü bir varlık olarak kabul edildiğini belirtir. Malcolm Muggeridge'in 1971 tarihli *Something Beautiful for God* adlı eserinde Rahibe Teresa'nın mucizesinin zaten gerçekleştiğini savunduğunu aktarmaktadır. Muggeridge, 1969'da BBC için belgesel çekilirken Ölüm Evi'nin içinde çekim yaparlarken mekânın ışığının çekim yapmaya uygun olmadığını, yanlarında bulunan ışıkla mekanı yeterince aydınlatmanın imkansız olduğunu, buna rağmen ellerindeki imkanlarla filmi çektiklerini ve işlenmiş filmde, içeriye alınan kısım özellikle güzel bir yumuşak ışıkla yıkanırken, dışarıya alınan kısmın oldukça loş ve karışık olduğunu ve teknik olarak açıklanamayan

---

110 Christopher Hitchens, *The Missionary Position: Mother Teresa in Theory and Practice* (New York: Verso Books, 1995).

111 Bruno Maddox, "Books in Brief: Nonfiction", *The New York Times* (14 Ocak 1996), blm. Books.

112 Hitchens, *The Missionary Position*, 15.

bu ışığın, aslında, ilahi bir mucize olduğunu ifade eder. Hitchens ise Muggeridge'in bir mucize olduğunu düşündüğü şeyin aslında son çıkan Kodak düşük ışık filmi sonucu oluştuğunu ifade etmektedir.[113]

"İyi İşler ve Kahramanca Erdemler" başlıklı ikinci bölümde Hitchens, gözlemcilerin, Rahibe Teresa'nın acı çeken insanlara iyilik yapan biri olarak tanındığını ancak sağlanan tıbbi bakımın bir bakımevinde sağlananla asla karşılaştırılamayacağını, hizmeti verenlerin çoğunlukla diğer rahibeler olduğunu ve bu kişilerin de teşhis yetkisinin olmadığını, gönüllülerin tedavi edilebilir ve edilemezler arasında seçim yaptığı yönündeki söylemlerinden hareketle eleştirmektedir.[114] Ayrıca, Hitchens, Rahibe Teresa'nın 1979'daki Nobel Barış Ödülü'nü alırken yaptığı şu konuşmayı aktarır:

> "Bugün kürtaj en büyük kötülük ve barışın en büyük düşmanıdır. Bugün burada bulunan bizler, ailelerimiz tarafından isteniyorduk. Anne babamız bizi istemeseydi burada olmazdık.
>
> Çocuk istiyoruz ve onları seviyoruz. Peki ya diğer milyonlar? Birçoğu, Afrika'dakiler gibi, açlıktan veya başka nedenlerle çok sayıda ölen çocuklar için endişeleniyor. Ama milyonlarca çocuk, annelerinin iradesiyle kasten ölüyor. Çünkü bir anne kendi çocuğunu öldürebilirse, kendimizi ya da birbirimizi öldürmemizi ne engelleyebilir? Hiçbir şey."[115]

Hitchens, bu konuşmanın oldukça hata dolu olduğunu ifade etmektedir. Kürtaj yaptırmış çok az kadının, hatta bundan dolayı vicdan azabı çeken ya da pişmanlık hisseden kadınların bile, kendilerini gerçek bir bebek cinayeti işlemiş olarak düşünmeyeceklerini belirtir. Ayrıca kürtaj ve doğum kontrolü ile henüz dünyaya gelmemiş bir hücre organizması ile bilince sahip bireylerin ölümlerinin kıyaslanmasını saçma bulduğunu ifade eder.[116]

1.2.1.8. No One Left to Lie To: The Triangulations of William Jefferson Clinton

Christopher Hitchens'ın *No One Left to Lie To: The Triangulations of William Jefferson Clinton [Yalan Söyleyecek Kimse Kalmadı: William Jefferson Clinton'ın Üçgenleri]* adlı 1999 yılında yayınlanan bu eser, ilk olarak New Left Books tarafından daha sonra

---

[113] Hitchens, *The Missionary Position*, 22-27.
[114] Hitchens, *The Missionary Position*, 37-40.
[115] Hitchens, *The Missionary Position*, 57.
[116] Hitchens, *The Missionary Position*, 57-58.

2000'de Verso Books tarafından ciltli olarak yayınlanmış ardından 2012'de Allen & Unvin yayınları tarafından Yeni Zelanda'da yayınlanmıştır. Bu bölümde kitabın 2012 baskısı esas alınmıştır.[117]

Sırasıyla "Önsöz", "Üçgenleme", "Siyah Beyaz Bukalemun", "Politika Darbesi", "Karakter Sorusu", "Clinton'un Savaş Suçları", "Oval Ofiste Tecavüzcü mü Var?" ve "Con Man'in Gölgesi" bölümlerinden oluşan ve 128 sayfalık hacmi olan kitap yazarın kızları Laura Antonia ve Sophia Mando'ya ithaf edilmiştir.

Bu eserde Hitchens, Amerikan başkanı Bill Clinton'ın siyasi kariyerine ilişkin polemiği, Clinton'un psikolojisini ve bunun o zamanki başkanın savaştaki sicilini nasıl etkilediğini, cinsel istismar suçlamalarına yol açan eylemleri ve Clinton ile eşi Hillary arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

1.2.1.9. Letters to a Young Contrarian

Letters to a Young Contrarian, Basic Books tarafından yayınlanan Mentoring Art serisi kapsamında 2001 yılında yayınlanmış, Profil Kitap tarafından 2008 yılında *Genç Felsefeciye Mektuplar* başlığıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir.[118]

Eser, Hitchens'a gençlere mektup tarzında yazılan tavsiyelerde bulunması teklifiyle gündeme gelmiş, Hitchens önce bu eserin ağırlığının üstesinden gelip gelemeyeceği hususunda şüpheye düşmüş ardından öğrencilerinin çoğunun bu eserin zaman ayırmaya değer olduğunu düşünmesi üzerine eseri yazmaya karar vermiştir. Mektuplar bütün öğrencileri temsil ettiği düşünülen bir kişiye yazılmıştır. Her mektup "sevgili X" hitabıyla başlamaktadır. Eserde X'e yazılan 18 mektup yer almaktadır.

Radikal ya da karşıt bir hayatın nasıl yaşanacağına dair cevaplar verdiği ilk mektupta Émile Zola'dan atıflar yapan Hitchens muhalifliği otoriteye ve kitlelerin fikirlerine karşı direnme eğilimi olarak tanımlar. Hitchens'a göre muhalefet yapmak ile nihilist olmak aynı şey değildir.[119] Eser boyunca Émile Zola'nın yanı sıra, Rosa Parks, George Orwell, gibi kendisine ilham veren muhaliflere de atıfta bulunur.

---

[117] Christopher Hitchens, *No One Left to Lie To: The Triangulations of William Jefferson Clinton* (Sidney: Allen & Unwin, 2012).
[118] Christopher Hitchens, *Letters to a Young Contrarian* (New York: Basic Books, 2001); Christopher Hitchens, *Genç Felsefeciye Mektuplar*, çev. Zeynep Ertan (İstanbul: Profil Yayıncılık, 2008).
[119] Hitchens, *Genç Felsefeciye Mektuplar*, 22.

1.2.1.10. The Trial of Henry Kissinger

The Trial of Henry Kissinger [Henry Kissinger'ın Yargılanması], Christopher Hitchens tarafından, Ulusal Güvenlik Danışmanı ve daha sonra ABD Başkanları Richard Nixon ve Gerald Ford dönemlerinde ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in iddia edilen savaş suçlarını inceleyen 2001 tarihli bir kitabıdır.[120]

"Önsöz", "Giriş", "Ön Gösteri: 68'in Sırrı", "Hindiçin", "Örnek Vaka: Kissinger'ın Hindiçin'de Savaş Suçları", "Bangladeş: Bir Soykırım, Bir Darbe ve Bir Suikast", "Şili", "Şili Konusunda Son Bir Söz", "Kıbrıs", "Doğu Timor", "Washington'da bir 'Kirli İş' mi?", "Son Söz: Kâr Marjı" ve "Hukuk ve Adalet" başlıklarından oluşan eser 128 sayfalık bir hacme sahiptir.

Eser, Mehmet Harmancı tarafından *Kissinger'in Yargılanması* başlığıyla Türkçeye tercüme edilmiş ve 2001 ve 2003 yıllarında Everest Yayınları tarafından yayınlanmıştır.[121]

Savcı rolünde hareket eden Hitchens, Kissinger'in savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve cinayet, adam kaçırma ve işkence komploları da dahil olmak üzere ortak veya geleneksel veya uluslararası hukuka karşı işlenen suçlardan yargılanması gerektiğini vurgular.

1.2.1.11. Why Orwell Matters

2002'de Basic Books tarafından yayınlanan ve 149 sayfadan oluşan *Why Orwell Matters [Orwell Neden Önemlidir?]* adlı bu eser, Hitchens'ın anti-faşist, anti-Stalinist, şair ve akıl hocası ve saçmalıklara karşı birleşik cephenin kurucusu olarak takdim ettiği Robert Conquest'e adanmıştır.[122]

Kitap sırasıyla "Orwell ve İmparatorluk", "Orwell ve Sol", "Orwell ve Sağ", "Orwell ve Amerika", "Orwell ve 'İngilizlik' St George'un Çatışmaları", "Orwell ve Feministlerin Kızlarla Yaşadığı Zorluklar", "Liste", "Cömertlik ve Öfke Romanları", "Post-Modernistleri Yapıbozuma Uğratmak Orwell ve Şeffaflık" ve "Sonuç" bölümlerinden oluşur.

---

[120] Christopher Hitchens, *The Trial Of Henry Kissinger* (Londra: Verso Books, 2001).
[121] Christopher Hitchens, *Kissinger'in Yargılanması*, çev. Mehmet Harmancı (İstanbul: Everest Yayınları, 2003).
[122] Christopher Hitchens, *Why Orwell Matters* (New York: Basic Books, 2002).

1.2.1.12. Thomas Jefferson: Author of America

Thomas Jefferson: Author of America [Thomas Jefferson: Amerika'nın Yazarı], 2005 yılında Christopher Hitchens tarafından yazılan, Harper Collins'in Eminent Lives serisinin bir parçası olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin üçüncü Başkanı (1801-09) ve Bağımsızlık Bildirgesi'nin (1776) baş yazarı Thomas Jefferson'un biyografisidir.[123]

Eser, Hitchens'ın harika bir Virginyalı ve harika bir Amerikalı, iyi bir cumhuriyetçi olduğu kadar iyi bir demokrat ve eğitimli bir seçmen için çabalayan biri olarak tanımladığı Brian Lamb'e ithaf edilmiştir.

"Giriş", "Tüm Politikalar Yereldir: Virginia'dan Philadelphia'ya", "Virginia'da Savaş ve Devrim", "Fransa'da Devrim (ve Sally ile Buluşma)", "Fetret", "Devlet Bakanı", "Beklemede", "Sayın Başkan Hayal Kırıklığı: İkinci Dönem", "Hayatın Son Yılları" başlıklı dokuz bölümden oluşan ve 2005'te yayımlanan eser 208 sayfalık bir hacme sahiptir.

Ted Widmer 17 Temmuz 2005'te kaleme aldığı *Two Cheers for Jefferson* başlıklı makalesinde Hitchens'ın bu eserini hem Amerika'nın kuruluşu hakkında uzunca yazmaması hem de Jefferson'a bir İngiliz'in bakış açısıyla yazmış olması bakımından önemli bulduğunu dile getirir. Widmer eserinde, William Jefferson Clinton ve Rahibe Teresa hakkında ağır eleştirileri olan Hitchens'ın, Jefferson'ı zayıf yönleriyle suçladığını bununla birlikte bir düşünür ve başkan olarak büyüklüğünü ortaya koyması hasebiyle dengeli ve güzel bir çalışma sunduğunu belirtir.[124]

1.2.1.13. The Portable Atheist: Essential Readings for the Non-Believer

The Portable Atheist: Essential Readings for the Non-Believer [Taşınabilir Ateist: İnanmayanlar İçin Temel Okumalar], Da Capo Press tarafından 2007 yılında yayınlanmış bir ateist el kitabıdır.[125] Hitchens'ın giriş bölümünü yazdığı ve Lukretius, Ömer Hayyam, Thomas Hobbes, Spinoza, David Hume, John S. Mill, Karl Marx, Charles Darwin, Daniel

---

[123] Christopher Hitchens, *Thomas Jefferson: Author of America* (Londra: HarperCollins Publishers Ltd., 2005).
[124] Ted Widmer, "Two Cheers for Jefferson", *The New York Times* (17 Temmuz 2005), blm. Books.
[125] Christopher Hitchens, *The Portable Atheist: Essential Readings For The Nonbeliever* (New York: Da Capo Press, 2007).

Dennett, Richard Dawkins, Sam Harris, İbn-i Warrak, Ayan Hirsi Ali gibi isimlerin metinlerinden oluşan toplamda 47 kişinin metinlerine yer verildiği bir derlemedir.

Hitchens'ın, Auschwitz'deki "seçim" sürecine dayanırken bile sahte teselliyi reddedecek ahlaki güce sahip olan Primo Levi'nin (1919–1987) anısına ithaf ettiği eser Levi'den yapılan şu alıntılarla başlar:

> "Yavaşça sessizlik hâkim oluyor ve sonra, en üst sıradaki ranzamdan, yaşlı Kuhn'un yüksek sesle dua ettiğini, başında beresi, şiddetle ileri geri sallandığını görüyorum ve duyuyorum. Kuhn, seçilmediği için Tanrı'ya şükrediyor. Kuhn aklını kaçırdı. Yanındaki ranzada Rum Beppo'yu, yarından sonraki gün gaz odasına giden yirmi yaşındaki Beppo'yu, bunu bilen ve hiçbir şey söylemeden ve düşünmeden, sabit bir şekilde ışığa bakarak orada yatan Beppo'yu görmüyor mu? Kuhn, bir dahaki sefere sıranın kendisine geleceğini anlayamayabilir mi? Kuhn, bugün yaşananların, hiçbir teselli edici duanın, hiçbir bağışlamanın, hiçbir suçlunun kefaretinin, insanın elindeki hiçbir şeyin bir daha asla temizleyemeyeceği bir iğrençlik olduğunu anlamıyor mu?
>
> Ben Tanrı olsaydım, Kuhn'un duasına tükürürdüm."[126]

Giriş bölümünde din adamlarıyla olan tartışmalarda dindar kişilerin üstlendiği hayır işleri veya yardım çalışmalarından sıklıkla bahsedildiğini ancak Hitchens'ın buna cevabının bir inanan tarafından yapılmış ve inanmayan biri tarafından yapılamayacak ahlaki bir eylem olmadığı yönündedir.

Dinlerin eskatolojilerine, ölüm arzusuna ve zihnin yaşamı için derin bir küçümseme duymalarına karşı, ateistlerin her zaman bu dünyanın sahip oldukları tek şey olduğunu ve insanların birbirlerine karşı görevinin en iyisini yapmak olduğunu savunmuştur. Hitchens, Tanrıyı inkarın kişiyi cehenneme mahkûm edeceğini söyleyerek bahsi açmayan yumuşak huylu ve güzel bir mümine bir kişinin doğruyu yanlıştan nasıl ayırt edebileceği sorulduğunda kutsal huşu olmadan kişiyi hırsızlık, cinayet, tecavüz ve yalan yere yemin etmekten alıkoyan bir şey olmayacağı cevabının alınacağını belirtir. Hitchens, bazen inanmayanların etik bir hayat sürmelerinin mümkün oluşu ve aynı zamanda birçok inanan kişinin de korkunç suçlar işleyebileceğinin de cevaba ekleneceğini belirtir. Yine de bir şekilde değiştirilemez ve karşı konulamaz bir göksel diktatörlüğün kölesi olunmadan,

---

126 Hitchens, *The Portable Atheist*, 12.

hiçbir ahlaki pusulaya sahip olunamayacağı düşüncesini oldukça itici bulduğunu ifade eder. Hitchens'a göre bu düşünce evrimsel biyoloji hakkında öğrendiğimiz her şeyin köküne balta vurmanın yanı sıra -cinayete, hırsızlığa ve yalan yere yalan söylemeye tahammül eden toplumlar uzun sürmeyecek ve ensest ve yamyamlık gibi tabularını çiğneyenler aslında zincirde hızlıca yok olurlar- insanın kendine saygısı kavramına radikal bir saldırı oluşturur. Bunu, ilahi bir ödül ümidi veya ilahi ceza korkusu dışında, kişinin doğru bir eylemde bulunamayacağını veya yanlış olandan kaçınamayacağını öne sürerek yapar. Çoğu kişinin hatta daha az bencil olmayanların bile, kendi başına bundan daha iyisini yapmayı umacağını düşünen Hitchens, kan verdiğinde kendisinin bir şey kaybetmeyeceğini ama başkasının kazanacağını, ayrıca çok ender bir kan grubu olduğu için kan nakline ihtiyaç duyduğunda başka birinin de kendisi gibi düşünmüş ve hareket etmiş olmasını çok ümit ettiğini ve buna güvenebileceğini dile getirir. Kimsenin kendisine bunların hiçbirini öğretmesine gerek olmadığını vurgular.

1.2.1.14. Thomas Paine's "Rights of Man": A Biography

Thomas Paine's Rights of Man: A Biography [Thomas Paine'in İnsan Hakları: Bir Biyografi] adlı kitap Atlantic Monthly Press tarafından 2007 yılında yayınlanmıştır.[127] Thomas Paine'in büyük bir hayranı olan Hitchens, Paine'in 1791 tarihli *The Rights of Man* kitabını analiz eder.

"Giriş", "Paine Amerika'da", "Paine Avrupa'da", "Rights of Man Birinci Bölüm", "Rights of Man İkinci Bölüm", "Akıl Çağı" ve "Sonuç: Paine'nin Mirası" bölümlerinden oluşan kitap 160 sayfalık bir hacme sahiptir.

Nicholas Lezard, Christopher Hitchens'ın belirttiği gibi, "Amerika Birleşik Devletleri" tabirini ilk kullanan kişinin Paine olduğunu ve "dünyayı sarsan kitaplar" serisinde yer alan bu kitapta yayıncının, Paine'nin yerine Hitchens'ı ön kapağına koymasının anlaşılabilir bir durum olduğunu söyler. Hitchens'ın eserinde Paine'in yerleşik kiliseleri küçümsemesinden çokça söz ettiğini ve Paine'in ölüm döşeğinde, kendisine "İsa Mesih'in Tanrı'nın oğlu olduğuna inanmak istiyor musunuz?" diye soran iki presbiteryen bakana "Bu konuya inanmak gibi bir niyetim yok" şeklinde verdiği cevabı alıntıladığını

---

[127] Christopher Hitchens, *Thomas Paine's Rights of Man: A Biography* (New York: Atlantic Monthly Press, 2007).

zira Hitchens'ın o dönemde din ile ilgilendiğini ancak yine de eserde Paine'in özgürlük konusundaki fikirlerine gereken önemi atfettiğini belirtir.[128]

1.2.1.15. Is Christianity Good for the World?

King's College tarafından 2007 yılında Christopher Hitchens ve Douglas Wilson arasında düzenlenen münazara serisinin transkribe edilmesiyle oluşmuş olan *Is Christianity Good for the World? [Hristiyanlık Dünya İçin İyi Midir?]* başlıklı eser 2008 yılında Canon Press tarafından yayınlanmıştır.[129]

32 sayfalık bir hacme sahip olan eser Jonah Goldberg'in önsözünün ve Hitchens ve Wilson'ın giriş yazılarının ardından 6 tartışma turundan oluşur. Her turda önce Hitchens Wilson'a, ardından da Wilson Hitchens'a sorularını ve eleştirilerini yöneltmektedir. İlk turda, Hitchens Hristiyanlık dünya için iyi midir? sorusuna olumsuz cevap vermek için elinde güçlü nedenler olduğunu ileri sürer ve Hristiyanlığın kötü oluşunu 3 sebep üzerinden açıklar. Bunlardan birincisi her ne kadar Hristiyanlık "Komşunu sev" gibi ahlaki ilkeleri yaymakla itibar kazansa da bu tür ilkelerin Hristiyanlıktan kaynaklandığına dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Hitchens, üyeleri arasında temel dayanışma olmadan hiçbir insan toplumunun mümkün olamayacağını dolayısıyla ahlaki öğelerin tektanrıcılıktan çok daha eski olduğunu ifade eder. İkinci olarak Hristiyanlığın öğretilerinin çoğunun inanılmaz ve efsanevi olmanın yanı sıra ahlaksız da olduğunu belirten Hitchens, kişinin kendi sorumluluklarını bir günah keçisine yükleyerek bağışlanmasını ahlaksız bir davranış biçimi olarak niteler. Son olarak da eğer Hristiyanlık, Hristiyan bilim adamlarının ve kuruluşların çalışmalarından kendisine bir itibar sağlıyorsa aynı şekilde tam tersi için de sorumluluk kabul etmelidir. Hitchens, Hristiyanlığın Haçlı Seferleri, kölelik, anti-semitizm ve diğer pek çok şey için alçakgönüllü bir şekilde özür dilemesi gerektiğini ancak bunu asla yapmadığını vurgular.[130] Üçüncü bölümde Hitchens, inançsızlığın iyi davranışın garantisi, hatta göstergesi olduğunu hiçbir yerde iddia etmediğini, bir ateist kolayca nihilist, sadist olabileceğini ifade etmektedir.[131] Wilson tarafından getirilen eleştirileri ve kendisine

---

[128] Nicholas Lezard, "No Paine, No Gain", *The Guardian* (08 Eylül 2007), blm. Books.
[129] Christopher Hitchens - Douglas Wilson, *Is Christianity Good For The World?* (USA: Canon Press, 2008); The King's College, "Hitchens-Wilson Debate (Part 1)"; The King's College, "Hitchens-Wilson Debate (Part 2)".
[130] Hitchens - Wilson, *Is Christianity Good For The World?*, 11.
[131] Hitchens - Wilson, *Is Christianity Good For The World?*, 17.

yöneltilen soruları polemiğe dönüştürerek cevaplayan Hitchens'ın aslında ateizm konusunda felsefi bir temelinin olmadığını yalnızca totoloji yaptığını görmekteyiz.

1.2.1.16. Hitch-22: A Memoir

Hitch-22: A Memoir [Hitch-22: Bir Anı], Atlantic Books tarafından 2010 yılında Hitchens'ın anılarını kaleme almasıyla oluşan eseridir.[132] Bu kitabının tanıtım turları sırasında kendisine kanser teşhisi konulmuş, tedavi olmak için kitap turunu yarıda kesmek zorunda kalmıştır.[133]

James Fenton'a ithaf edilen kitap, "Önsezilerle Önsöz", "Yvonne", "Komutan", "Bir Eğitim'den Fragmanlar", "Cambridge", "Altmışlar: Devrim İçinde Devrim", "Chris mi yoksa Christopher mı?", "Havana Prag'a Karşı", "Fenton Faktörü Martin", "Portekiz'den Polonya'ya", "İkinci Bir Kimlik: (İngiliz) Bir Amerikalı Olmak Üzerine", "Değişen Yerler", "Selman", "İki Taraftan Mezopotamya", "Kendimden Bir Şey" ve "Yahudi Sorunu Üzerine Üç Kez Düşünmek..." bölümlerinden oluşan kitap 448 sayfalık bir hacme sahiptir.

11 Eylül sonrası neo-con (yeni-muhafazakâr) olan Hitchens anılarında neden Irak'ın işgal edilmesi gerektiği hususuna özellikle değinmiştir. Hitchens'a göre solun anlamadığı şey, İslamofaşizm'in medeniyeti yok etmeye kararlı olduğudur ve Aydınlanma öncesi zamanlara dönmek istemeyenler bununla savaşmak zorundadır. Hitchens'a göre bu düşünceye katılmayanlar ya aptaldır ya korkaktır ya saftır ya da Woodstock'tan beri politik yeteneklerini güncelleme zahmetine katlanamayacak kadar tembeldir.[134]

1.2.1.17. Mortality

Mortality [Ölümlülük], Hitchens'ın kanser haberini aldıktan sonra *Vanity Fair'*de yayınladığı yazıların derlenmesiyle ölümünden sonra Atlantic Books tarafından 2012'de yayınlanmış eseridir.[135] Graydon Carter'ın önsözü ile başlayan eser Hitchens'ın 8 yazısıyla devam eder, Hitchens'ın eşi Carol Blue ise son sözü ve Hitchens hakkındaki bir buçuk sayfalık bir bilginin ardından kitap sona ermektedir.

---

[132] Hitchens, *Hitch-22*.
[133] Jeremy W. Peters, "Christopher Hitchens to Begin Cancer Treatment", *ArtsBeat* (blog), 30 Haziran 2010.
[134] Aitkenhead, "Christopher Hitchens".
[135] Hitchens, *Mortality*.

İlk bölümde Kübler-Ross'un acının beş aşaması teorisini eleştiren Hitchens kendisinin inkâr aşamasında olduğuna değinir. Ve hastalığının teşhisi konulduktan sonraki ruhsal durumundan bahseder. İkinci bölümde ise inananların hastalığını Tanrının bir cezalandırması olarak görüşünü eleştiren yazar ateist olmayan birçok kişinin de kansere yakalanması, masum çocukların lösemi olması gibi örneklerle eleştiride bulunur. Kimi inananların Hitchens'ın kanser olmasına neredeyse sevindiği gibi kimilerinin de üzüldüğünü ve kendisine dua eden birçok inananın da olduğunu ifade eder. Hatta 20 Eylül 2010 tarihinin Hitchens'a Dua Günü olarak belirlendiğini aktarır. Katoliklerin, Yahudilerin ve Protestanların kendisine iyi dileklerde bulunduğunu ancak Müslümanların görece sessiz kaldığını belirtir. Üçüncü bölümden itibaren tedavi aşamalarındaki tecrübelerini aktaran yazar kitabın başından beri eleştirdiği "kanserle savaşma" tabirine karşı çıkmaya devam eder. Hitchens kanser savaşçısı sıfatını da kendisine yakıştırmaz ve kanserle dövüşmediğini ya da savaşmadığını, kanserin kendisiyle savaştığını söyler. Ayrıca kendisine cesur denilmesinden de rahatsız olan Hitchens cesur sıfatının insanların kaçamayacakları bir dövüş için kendilerine saklaması gerektiğini söyler.[136]

1.2.1.18. The Four Horsemen: The Discussion That Sparked Atheist Revolution

The Four Horsemen: The Discussion that Sparked an Atheist Revolution [Dört Atlı: Ateist Bir Devrimi Ateşleyen Tartışma] adlı kitap, 2007 yılında, Dawkins, Dennett ve Harris'in, Christopher Hitchens'ın Washington DC'deki evine konuk olduklarında gerçekleştirdikleri yaklaşık iki saat süren sohbetlerinin video kaydının transkripsiyonu ile ortaya çıkmıştır.[137] Kendilerine "*Ateizmin Dört Atlısı*" sıfatı bu sohbetin yayınlanmasının ardından verilmiştir. Okurları tarafından *Dört Silahşörler*, yakıştırması da yapılmış; Sam Harris'in Aramis; Daniel Dennett'ın Athos; Christopher Hitchens'ın Porthos; Richard Dawkins'in ise d'Artagnan olduğu söylenmiştir.

Üç bölümden oluşan kitap 95 sayfadır. *Dört Atlı: Bir Devrimi Ateşlemiş Söyleşi* başlığıyla Melisa Miller ve Barbaros Efe Güner tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve Kuzey Yayınları tarafından 2019 yılında yayınlanmıştır.[138] Hitchens'ın vefatı dolayısıyla kitap ona ithaf edilmiştir. Stephen Fry'ın önsözü ile başlayan kitap, Dawkins, Dennett ve

[136] Hitchens, *Mortality*, 89.
[137] Hitchens vd., *The Four Horsemen*.
[138] Hitchens vd., *Dört Atlı: Bir Devrimi Ateşlemiş Söyleşi*.

Harris'in sonradan ekledikleri birer makalenin ardından 2007'deki sohbetin transkripsiyonu ile yayınlanmıştır.

Sohbet esnasında Hitchens, mucizelere olan inancın dinin düzmece olduğunu ortaya koyan şeylerden biri olarak gördüğünü belirtir. Hitchens sohbetin ilerleyen zamanlarında gerçek amacının ne olduğunu sorguladığını, inancın olmadığı bir dünya isteyip istemediğini kendisine sorduğunu ve bunu gerçekten istemediğini dile getirir. Dawkins ise Hitchens'ın bu düşüncesine itiraz eder.

Hitchens, İslam'ın son din olma iddiasını eleştirmiş, Yahudilik ve Hristiyanlık'ta İslam'a itibar edilmezken, İslam'da bunların kabul edilmesini, Hz. İbrahim'in kurban vakasını ve Hz. Meryem'in bakire oluşunun İslam tarafından da kabul edilmesini anlamsız bulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca İslam'ın katılmak isteyen herkese kapısının açık olduğunu ancak son dinin İslam olduğu iddiasını ölümcül derecede tehlikeli bulduğunu söylemiştir.

Yahudiliğin din konusundaki problemin kökü olduğunu ifade eden Hitchens, tüm dinlerin eşit derecede yanlış olduğu iddiasından asla vazgeçmeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca ateistlerin camileri, heykelleri, dini eserleri, kilise ve sinagogları havaya uçurma veya tahrip etme gibi bir amaçlarının olmadığını, dindarların zaten bunları yaptığını söyler.

1.2.2. Denemeler

1.2.2.1. Prepared for the Worst: Essays and Minority Reports

Prepared for the Worst: Essays and Minority Reports [En Kötüsüne Hazırlandı: Denemeler ve Azınlık Raporları] adlı eseri ilk olarak 1988 yılında Chatto & Windus yayınları tarafından İngiltere'de yayınlanmış ardından 2014 yılında Atlantic Books Ltd. tarafından yeniden basılmıştır.[139]

Ben Sonnenberg'e ithaf edilen eser, "Giriş", "İyi ve Kötü", "Kör Aletler", "Tarih Çizgileri", "İyi Duygular Çağında" ve "En Kötüsüne Hazırlandı" başlıklı bölümlerden oluşur ve 607 sayfalık bir hacme sahiptir.

Eser Hitchens'ın *Times Literary Supplement, The Spectator, London Review of Books* ve *New Statesman*'daki yazılarının bir derlemesinden oluşmaktadır.

[139] Christopher Hitchens, *Prepared for the Worst: Essays and Minority Reports* (Londra: Chatto & Windus Ltd., 1988); Christopher Hitchens, *Prepared for the Worst: Selected Essays and Minority Reports* (Londra: Atlantic Books Ltd., 2014).

1.2.2.2. Love, Poverty and War: Journeys and Essays

Love, Poverty and War: Journeys and Essays [Aşk, Yoksulluk ve Savaş: Yolculuklar ve Denemeler], Hitchens'ın 2004 yılında yazdığı ve Nation Books tarafından yayınlanan deneme türü eseridir.[140]

Martin Amis'e ithaf edilen eser, bir adamın aşkı, yoksulluğu ve savaşı tatmadığı sürece eksik olduğunu bildiren antik bir deyişle başlar. Kitap "Aşk", "Yoksulluk" ve "Savaş" olmak üzere üç bölümden oluşur. "Aşk" bölümü, Hitchens'ın en sevdiği edebi şahsiyetlerden olan Evelyn Waugh, James Joyce, Leon Trotsky ve Rudyard Kipling gibi isimler üzerine denemeler içerir. "Yoksulluk" bölümü Hitchens'ın, Rahibe Teresa, Michael Moore, Mel Gibson ve David Irving gibi isimlere eleştirilerden oluşur. "Savaş" bölümünde ise, Hitchens'ın 11 Eylül saldırılarına tepkisi yer almaktadır.

1.2.2.3. Arguably: Essays by Christopher Hitchens

Arguably: Essays by Christopher Hitchens [Tartışmalı: Christopher Hitchens'ın Denemeleri] başlıklı eser Hitchens'ın çeşitli yayın organlarında yazdığı denemelerin derlemesiyle oluşmuş ve 2011 yılında Signal McClelland & Stewart tarafından yayınlanmıştır.[141]

Eser, "Bütün Amerikalılar", "Eklektik Benzerlikler", "Eğlenceler, Sıkıntılar ve Hayal Kırıklıkları", "Denizaşırı Hesaplar", "Totalitarizmin Mirasları" ve "Kelimelerin Değeri" başlıklarından oluşan toplam 107 denemeden oluşmaktadır.

1.2.2.4. And Yet… Essays

And Yet…Essays [Ve Henüz…Denemeler], Hitchens'ın The Atlantic, Foreign Policy, The New York Review of Books, Slate, Vanity Fair, The Wall Street Journal, The Wilson Quarterly gibi dergilerde yayınlanan denemelerinin derlenmesiyle oluşan, 2015 yılında Simon and Schuster tarafından New York'ta, 2016'da Atlantic Books Ltd. tarafından Londra'da yayınlanan eseridir.[142]

[140] Christopher Hitchens, *Love, Poverty and War: Journeys and Essays* (New York: Nation Books, 2004).
[141] Christopher Hitchens, *Arguably Essays by Christopher Hitchens* (Toronto, Ontario: Signal/McClelland & Stewart, 2011).
[142] Christopher Hitchens, *And Yet...Essays* (New York: Simon and Schuster, 2015); Christopher Hitchens, *And Yet...Essays* (Londra: Atlantic Books Ltd., 2016).

48 denemeden oluşan kitap 330 sayfalık bir hacme sahiptir. Che Guevara, Orhan Pamuk, Selman Rüşdî, Ian Fleming, Ayaan Hirsi Ali, Barack Obama eserde değinilen isimlerdendir.

BÖLÜM 2: CHRISTOPHER HITCHENS'IN TANRI VE DİN MESELELERİNE YAKLAŞIMI

Bu bölümde Hitchens'ın ateizm anlayışını şekillendiren Tanrı, Din, İnanç ve Ahlak kavramları incelenecektir. Hitchens'ın dini "her şeyi zehirleyen bir şey" olarak kavramsallaştırması nedeniyle din, diğer kavramlardan daha geniş olarak ele alınacaktır.

Hitchens, *God is not Great* adlı eserinde henüz dokuz yaşında küçük bir çocukken Dartmoor'daki okulda aldığı "Kutsal Yazıları Araştırma" başlıklı dersten bahsetmektedir. Öğrencilere birer fiş verildiğini ve bu fişlerde, Eski veya Yeni Ahit'ten bir ayet olduğunu, ödevlerinin ilgili ayete bakıp ardından o ayetteki hikâyeyi ve verilen ahlaki mesajı sınıfta anlatmak olduğunu anlatmaktadır. Hitchens, bu alıştırmayı sevdiğini ve dersten pekiyi derecesiyle geçtiğini de belirtir. Ardından bir gün öğretmeni Watts Hanım'ın doğa ve Mukaddes Kitap öğretmeni olarak iki rolünü birleştirerek: *"İşte çocuklar, Tanrı'nın ne kadar güçlü ve cömert olduğunu görüyorsunuz. Bütün ağaçları ve otları yeşile boyamış, tam da gözlerimizi en çok dinlendiren renk bu. Bunun yerine bitki örtüsü tamamen mor veya turuncu olsaydı, bunun ne kadar korkunç olacağını hayal edin."* dediğini, bu sözlerin kendisinin yaratıcının varlığını sorgulamasının miladı olduğunu belirtir ve ekler: *"Şeytan beni yanıltmak için onu seçtiyse, Cennet Bahçesi'ndeki kurnaz yılandan çok daha yaratıcı bir seçim. Çünkü o bana asla sesini yükseltmedi ya da şiddet uygulamadı."* Hitchens henüz dokuz yaşındayken, tasarım argümanı, Darwin'in evrim teorisi, genomun sırları gibi konuları tabi ki bilmediğini ancak öğretmeninin sadece iki cümlede her şeyi yanlış anlatmayı başardığını bildiğini belirterek, gözlerin doğaya göre ayarlandığını, doğanın gözlere göre ayarlanmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. Sorgulama sürecini net hatırlamasa da bu olaydan sonra başka durumların da kendisine tuhaf geldiğini fark etmeye başladığını belirtmektedir. Hitchens, eğer Tanrı her şeyin yaratıcısıysa neden ona doğal gelenleri yaptığı için onu bu kadar durmadan "övmemiz" gerektiğini, İsa'nın tesadüfen karşılaştığı bir körü iyileştirme gücü varsa neden körlüğü iyileştirmediğini, sürekli dua etmesine rağmen neden sonuç alamadığını sorgulamaya ve toplum içinde sefil bir günahkâr olduğunu söylemeye devam etmeyi anlamsız bulmaya başladığından bahsetmektedir. On üç yaşına yaklaşırken okul müdürünün inancın amacını şimdi anlamayabileceklerini ama bir gün sevdiklerini kaybetmeye başladıklarında anlayacaklarını söylemesiyle inançsızlığın yanı sıra katıksız bir öfke

nöbeti yaşadığını, dinin teselli aracı olarak görülmesini aşağılık bir davranış bulduğunu söylemektedir.[143]

Hitchens, birbirlerinin kiliselerini, camilerini ve havralarını yakmayı inanan insanlara bıraktığını, camiye gittiğinde ayakkabılarını çıkardığını, sinagoga gittiğinde başını örttüğünü belirtmektedir. Ailesinin kendisine herhangi bir dini empoze etmeye çalışmadığını vurgulayan Hitchens, kendisinin Baptist/Kalvinist bir tarzda yetiştirilmesini özellikle istemeyen bir babası ve Hitchens'ın iyiliği için Yahudi kökenini saklamayı tercih eden bir annesi olduğu için şanslı olduğunu ifade etmektedir. Hitchens tüm dinler hakkında, her zaman ve her yerde kafir olacağını bilecek kadar bilgisi olduğunu ancak Kral James İncili ve Cranmen Ortak Dua Kitabı'nın ilk kez aynı fikirde olmadığı eserler olması dolayısıyla, kendi özel ateizminin Protestan bir ateizm olduğunu belirtmektedir.[144] Protestan ateizmden kastı ise İrlanda Belfast'ta, farklı Hristiyan grupları arasındaki mezhep savaşıyla bütün sokakların yandığı dönemde barikatta durup insanlara dinini soran adamla ilgili eski bir Belfast şakasına dayanmaktadır. Barikattan geçmek isteyen bir kişi Ateist olduğunu söyleyince kendisine "Protestan mı Katolik ateist mi?" olarak sorulmuştur. Hitchens'a göre bu durum, saplantının efsanevi yerel mizah anlayışını bile nasıl çürüttüğünü göstermektedir.[145]

2.1. Akıl-İnanç İlişkisi ve Din-Bilim Hakkındaki Görüşleri

Kendisini anti-teist bir din karşıtı olarak tanımlayan Christopher Hitchens, din-bilim ve akıl-inanç arasında temel bir karşıtlık olduğunu ileri sürmüş ve bilimin ilerlemesiyle dinin geçerliliğini yitirdiğini iddia etmiştir. Ancak bu karşıtlık iddiası hem felsefi bir temele sahip değildir hem de tarihsel vakıa ile örtüşmemektedir.

Hitchens, ateizm düşüncesini temellendirdiğini *God is not Great* adlı eserinde bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Dinin gerekçeleri tükendi. Teleskop ve mikroskop sayesinde din, artık önemli hiçbir şeyin açıklamasını sunmuyor".[146] Hitchens'a göre bilimin başarıları dini geçersiz kılmıştır. Bilimdeki gelişmeler, insanın anlamlandırmakta güçlük çektiği doğa olaylarını açıklamak için dine başvurma ihtiyacımızı ortadan kaldırmış;

---

[143] Hitchens, *God is not Great*, 3-4.
[144] Hitchens, *God is not Great*, 11.
[145] Hitchens, *God is not Great*, 18.
[146] Hitchens, *God is not Great*, 282.

bilim dinin yerini almıştır.[147] Hitchens'ın bu açıklaması Engels tarafından dile getirilen, dinin bilimin karşısında gücünü yitirmeye başladığını ve sonunda bilimin dinin yerini alacağı iddiasıyla paralellik göstermektedir.[148] Ayrıca Hitchens, dinin, türümüzün doğal dünyayı açıklamaya yönelik eski, ilkel girişimlerinden dolayı ortaya çıktığını düşünür. Hitchens'a göre insanoğlu hava durumundan, karanlıktan, vebadan, ay ve güneş tutulmalarından ve şimdi kolayca açıklanabilen diğer her şeyden korkmasaydı, kiliseler var olmazdı.[149] Ayrıca Hitchens, bilimde yaşanan ilerlemelerin toplumun sekülerleşmesinde etkili bir güç olduğunu düşünmekte, bilimsel ilerlemeler ve buluşlar arttıkça insanların daha fazla dinden uzaklaşıp seküler bir yaşam tarzını benimseyeceklerini ileri sürmektedir. Hitchens dinin, bilgi talebimizi ve aynı zamanda rahatlık, güvence ve diğer ihtiyaçlarımızı karşılamaya yönelik çocuksu bir girişim olduğunu iddia eder. İnancı bilim ve akılla uzlaştırmaya yönelik tüm girişimlerin, başarısızlığa ve alaya mahkûm olduğunu öne sürmektedir.[150]

Hitchens, büyük bilimsel buluşlar yapan insanların ya da Orta Çağ'da yaşayan filozofların dini inanca sahip olmasını ise eski zamana ait bir durum olarak düşünmektedir. Hitchens, bilimsel alanda yaşanan gelişmelerden dolayı Aquinas'ın ya da Maimonides'in etkileyici inancının artık açıkça imkânsız olduğunu iddia etmektedir.[151] Bununla birlikte Hitchens, bir dinin mensubu olduğunu iddia eden modern bilim insanlarının varlığını göz ardı etmemekte, bazı bilim insanlarının dindar veya batıl inançlı olabileceklerini dile getirmekte ancak bu kişilere karşı küçümseyici bir tutum sergilemektedir.[152]

Hitchens'a göre felsefe, dinin bittiği yerde başlar, tıpkı kimyanın simyanın bittiği yerde başlaması ve astronominin astrolojinin yerini alması gibi.[153] Hitchens, dini hakikate giden yolda bir engel olarak tasvir eder. Ayrıca ona göre bilim ile kesin bilgiye ulaşmamız mümkündür ve din, bilim ve araştırmanın düşmanıdır. [154] Hitchens'a göre bilim sayesinde

---

[147] Steven Tomlins, *In Science We Trust: Dissecting the Chimera of New Atheism* (University of Ottowa, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 73.
[148] Karl Marx - Friedrich Engels, *Din Üzerine* (Ankara: Sol Yayınları, 2013), 172-173.
[149] Hitchens, *God is not Great*, 64-65.
[150] Hitchens, *God is not Great*, 64-65.
[151] Hitchens, *God is not Great*, 63.
[152] Hitchens, *God is not Great*, 15.
[153] Hitchens, *God is not Great*, 256.
[154] Hitchens, *God is not Great*, 149; Hitchens, *God is not Great*, 229.

kiliselere olan ihtiyaç yok olmaya başlamıştır. Yani din, insan aklının bir ürünüdür. İnsanlar bilimde ilerledikçe dine olan ihtiyaçları da azalacaktır.

Hitchens, dünyanın oluşumunun yaratılış teorisiyle değil evrimle açıklanması gerektiğini savunur. Ayrıca büyük patlama ile oluşan galaksilerin ahlaki olarak tarafsız olduğunu, bu güçlerin kişinin Baptist, yılan avcısı, Dürzi veya Hindu olup olmadığını bilmediğini ifade etmektedir.[155] Bu düşüncesiyle, doğal afetlerin oluşumunun toplumdaki ahlaksızlıkla ilişkilendirilmesi savına da şiddetle karşı çıkmaktadır. Hitchens olguların bilime dayalı olarak açıklanmasının doğru olduğunu ifade etmektedir.

Natüralist bir dünya görüşüne sahip olan Hitchens'a göre doğal düzen, duaya veya teselliye yanıt vermez, olağanüstü düzenliliğini korur. Bu da insanların kendilerine hitap edebilecekleri bir Tanrı fikrini anlamsız kılar.

2.2. Tanrı İnancına ve Dini Kavramlara Dair Görüşleri

Hitchens, olumsuz bir anlam çağrıştırıyor olmasına rağmen, kendini tanımlamak için ateist terimini kullanmaktan çekinmemiştir. Ancak kendisini agnostik veya ateist olarak tanımlamaktansa anti-teist olarak tanımlamayı tercih ettiğini *Genç Felsefeciye Mektuplar* adlı eserinde şu şekilde açıklamaktadır:

> "Fark etmeden ettiğim bazı sözlerden dindar bir inanç sahibi olmadığımı tahmin etmiş görünüyorsun. Tam anlamıyla dürüst olmak için, kültürümüzün genelleşen bilinemezciliğinin parçası olduğum izlenimini bırakmam gerekir. Anti-teist olduğum kadar bile bir ateist değilim; yalnızca bütün dinlerin, aynı yalanın versiyonları olduğunu iddia etmiyorum, aynı zamanda kiliselerin ve dini inancın etkisinin gerçekten zararlı olduğunu savunuyorum. Dine dair yanlış iddiaları incelerken, bazı duygusal maddecilerin istiyormuş gibi/görünüşte yaptığı gibi/bunlar doğru olsaydı demiyorum/. Yaptığı biçimde bunların doğru olmasını istemiyorum. İnanç sahiplerini inançlarından ötürü kıskanmıyorum. Tüm hikâyenin kötü bir peri masalı olduğunu düşünürken rahatım; inanç sahiplerinin iddiaları gerçekten doğru olsaydı, hayat çok üzücü olurdu."[156]

Hitchens'ın kendisini anti-teist olarak tanımlamak istemesinin sebebi ise, ateizmin yeterince cesur olmamasıdır. Hitchens'a göre bir Tanrı'nın olduğuna inananlara sadece

[155] Christopher Hitchens, "Mr. Universe", *Vanity Fair* (15 Aralık 1992).
[156] Hitchens, *Genç Felsefeciye Mektuplar*, 57.

karşı çıkamazsınız; yapmanız gereken dinle ve dinin tüm zehirli biçimleriyle sözlü ve yazılı olarak savaşa girmektir. Militan bir ateist olarak Hitchens, bu düşüncesinin arkasında durmuş ve iddiasının gereklerini bir önceki bölümde incelediğimiz üzere yerine getirmiştir. Hem kitapları hem çeşitli mecralardaki yazıları hem de katıldığı konferanslar ve internet üzerinden yapılan yayınlar ile son nefesine kadar her şeyi zehirlediğini düşündüğü din ile savaş halinde olmuştur.

2.2.1. Tanrı Kavramının Kökeni

Hitchens, insanların Tanrı inancının psikolojik bir durumdan kaynaklandığına inanmaktadır. Bir önceki bölümde ele aldığımız üzere insanların çeşitli korkular sonucu Tanrı inancına sığındıklarını iddia etmektedir. Hitchens, insanların ruh halleri çokluğunca Tanrı'nın varlığına dair argümanları olduğunu söylemektedir.[157] Hitchens'ın bu düşüncesi Feurbach'ın yansıtma din teorisiyle paralellik göstermektedir. Bu düşünce en sade haliyle dinin insan menşeili olduğunu ifade eder.[158] Hitchens'ın, modern çağda dini insan zihninden kaynaklanan bir yansıma olarak gören diğer isimler olan Marx, Nietzsche ve Freud'dan etkilenmesinin izlerini bu açıklamasında görebiliriz.

Hitchens, Tanrı inancının, aynı zamanda insanların kibirlerinden ve kendilerini önemli görmelerinden kaynaklandığı açıklamasını yapar. Hitchens'a göre insan eylemleriyle kişisel ve doğrudan ilgilenen ilahi bir varlığın olduğuna inanmak elbette kibirden kaynaklanır.[159] Hitchens'ın bu değerlendirmesi diğer ateistlerden farklı olması sebebiyle önemlidir.

Ayrıca Hitchens insanlar gibi sıradan memeliler tarafından kolayca anlaşılabiliyorsa, tarifsiz bir Tanrının anlamının ne olduğunu sorgulamıştır.[160] Hitchens, insanların Tanrı inancını antropomorfik bir yaklaşımla açıklar. Ona göre Tanrıların ve dinlerin bolluğu ve hem inançlar içerisindeki hem de farklı inançlar arasındaki kardeş katliamının varlığı,

---

[157] Hitchens, "Mr. Universe" (15 Aralık 1992).
[158] Tamer Yıldırım, "Ludwig Andreas Feuerbach'ın Yansıtma Din Teorisi ve Eskatoloji Eleştirisi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1-2 (2010), 67.
[159] Windsor Mann, *The Quotable Hitchens From Alcohol to Zionism* (Cambridge: Da Capo Press, 2011), 235.
[160] Christopher Hitchens, "The Future of an Illusion", *American Academy of Arts & Sciences* (Erişim 24 Nisan 2022).

dinlerin insanlar tarafından uydurulmuş olmasının en büyük kanıtlarından biridir. Hitchens bu savaşların uygarlığın gelişmesini çok geciktirdiğini düşündüğünü de ekler.[161]

Hitchens insanların Tanrının suretinde yaratıldığı iddiasının, insanların açgözlü, cani, saygısız, yalancı ve zina yapan gibi özelliklerini düşününce çözülemez bir gizemle baş başa kaldığını düşünür. Dinlerin, insanlara bu özelliklerin doğuştan verildiğini iddia ettiğini ve böylesi bir Tanrının çılgın bir despottan başka bir şey olamayacağını söyler ve Tanrının sadece kendisine tapanların zihninde var olmasının rahatlatıcı olduğunu ekler.[162] Ancak Hitchens *imago dei* yani insanın Tanrı suretinde yaratılmasını yanlış bir genellemeyle tüm monoteizmlere hasretmektedir halbuki İslam'da insanın Tanrı suretinde yaratıldığına dair bir ayet bulunmamaktadır. Ayrıca "Allah Âdem'i kendi suretinde yarattı." şeklinde rivayet edilen hadiste ise "kendi" lafzının Âdem'e delalet ettiği ifade edilmektedir.[163]

Hitchens'a göre adil bir Tanrı varsayılabilirse, insanın Aydınlanmasına gerek kalmayacaktır, ancak tarihteki tecrübe bunun aksini gösterir.[164] Hitchens, Voltaire gibi büyük bir adamla fikir ayrılığına düşmekten hoşlanmasa da Tanrı olmasaydı onu icat etmenin gerekli olacağını söylediğinde Voltaire'in gülünç olduğunu söyler. Hitchens'a göre Tanrı'nın insan icadı oluşu, insanlığın en önemli problemlerinden biridir.[165] Böyle bir iddiaya sahip bir yazarın hem *God is not Great* adlı eserinde hem de *Four Horsemen*'de dinlerin ve inancın var olmadığı bir dünyayı istemediğini ve böyle bir dünyayı tasavvur dahi etmediğini belirtiyor olması ilgi çekicidir.

Hitchens intihar bombacılarının "Allah büyüktür" diye bağırarak eyleme geçmelerini Rabbin adını boş yere ağza almak olarak eleştirir.[166] Ancak bunu yaparken Hitchens "Rabbin adını boşa anma"[167] emrinin Müslümanlara değil Yahudilere yapıldığını gözden kaçırmaktadır.

---

[161] Hitchens, *God is not Great*, 8.
[162] Christopher Hitchens, "Moore's Law", *Slate*, (27 Ağustos 2003).
[163] William Montgomery Watt, "Tanrı Sûretinde Yaratılma: İslâm Kelâmına Dair Bir Araştırma", çev. Hüseyin Kahraman, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/21 (Ekim 2006), 254; Şaban Çiftci, "'Allah Âdem'i Kendi Sûretinde Yaratmıştır' Hadisinin Tahric ve Değerlendirmesi", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Mart 2014), 1-20.
[164] Hitchens, *Thomas Jefferson: Author of America*, 48.
[165] Hitchens, *God is not Great*, 96.
[166] Christopher Hitchens - Jacques Del Conte, "The New Commandments", *Vanity Fair* (04 Mart 2010).
[167] "Tanrı'n Rabb'in ismini boş yere ağza almayacaksın, çünkü Rab kendi ismini boş yere ağza alanı suçsuz tutmayacaktır (Çıkış, 20/7; Tesniye, 5/11)."

2.2.2. Her Şeyi Zehirleyen Din

Hitchens dinin, her şeyden önce, yüce bir varlığa olan inançtan daha fazlası olduğunu, yüce varlığın ve isteklerinin bildirildiği bir söylem alanı oluşturduğunu ifade eder.[168] Hitchens'a göre bütün dinlerin doğru olabileceği açıkça düşünülemez olduğundan, en makul sonuç, hepsinin yanlış olduğudur.[169]

Hitchens'a göre düşman olarak yüzleşilmesi gereken belirli bir din değil, tüm dini ve batıl hareketlerin beslendiği saf zihniyettir.[170] Dinle olduğu kadar dindarlarla da savaşılması gerektiğini ve dinin bir afyon olduğunu söyleyen Hitchens, bilinen hiçbir uyuşturucunun beyni din kadar hızlı çürütmediğini söyleyerek dinlere ve dindarlara nefret püskürtmektedir.[171]

Hitchens'a göre her türden din, varoluşun sefaletinin ve yararsızlığının üstesinden gelinebileceği ve hatta şeklinin değiştirilebileceği vaadini içerir. Böylesine muhteşem bir formüle sahip olmanın, cömert bir Tanrı'nın muazzam güvencesiyle birleştiğinde, insanı mutlu edeceği düşünülebilir. Ancak durum böyle değildir: insanlarda huzursuzluk, güvensizlik ve öfke hakimdir ve bunlar mutluluğu geride bırakıyor gibi görünür.[172]

Hitchens dinsel inanca dört itirazının olduğunu söyler: birincisi, dinler, insanın ve kozmosun kökenlerini tamamen yanlış temsil eder; ikincisi, bu yanlış temsil nedeniyle maksimum köleliği maksimum tekbencilikle birleştirmeyi başarır; üçüncüsü, cinsel baskıya sebep olur ve sonuncusu, insanların arzu-düşüncesine dayanır.[173]

Hitchens, dinle ilgili asıl sorunun, dinin bizim ilk ve en kötü açıklama girişimimiz olması ve herhangi bir kanıtımız olmadan cevapları dinde bulmamız olduğunu söyler. Hitchens'a göre din, türümüzün biz mikropları bilmeden ya da depremleri açıklamadan önceki korku dolu çocukluğuna aittir. Zalim bir otorite talep etmek bir anlamda da çocukluğumuza aittir: korkunun kendisine mahsus olmasını isterken bile zorunlu sevgiyi talep eden koruyucu bir ebeveyn.[174] August Comte'un pozitivist tarih anlayışından beslenen bu

---

[168] Christopher Hitchens, "Introduction", *The Portable Atheist: Essential Readings For The Nonbeliever* (New York: Da Capo Press, 2007), xxiii.
[169] Christopher Hitchens, "The Lord and the Intellectuals: Part Two", *Harper's Magazine* July 1982/ (01 Temmuz 1982).
[170] Mann, *The Quotable Hitchens*, 472.
[171] Mann, *The Quotable Hitchens*, 472.
[172] Christopher Hitchens, "Holy Writ", *The Atlantic* (01 Nisan 2003).
[173] Hitchens, *God is not Great*, 4.
[174] Christopher Hitchens, "A Templeton Conversation: Does science make belief in God obsolete?", 18.

düşünce Hitchens tarafından edebî bir ustalıkla sanki ilk defa kendisi tarafından ileri sürülmüş gibi sunulmaktadır.

Hitchens'a göre din, kimsenin ne olduğu hakkında en ufak bir fikre sahip olmadığı tarihöncesi insan dönemine dayanır. Dini inançlar, türümüzün korku dolu bebeklik döneminden gelir ve kaçınılmaz bilgi talebimizi ve aynı zamanda rahatlık, güvence ve diğer çocuksu ihtiyaçlarımızı karşılamaya yönelik çocuksu bir girişimdir.[175] Hitchens'a göre şempanze olmaktan yarım kromozom uzakta olduğumuzu kanıtlamanın kesin bir yolu, dini uygulamalarımıza bakmaktır.[176]

Hitchens dine dair inançları şöyle tasvir eder: eğer bir an için hayvan benzetmelerinde kalırsak, köpek sahipleri, onlara yiyecek ve su, barınak ve sevgi verdiklerinde kendilerini Tanrı sanacaklarını fark edeceklerdir. Oysa kedi sahipleri, onlara yiyecek, su, barınak ve sevgi sağlasalar bile, asıl Tanrının kediler oldukları sonucuna varmak zorunda kalırlar. O halde din, köpek ve kedinin eşit öğelerinden pay alır. Kendinizi günah içinde tasarlanıp doğmuş ve sert bir yaratıcıya karşı bir görev borçlu olarak görmenizi gerektiren maksimum hizmet ve iğrenme gerektirir. Ama karşılığında, sizi evrenin merkezine yerleştirir ve göksel bir planın kişisel nesnesi olduğunuzu garanti eder.[177]

Hitchens, ölümden ya da karanlıktan korktuğumuz ve benmerkezciliği sürdürdüğümüz sürece Tanrılara inanmaktan ya da onları memnun edecek törenler icat etmekten vazgeçmemizi olası görmez.[178] Hitchens'a göre dini inanç, insanlar hâlâ evrimleşmekte olan yaratıklar oldukları için yok edilemez. Dini inançlar, insanlar ölümden, karanlıktan, bilinmeyenden ve birbirinden korkusunu yenene kadar yok olmayacaktır. Bu nedenle, yapabileceğini düşünse bile dini inancı yasaklamayacağını söyleyen Hitchens, bu davranışının cömert görüleceğini ama dindarların kendisine aynı hoşgörüyü bahşetmeyeceğini düşündüğünü belirtir.[179]

Hitchens'ın kitabının alt başlığı daha önce de belirttiğimiz üzere dinin her şeyi zehirlediği iddiasını taşır. Yazar, insanların kendisine dinin aerobik dansı ya da satrancı da mı zehirlediği yönündeki sorularına olumlu yanıt verdiğini, din olmadan ahlaki bir karar

[175] Hitchens, *God is not Great*, 64.
[176] Gregg La Gambina, "Christmas with Christopher Hitchens", *The A.V. Club* (Erişim 26 Nisan 2022).
[177] Hitchens, "Introduction", xvi.
[178] Hitchens, "Introduction", xxiii.
[179] Hitchens, *God is not Great*, 12.

veremeyeceğimizi ve doğaüstü bir diktatörlüğün tek umudumuz olduğunu söyleyerek dinin, insanlara acımasızca saldırdığını söyler.[180]

Hitchens, insanların kalıp arayan primatlar olduğunu ve dinin doğayı ve kozmosu anlamlandırmaya yönelik ilk girişim olduğunu iddia eder. Ancak bu durumun, dinin insan yapımı değilmiş gibi davranmaya devam etmemize izin vermediğini de ekler.[181]

Hitchens, din eleştirisi yaparken dinlerin barışçıl olduklarını iddia ettiklerini ancak buna rağmen bağnazlar ve köktendincilerle farklı cephelerde neden savaştıklarını da sorgular.[182]

2.2.3. İnanç ve Zararları

İman ve inanç kavramları da Hitchens tarafından oldukça eleştirilen kavramlar arasında yer alır. Hitchens, eski moda içsel inanç olarak tavsif ettiği inanç türünün artık sadece zulmün görüldüğü ülkelerde bulunduğunu, özgür ve modern ülkelerde ise insanların inançlardan gittikçe uzaklaştığını ifade eder.[183] Hitchens'a göre inanç, yedi ölümcül erdemden biridir ve muhtemelen bu ölümcül erdemlerin en fazla abartılanıdır.[184]

Hitchens'a göre inanmak için ya iman yeterlidir ya da aksi takdirde inançları yeterince güçlü olmayan kişiler için mucizeler gerekir.[185] İnanca dair deliller öne sürülmesinin de inancın tek başına desteksiz ve zayıf görünmesine sebep olduğunu belirtir.[186] Hitchens eğer inancı olsaydı, sanki Tanrı kendisine bir açıklama borçluymuş gibi davranmaya ya da düşünmeye cüret etmeyeceğini, şüphesiz, imanın başlangıç noktasının da bu olduğunu ileri sürer.[187] Ancak bununla birlikte Hitchens'a göre imanın, en zehirli ve tehlikeli noktası samimiyetsiz, ikiyüzlü ve yozlaşmış olduğu zaman değil, gerçek olduğu zaman ortaya çıkar.[188]

---

[180] Matthew Buchanan, "Heathens Above", *The Sydney Morning Herald* (01 Ekim 2009).
[181] *The Guardian*, "What We Were Reading" (05 Aralık 2009), blm. Books.
[182] "God And Man In The White House | Vanity Fair | August 2003" (Erişim 26 Nisan 2022).
[183] Mann, *The Quotable Hitchens*, 208.
[184] "'Hardball with Chris Matthews' for April 26", *NBC News* (Erişim 26 Nisan 2022).
[185] Hitchens, "Introduction", xix.
[186] Hitchens, *God is not Great*, 150.
[187] Michael Shermer, "A Debate between Christopher Hitchens & Kenneth Miller", *Skeptic* (11 Ocak 2012).
[188] Christopher Hitchens, "Belief in Belief", *Free Inquiry* 28/1 (Aralık 2007), 17.

2.2.4. İbadet ve Duanın Faydasızlığı

Hitchens'a göre ibadet etme ve itaat etme arzusu sorundur, tapınma nesnesi ise ikincil bir problem konusudur.[189] Çünkü insanın kendisinden daha üst bir varlığa sığınma ihtiyacını onun geçmişten gelen bir eksikliği olarak görür.

Tanrı'yı reddeden ve dinlere savaş açan radikal bir ateist olarak Hitchens, dinlerde tatbik edilen dua ritüelini de eleştirmiştir. Hitchens'a göre Orta çağ Avrupa'sında olduğu gibi, başkalarına duayı empoze etmek isteyenler, kendi inançlarına olan güvenlerini değil, aksine inançlarına karşı güvensizliklerini gösterirler.[190]

Duanın ve ibadetlerin biçimsel şeklini de eleştiren Hitchens, insanların dua ederken hallerini hükümdarın önünde yalvaran bir köylünün haline benzetir. Bedenin verdiği mesaj, sürekli boyun eğme, minnettarlık ve korku duygusunun üst perdede olmasıdır.[191]

Hitchens, duanın iyileştirici gücüne de pek tabi ki inanmaz ve insanların dua ederek iyileşmelerinin mümkün olmadığını aksi taktirde bu kadar çok insanın umutsuzca hasta olmayacağını belirtir.[192] Hitchens'ın kansere yakalanmasını anlattığımız bölümde de değindiğimiz üzere kendisine dua edenlerle açık bir şekilde alay etmiş, dualarına cevap alamadıklarında üzülmemeleri gerektiğini onlara telkin etmiştir.[193]

2.2.5. Vahiy ve Kutsal Kitaplar

Tanrıyı ve dinleri eleştirdiği gibi Tanrının insanlarla iletişim aracı olan vahyi ve kutsal kitapları da eleştiren Hitchens, eleştirilerini İbrahimî dinlerin metinleri üzerinden yürütür. Hitchens'a göre Eski Ahit yeterince kötüdür: Emirler komşumuzun mallarını kıskanmayı veya imrenmemizi bile yasaklar ve böylece girişimi mümkün kılan öykünme ve hırs ruhunu mahkûm eder. Ancak Yeni Ahit daha da kötüdür: Tasarrufu unutmamızı, yarını düşünmememizi ve zor kazanılmış servetimizi fakirler uğruna harcamamız gerektiğini söyler.[194] Hitchens tıpkı Eski Ahit gibi, Yeni Ahit'in de kaba bir marangozluk işi olduğunu, sözde vahiy olaylarından çok sonra bir araya getirilmiş olduğunu ifade eder.[195]

---

[189] Hitchens, "The Lord and the Intellectuals".
[190] Christopher Hitchens, "Why Copy Our British Folly?We Have School Prayer -- And Belfast, Too", *Washington Post* (18 Mart 1984).
[191] Hitchens, *God is not Great*, 73-74.
[192] Mann, *The Quotable Hitchens*, 452.
[193] Hitchens, *Mortality*, 16.
[194] Christopher Hitchens, ..."...And Why I'm Most Certainly Not! - WSJ", *Wall Street Journal* (05 Mayıs 2001).
[195] Hitchens, *God is not Great*, 110.

Hitchens'a göre İncil, önceki kitaplarla aynı noktayı, yani dinin insan yapımı olduğunu yeniden göstermek bakımından faydalıdır.[196]

Hitchens, kutsal kitapta yer alan bazı olayları da eleştirmektedir. Bunların başında Hz. İbrahim'in geç yaşta çocuk sahibi olması, Hz. Yakup'un Tanrıyla güreşmesi, kutsal metinlerde yer alan Hz. İshak'ın / Hz. İsmail'in kurban edilmesi vakası gelir. Kutsal metinlerdeki bağlamın baskıcı bir şekilde sınırlandırılmış ve yerel olduğunu savunan Hitchens, taşralıların ya da onların Tanrılarının hiçbirinin, çölün, sürülerin ve göçebe geçim zorunluluklarının ötesindeki dünya hakkında bir fikre sahip olmadığını düşündüğünü belirtir.[197] Nuh tufanını da eleştiren Hitchens, tufanda Yaratılış hikayesini şekillendiren devasa insan yapımı yanılgının izlerinin olduğunu düşünür. Hatta ona göre sadece başlı başına tufan olayı, kitabın herhangi bir Tanrı tarafından değil de cahiller tarafından yazıldığını bir paragrafta kanıtlar niteliktedir. Çünkü insana bütün hayvanlar, kümes hayvanları ve balıklar üzerinde "egemenlik" verilmiştir. Ancak *dinozorlar*, *plesiosaurlar* veya *pterodaktiller* belirtilmemiştir çünkü yazarlar, sözde özel ve dolaysız yaratılışlarını bırakın, onların varlığından bile haberdar değillerdir.[198] Hitchens, metinlerde yer alan bir diğer problemi de, Kadir-i Mutlak'ın, uzun zamandır putlara tapınmaya ve hurafelere ev sahipliği yapan ve halihazırda birçok kehanetlerle dolu olan Ortadoğu'nun çorak bölgelerinde, kendisini yalnızca eğitimsiz ve yarı-tarihsel bireylere ifşa etme eğiliminde olması olarak görür.[199] Hitchens, dini bölgesel olmak ve Ortadoğu halklarına hitap etmekle eleştirirken özellikle Mezopotamya bölgesine medeniyetin beşiği dendiğinden ve şu anda modern görünen Avrupa ve Batı'nın medeniyetten uzak barbar kavimlerden oluştuğundan bihaber görünmektedir.

Kur'an eleştirisine gelince, Hitchens, Tanrının kendisi de bir Arap olsa bile okuma yazma bilmeyen bir kişi aracılığıyla kendisini açığa çıkarmasını anlamsız bulduğunu ifade eder.[200] Hitchens Tarık Ramazan'la olan konuşmasında Kur'an'ı okurken, Tanrı'nın sözü olup olmadığını anlayamadığını, ancak eğer bir Tanrı varsa metinden yola çıkarak onun kötü bir gün geçirdiğini düşünebileceğini belirtir.[201] Ayrıca *God is not Great*'in "The

---

[196] Hitchens, *God is not Great*, 115.
[197] Hitchens, *God is not Great*, 107.
[198] Hitchens, *God is not Great*, 90.
[199] Hitchens, *God is not Great*, 98.
[200] Hitchens, *God is not Great*, 124.
[201] Tariq Ramadan Official, "Christopher Hitchens vs Tariq Ramadan : 'Is Islam a Religion of Peace' 05/10/2010", 00:40:48-00:41:02.

Koran is Borrowed from Both Jewish and Christian Myths[Kur'an Yahudi ve Hristiyan Mitlerinden Ödünç Alınmıştır]" başlıklı bölümünde İslam dini otoriteleri tarafından İngilizcede iyi bir çeviri olarak görülen Kur'an'ın *Marmaduke Pickthall* çevirisini okuduğunu belirtmektedir.[202] Ancak Kur'an'ı baştan sona mı okuduğu ya da hangi sureleri okuduğuna dair bilgi vermemektedir.

2.2.6. Peygamberler

Hitchens'a göre Budizm'den İslam'a kadar neredeyse tüm dinlerde ya alçakgönüllü bir peygamber ya da fakirlerle özdeşleşen bir prens vardır. Popülizm olarak adlandırdığı bu durumu, dinlerin ilk önce yoksul, şaşkın ve eğitimsiz çoğunluğa hitap etmeyi seçmesinin bir sebebi olarak görür.[203] Ayrıca artık peygamberlerin veya bilgelerin olmayacağını, bu yüzden bugünün ibadetlerinin sadece dünün yankılanan tekrarları olduğunu ileri sürmektedir.[204] Hitchens, kutsal metinlerde peygamberlerin kendi ülkelerinde onurlandırılmamasını hatta eziyete uğramasını iyi bir şey olarak görür.[205] Ancak filozofların eziyet görmesi ve öldürülmesini eleştiren Hitchens bu eleştirisini yine din üzerinden yapar. Sokrates üzerinden din eleştirisini sürdüren Hitchens, Sokrates'in dönemin tanrılarına karşı çıktığı için öldürüldüğünü ve gerçek vicdan sahibi erkek ve kadınların Sokrates meselesini inanca karşı bir eleştiri olarak öne sürmeleri gerektiğini belirtmektedir.[206]

2.2.7. Cennet-Cehennem ve Şeytan

Dinlerin cennet ve cehennem tasavvurlarını eleştiren Hitchens, Hıristiyanların cennet anlayışının sonsuz övgü, hayranlık, sınırsız nefs gibi özellikleriyle adeta göksel bir Kuzey Kore gibi olduğunu söyleyerek cennet tasavvurunu aşağılar.[207] Hitchens'a göre dinin insan yapımı karakterini, cenneti tarif etmekte başarısız olan son derece sınırlı bir zihin ile cehennemi tasarlayan hasta bir zihnin açık bir şekilde kanıtladığını düşünür;

[202] Hitchens, *God is not Great*, 126.
[203] Hitchens, *God is not Great*, 115.
[204] Hitchens, *God is not Great*, 7.
[205] Christopher Hitchens, "The Blair Hitch Project | Vanity Fair | February 2011", *Vanity Fair | The Complete Archive* (Erişim 26 Nisan 2022).
[206] Hitchens, *God is not Great*, 257.
[207] Hitchens, *Letters to a Young Contrarian*, 64.

Tertullianus’un düşündüğü gibi başkalarının işkencesinden sürekli zevk alınacak bir mekan tasavvuru ancak hastalıklı insan zihninin ürünü olabilir.[208]

Hitchens, şeytanın varlığının ontolojik kanıtının, Tanrı’nın varlığı kadar olabileceğini dolayısıyla saf kötüyü emreden bir gücün bulunmadığını söyler.[209]

İnsanların iyiye yönelmelerini ve kötülükten uzaklaşmalarının arkasında cennet-cehennem kaygısının bulunmasını da eleştiren Hitchens, özellikle cehennemdeki azap tasvirlerinin sağlıksız psikoloji sonucu oluştuğu düşüncesindedir. Ayrıca insanların yaptıkları kötülüklerin ve yanlış davranışların sorumluluğunu almaktan kaçındıkları için şeytan figürüne sığındıklarını, tıpkı Tanrı’nın olmadığı gibi sadece kötüyü emreden bir şeytan figürünün de var olmadığını belirtir.

2.2.8. Kıyamet

Hitchens, dinin kolektif zihnin gerekli bir parçası olarak dünyanın yıkımını dört gözle beklediğini ileri sürmektedir. Hitchens’a göre dinler argümanlarının ikna edici olmadığının farkındadır ve bu sebeple kıyameti ve yargı gününü ilan ederek insanların karşı çıkışlarını engellemeye çalışmaktadır.[210]

Hitchens’a göre dini inanç ile türümüzün uğursuz, şımarık, bencil çocukluğu arasındaki pek çok bağlantıdan biri, her şeyin parçalandığını, harap olduğunu ve boşa gittiğini görmeye yönelik bastırılmış bir arzunun varlığıdır. Bu öfke nöbeti ihtiyacı, diğer iki tür “suçlu neşe” ya da Almanların dediği gibi, “kötü niyetli sevinç” ile birleştirilir.[211]

2.3. İbrahimî Dinler Hakkındaki Görüşleri

Hitchens’a göre her üç monoteizm, İbrahim’in bazı sesleri duymaya istekli olması ve ardından oğlu İshak’ı oldukça çılgın ve kasvetli bir yürüyüşe çıkarması sebebiyle över ve Tanrının öldürücü elinin nihayet durduğu an, ilahi rahmet olarak anlatılır.[212]

Monoteist dinleri, söylentinin söylentisi ve intihalin intihali olarak nitelendiren Hitchens’a göre, bu dinlerin kökeni uydurulmuş birkaç olayın kulaktan dolma

---

[208] Hitchens, *God is not Great*, 219.
[209] Hitchens, “The Lord and the Intellectuals”.
[210] Hitchens, *God is not Great*, 56.
[211] Hitchens, *God is not Great*, 57.
[212] Hitchens, *God is not Great*, 53.

söylentilerine dayanmaktadır.[213] Ayrıca Hitchens, tektanrıcılığın senkronize eğilimleri ve anlatılan masalların ortak olmasından dolayı birinin çürütülmesinin diğerlerini de çürüteceğini belirtmektedir.[214]

Ateizm eleştirisini tek bir dine yoğunlaşarak yapmayan Hitchens, hangi monoteizmin "en aptal" olduğuna karar verme işinin kendisine verilmesini istemediğini belirtir. Böyle bir seçimin kişiyi Alâeddin'in mağarasındaki gibi bir kaybolmaya sürükleyeceğini ifade eden Hitchens, örneğin İslam'ın Yehova Şahitleri'nden daha aptalca olduğunu düşünmediğini söylemektedir.[215]

Hitchens, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın kendilerini İbrahim peygamber öğretisine dayandırdığını ve senkronize bir yapıya sahip olduğunu dolayısıyla bu dinlerin kutsal metinlerinde yer alan olaylardan birinin çürütülmesi durumunda diğerlerinin de çürütüleceğini ve özlerinde bu dinler arasında bir fark olmadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte Hitchens, her üç monoteizmi ayrı ayrı başlıklar altında eleştirmekten geri durmamıştır. Bu bölümde Hitchens'ın Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam eleştirilerini, bu dinlere özel alt başlıklarda inceleyeceğiz.

2.3.1. Yahudilik ve Yahudiler

Hitchens, *Vanity Fair* dergisindeki "*The New Commandments"* başlıklı yazısında Yahudilik inancının köşe taşını oluşturan On Emir'i şiddetli bir biçimde eleştirmektedir.[216] On Emir'in taşa yazıldığını ancak belki de taşları yeniden yazmanın

---

[213] Hitchens, *God is not Great*, 280.
[214] Hitchens, *God is not Great*, 98.
[215] Christopher Hitchens, "The Stupidest", *Free Inquiry* 22/4 (Sonbahar 2002), 15.
[216] "10 Emir:
1. Seni Mısır'dan, köle olduğun ülkeden çıkaran Tanrın RAB benim. Benden başka tanrın olmayacak.
2. Kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yer altındaki sularda yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın. Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın. Çünkü ben, Tanrın RAB, kıskanç bir Tanrı'yım. Benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım. Ama beni seven, buyruklarıma uyan binlerce kuşağa sevgi gösteririm.
3.Tanrın RAB'bin adını boş yere ağzına almayacaksın. Çünkü RAB, adını boş yere ağzına alanları cezasız bırakmayacaktır.
4. Şabat Günü'nü kutsal sayarak anımsa. Altı gün çalışacak, bütün işlerini yapacaksın. Ama yedinci gün bana, Tanrın RAB'be Şabat Günü olarak adanmıştır. O gün sen, oğlun, kızın, erkek ve kadın kölen, hayvanların, aranızdaki yabancılar dahil, hiçbir iş yapmayacaksınız. Çünkü ben, RAB yeri göğü, denizi ve bütün canlıları altı günde yarattım, yedinci gün dinlendim. Bu yüzden Şabat Günü'nü kutsadım ve kutsal bir gün olarak belirledim.
5. Annene babana saygı göster. Öyle ki, Tanrın RAB'bin sana vereceği ülkede ömrün uzun olsun.
6. Adam öldürmeyeceksin.
7. Zina etmeyeceksin.
8.Çalmayacaksın.

zamanının geldiğini düşünen yazar, tüm alçakgönüllülüğüyle bu işi üstlenir ve metnin King James versiyonunu kullanarak on emiri yeniden düzenlemektedir. Hitchens On Emir'in durumsal etikten türetildiği varsayımında bulunmaktadır. Dolayısıyla bu metnin, insan yapımı ve baskı altında bir doğaçlama olmanın her belirtisini gösterdiğini düşünmektedir. Hitchens bu emirlerin ana ekonomisi ilkel tarım olan ve zenginliği bazen hayvanlarda olduğu kadar insanlarda da sayan göçebe bir kabileye hitap ettiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda, diğer insanların toprakları ve sürüleri vaat edilmiş bir gruba hitap etmektedir. Hitchens'a göre, Amâlikler, Medyenliler ve Tanrı'nın öldürmelerini, tecavüz etmelerini, köleleştirmelerini veya yok etmelerini emrettiği diğerleri, önemlidir çünkü İsraillilere çetin yolculuklarının her adımında yasalara uymaları hatırlatılır, ancak bu hatırlatma İsrailliler haklı oldukları için değil, sadece onları Ortadoğu'nun petrolü olmayan tek bölgesinin fatihleri haline getirmek içindir. Hitchens ilk üç emrin tamamen kaldırılabileceğini, çünkü bunların ahlakla hiçbir ilgisi olmadığını vurgulamaktadır. Sadece görünmeyen bir otorite korkusu oluşturur. Heykel ve resim sanatına ilişkin yasağın da kaldırılması gerektiğini düşünen Hitchens, dinlenme süreleri tam olarak etik bir zorunluluk olmasa ve cennet tarafından da zorunlu kılınmış olsa da dört numaralı emirin kalmasında bir mahzur görmediğini belirtir. Çünkü bu emir, görevlerin yanı sıra hakların da olduğunu ima eder. Beş Numara'ya gelince Hitchens, tabii ki büyüklere saygı duyulması gerektiğini söyler ancak çocuk istismarını yasaklayacak hiçbir şeyin olmamasını eleştirir. Hitchens, Altı Numaralı emiri ahlaki olarak mutlak mı göreceli mi olduğu belli olmadığı için eleştirir. Hitchens'a göre öldürmeme emri anlaşılabilir ancak katledilen zavallı Medyenliler hakkında bilgi verilmeyişine karşı çıkar. Hitchens zina etmeme emrini adil bulur ancak çok eşliliğin zina sayılıp sayılmayacağını sorgular. Ayrıca Hitchens'a göre kalıcı tekeşlilik insan doğasıyla uyumsuzdur. Hitchens kalbinde şehvet olan insanların neden yaratıldığını sorgular. Son emirle ise kadınların mülk haline getirilerek kendilerine haksızlık edildiğini düşünür.[217]

Hitchens, cinayetin, zinanın, hırsızlığın ve yalan yere yemin etmenin caiz olduğu kanaatine vararak bunların yasaklanmasını Musa kavmine hakaret olarak görür.[218] Ayrıca

---

9. Komşuna karşı yalan yere tanıklık etmeyeceksin.
10. Komşunun evine, karısına, erkek ve kadın kölesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin." "Kutsal Kitap: Mısır'dan Çıkış 20" (Erişim 27 Nisan 2022).

[217] Hitchens - Del Conte, "The New Commandments" (04 Mart 2010).

[218] Hitchens, *God is not Great*, 99.

içinde Yahudilik için küçük bir tercih olduğunu çünkü Yahudiliğin kendi dinini yaymak gibi bir amacı olmadığını, Yahudiliğin gereksiz yere ölümden sonraki yaşamla uğraşmadığını ve esas vahyin zaten gerçekleşmiş olduğu gibi aptalca bir iddiada bulunmadığını belirtir.[219]

Hitchens'a göre Leo Strauss, Yahudilerin kurtarılamayacağını, Büyük Kudüs bölgesinde olsun ya da olmasın, her zaman sürgünde olacaklarını söylerken haklıdır.[220]

2.3.2. Hristiyanlık, Kilise ve Hristiyanlar

Hitchens o zamanlar Filistin bölgesinde dolaşan birçok dengesiz kişinin kendisini peygamber olarak tanımladığını ancak Hz. İsa'nın kendisinin, en azından bazı zamanlarda, Tanrı ya da Tanrının oğlu olduğuna inanmasının çok daha üst bir dengesizlik seviyesi olduğunu ifade etmektedir.[221]

Ayrıca Hz. Meryem'e ve Bakire doğum vakasına da eleştiriler getiren Hitchens, bu durumun insanların bir efsanenin üretiminde yer aldığının mümkün olan en kolay kanıtı olduğunu ileri sürer. Hitchens'a göre Hz. İsa, Göksel babası için büyük iddialarda bulunur, ancak annesinin bakire olduğunu asla söylemez ve annesine çok kaba davranır.[222]

Hitchens, Hz. Meryem bakire anne olarak kabul edilse bile bunun Hz. İsa'nın öğretileri hakkında hiçbir şey kanıtlamayacağını, Hz. İsa'nın pekâlâ bir bakireden doğup kolayca kötü bir şeytan olabileceğini iddia etmektedir.[223] Hitchens'a göre bir bakireye doğumun bahşedildiğini varsaysak ve bu olaylar doğrulansa bile bu, Hz. İsa'nın Tanrının oğlu olduğunu kanıtlamaz. Ayrıca, öğretilerinin doğruluğunu veya ahlakını da kanıtlayamaz. Hitchens, mucizeleri doğrulansa bile bunun İsa'yı en fazla Eski Ahit'te adı geçen ve görünüşe göre büyücülükle harikalar yaratabilen birçok şaman ve sihirbazdan biri haline getireceğini vurgulamaktadır.[224]

Hitchens, insanlar için ölmeye gönüllü olan bir adamın eyleminin evrensel olarak asil kabul edileceğini ifade eder. Ancak ona göre Hz. İsa'nın gerçekten ölmediği yönündeki

---

219 Mann, *The Quotable Hitchens*, 323.
220 Hitchens, *Hitch-22*, 384.
221 Hitchens, *God is not Great*, 118.
222 Hitchens, *God is not Great*, 116.
223 La Gambina, "Christmas with Christopher Hitchens".
224 Hitchens, "Introduction", xix.

iddia, tüm fedakarlığı zor ve meşakkatli hale getirir. Dolayısıyla, Mesih gerçekten hiç 'ölmedi' ise, 'Mesih benim günahlarım için öldü' diyenler, kendi terimleriyle yanlış bir beyanda bulunurlar. Hz. İsa'nın çarmıha gerilip sonra dirilmesi hadisesine o devirde olduğu gibi hiçbir güvenilir ve tutarlı şahitleri olmadığını söyler. Hitchens'a göre böylesine olağanüstü bir iddiayı doğrulamak için gereken süre sonunda, her şeye inanmayacak kadar kendimize saygı duymak zorunda değilsek de inanmamaya hakkımız olduğunu söyleyebiliriz.[225]

Hitchens, ilk Hıristiyan misyonerler ortaya çıktıklarında Çinlilerin eğer Tanrı kendini ifşa ettiyse, Çinlilere haber vermeden önce nasıl bunca yüzyıl geçmesine izin verdiği sorusunu oldukça anlamlı bulduğunu ifade etmektedir.[226]

Hitchens, Hristiyanlığın milyonlarca olası türde olduğu gibi, olası binlerce çöl dininin arasından bir dal kök salıp büyüdüğünü, Yahudi mutasyonlarından geçerek Hıristiyan biçimini aldığını ve sonunda siyasi nedenlerle İmparator Konstantin tarafından kabul edildiğini ve Konstantin tarafından birçok kaotik ve çelişkili kitabın kodlanmış ve uygulanabilir bir biçimiyle resmi bir inanç haline getirildiğini söyler.[227] Ona göre inanç, her türlü şiddet, zulüm ve baskı ile yayılmamış ve dayatılmamış olsaydı, yerleşik bir Bizans veya Roma Hristiyanlığı olmazdı.[228]

Kiliseyi de eleştiren Hitchens, çoğu zaman, kiliseye giden Hıristiyanlar olduklarını söyleyen insanlarla tanıştığınızda, neye inanmaları gerektiğini bilmediklerini, iman esaslarının hepsine inanmadıklarını, çok fazla şüphelerinin olduğunu ve çoğunlukla sosyal nedenlerden dolayı kiliseye gittiklerini iddia etmektedir.[229] Hitchens, kiliselerin insanları en savunmasız veya manipülasyona açık oldukları zamanlarda kontrol etmek istediğini ve bu sebeple insanların küçük yaşlarda kiliseye gitmeye başladığını, kilisenin okul döneminde bünyesine katamadığı insanları ise, aç, korkmuş, hasta, evsiz veya işsiz olduklarında yanına çektiğini söylemektedir.[230] Yazara göre kilise inananlar arasındaki

225 Hitchens, *God is not Great*, 143.
226 Hitchens, *God is not Great*, 262.
227 Hitchens, *God is not Great*, 185.
228 Christopher Hitchens, "Papal Bull", *Slate*, (18 Eylül 2006).
229 La Gambina, "Christmas with Christopher Hitchens".
230 Christopher Hitchens, "Return of the Salvation Army", *Free Inquiry* 21/1 (Kış -2001 2000), 9.

itibarını kaybettiğinde ve böylelikle sadece fikirler savaşında yer alan bir taraf olduğunda, kendisine olan inancın egemenliğini sağlayan her şeyi de kaybedecektir.[231]

Hitchens'a göre tıpkı dinlere mensubiyette olduğu gibi kiliseye ve cemaate devam etmenin arkasında insanların yüce bir güce sığınma ihtiyacı yatmaktadır. Hitchens, bu ihtiyaç ortadan kalktığında dinlere olan ihtiyacın da kalkacağını düşünmektedir.

2.3.2.1. Noel

Hitchens, Noel dönemiyle ilgili her şeyden oldukça tiksindiğini, okulların normalden bile daha az ders verdiğini ve zayıf eğitmenlerin rehberliğinde kasvetli ilahileri prova etmeye başladığını, iş yerlerinin tekrar eden kutlama nöbetlerine teslim edildiğini ve Noel coşkusunun zorunlu oluşundan rahatsızlık duyduğunu belirtmektedir. Sadece uyum sağlamanın yetmeyip aynı zamanda etkinliklere katılımın beklenmesinin kendisine tek partili muz cumhuriyetinde veya halk demokrasisinde Liderin Doğum Günü'nü hatırlattığını ifade etmektedir.[232]

Bununla birlikte Hitchens, tanımadığı ya da Hristiyan olduğunu bildiği insanlara "Mutlu Noeller" dediğini, Yahudi olduğunu bildiği veya Yahudi olduğundan şüphelendiği insanlara "Mutlu Hanuka" dediğini ve böylece inananların pratiklerine saygı duyduğunu vurgulamaktadır.[233] Ancak Hitchens, Hristiyanların, Kudüs/Beytüllahim bölgesinde bulunması zor bir tür olan ren geyiği hakkında şarkı söyleyerek anı onurlandırmalarının umurunda olmadığını, Filistin'de yetişmeyen çam ve köknar ağaçları için de aynı şeyi düşündüğünü ifade etmektedir.[234] İnananlara karşı saygılı ve müsamahakar olduğunu eserlerinde sık sık dile getiren Hitchens, dinlere ve dinlerde yerine getirilen pratiklere yönelttiği eleştirilerin hakarete varan dozunu ifade özgürlüğü çerçevesinde ele alıyor olsa gerektir.

2.3.3. İslam ve Müslümanlar

İslam'ın, dünyadaki tektanrıcılıkların arasında aynı anda hem en çok hem de en az ilgi çekeni olduğunu, buradan bir yığın ve oradan bir parça seçerek, ilkel Yahudi ve Hıristiyan öncülleri üzerine kurulduğunu ve bu nedenle eğer Yahudilik ve Hristiyanlık düşerse,

---

[231] Mann, *The Quotable Hitchens*, 112.
[232] Mann, *The Quotable Hitchens*, 111.
[233] La Gambina, "Christmas with Christopher Hitchens".
[234] Mann, *The Quotable Hitchens*, 112.

kısmen İslam'ın da düşeceğini öne sürmektedir.[235] Hitchens'a göre İslam, öncekilerin iptali olmak bir yana, yeni bir din olduğu fikrini de fiilen reddeder ve Eski Ahit ve İncil'in kehanetlerini, dayanmak için daimî bir koltuk değneği veya bir fon gibi kullanır. Bu türevsel alçakgönüllülüğe karşılık, tek istediği mutlak ve nihai vahiy olarak kabul edilmektir.[236] İslam'ın, daha önceki kitaplardan ve geleneklerden duruma göre yardım alan, oldukça açık ve düzensiz bir dizi intihalden başka bir şey olmadığını söyleyen Hitchens'a göre kökeninde İslam, ödünç aldığı şeyler kadar karanlıktır. Kendisi için muazzam iddialarda bulunur, takipçilerine bir düstur olarak secdeye boyun eğmeyi veya "teslim olmayı" emreder ve anlaşmaya inanmayanlardan saygı talep eder. Hitchens, İslam'ın öğretilerinde böyle bir kibir ve küstahlığı haklı çıkarmayı sağlayacak hiçbir şey bulunmadığını ileri sürmektedir.[237]

Hitchens, mevcut monoteizmler arasında sadece İslam'da bir reformun gerçekleşmediğini ve bugüne kadar Kur'an'ın Arapça paralel bir metinle basılması gerektiğini, bunun en yavaş çalışan zihinlerde bile şüphe uyandırmasının lazım olduğunu iddia etmektedir.[238] Görünen o ki Hitchens, Kur'an metninin farklı dillere çevrildiğinden ve her mealde Arapça asıl metin bulunmadığından bihaberdir. Ayrıca İslam'da reform olmadığı iddiası da son derece tartışmalı bir konudur. 20. Yüzyıl Aydınlanma hareketleriyle birlikte Müslüman düşünürler de İslam'da çeşitli yenilikler yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Özellikle Fazlurrahman'ın çalışmaları buna örnek teşkil eder niteliktedir.[239]

Hitchens'a göre İslam'ın son derece sert ve hızlı bir baskıyla karşılanmayan iddialarına karşı çıkmak, hatta araştırmak için hiçbir çağda bir girişim olmamıştır. O halde, geçici olarak, inancın görünürdeki birliği ve güveninin, çok derin ve muhtemelen haklı bir güvensizlik için bir maske olduğu sonucuna varma hakkı bulunmaktadır.[240]

Hitchens'a göre teknik olarak İslam'ın hiçbir biçimi ırksal üstünlüğü vaaz etmez veya üstün bir ırk önermez. Ancak pratikte İslami fanatikler, faşist bir şekilde bunu yaparlar. Örneğin Hinduizm ve Hindistan'a karşı yapılan propagandada bağnazlığa çok benzer bir

---

[235] Hitchens, *God is not Great*, 123.
[236] Hitchens, *God is not Great*, 133.
[237] Hitchens, *God is not Great*, 129.
[238] Hitchens, *God is not Great*, 125.
[239] Fazlurrahman, *İslam'da İhya ve Reform* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2022).
[240] Hitchens, *God is not Great*, 125-126.

şey görülebilir. Yahudilere karşı tutumda, aşağı veya kirli bir ırktan söz edildiği açıktır ki Kudüs baş müftüsü gibi birçok Müslüman aşırılıkçının Hitler'in tarafına geçmesinin nedeni de budur. Afganistan'ın etnik olarak Fars ve dini olarak Şii olan Hazara halkını yok etmeye çalışmasında, güçlü bir "temizlik" önerisi de vardır.[241] Ancak Hitchens'ın gözden kaçırdığı nokta şudur ki; bireysel veya toplumsal uygulamalar o dinin bir ilkesi olarak görülmemelidir.

İslam eleştirisinden Hz. Muhammed'e de pay veren Hitchens, insanlar her ne kadar kültürel göreceliği savunmaya çalışsalar da Hz. Muhammed'in en sevdiği eşi Ayşe ile altı yaşındayken nişanlanmış, dokuz yaşındayken de evlenmiş olduğunu ve bu durumun, işlerin böyle olmasını ve yasal olmasını isteyenler için "güçlendirici" bir etki yarattığını savunmaktadır.[242] Ancak Hitchens bu örneği dillendirirken dönemin Arabistan yarımadasındaki uygulamaları tamamen göz ardı etmekte ve Hz. Peygamber'in ilk evliliğini 40 yaşındaki Hz. Hatice ile yaptığından da söz etmemektedir.

Hitchens, Kur'an'ı okuduğunda, sonsuz seks yasakları ve ahiret yaşamında sonsuz sefahat vaadinin verilmesini gülünç bulduğunu söyler.[243] Bu hususta, bir Yeni Ateist ve dolayısıyla bir natüralist olan Hitchens'a şu soru yöneltilebilir: Evrim düşüncesinde güçlü olan ve türünü devam ettiren hayatta kalmaktadır. Dolayısıyla kendisinin Kur'an'da gülünç bulduğunu iddia ettiği yasaklar tam da türün devamını ve soyun korunmasını sağlayan yasaklar değil midir?

Eleştirel düşüncenin ve bilimsel davranışın temel saiklerinden birisi ele alınan konuda objektif davranmaktır. Objektivitenin gerçekleşebilmesi için de ele alınan konuya dair temel bir bilgi birikimine sahip olmak önem arz etmektedir. Ancak Hitchens, Kur'an'ı yüzeysel bir şekilde okuyarak ve İslam tarihinin detaylarını okuyarak çıkarımlarda bulunmaktadır. Kanaatimizce, Hitchens'ın tarihi ve kültürel bağlamı göz ardı ederek yaptığı değerlendirmeler bilimsellikten oldukça uzaktır.

2.3.3.1. 11 Eylül, İslamofaşizm ve İslamofobi

11 Eylül'ün ardından neo-con [yeni-muhafazakâr] olan Hitchens, Irak'ın işgal edilmesi gerektiği düşüncesine ve işgalin neden haklı olduğuna dair oldukça fazla ayrıntıyı içeren

---

[241] Christopher Hitchens, "Defending Islamofascism", *Slate*, (22 Ekim 2007).
[242] Christopher Hitchens, "Save the Children", *Slate*, (05 Ekim 2009).
[243] Hitchens, *God is not Great*, 55.

değerlendirmeler kaleme almıştır. Hitchens'a göre solun anlamadığı şey, İslamofaşizm'in Amerika medeniyetini yok etmeye kararlı oluşu ve bunu istemeyenlerin İslamofaşizmle savaşmak zorunda oluşudur.[244] Hitchens'a göre İslamcı terörizmin nedeni, İslami terör ideolojisidir.[245] İslami faşizm, yaşam düşmanıdır.[246] Hitchens, fobik kişiyi, mantıksız veya kontrol edilemez bir korkudan mustarip birisi olarak tanımlar. Müslüman şiddeti konusundaki endişelerini temelsiz veya yanıltıcı olarak görmeyi seçmediğinin altını çizer.[247] Dolayısıyla Hitchens, İslamofobi yerine İslamofaşizm kavramının yaygınlaşması gerektiğini vurgulamaktadır.

Hitchens'a göre dini çoğulculuğun muhteşem mozaiğine gelince, kadınlar ve eşcinseller hakkında çılgınca hicivler bir yana, Yahudilere, Hindulara, Hıristiyanlara, kafirlere ve diğer Müslümanlara yönelik en iğrenç saldırıların satışını yapan cami web sitelerini ve DVD'leri bulmak yeterince kolaydır. Sahte İslamofobi teriminin bu kadar tehlikeli olmasının nedeni budur: İslam'la ilgili herhangi bir çekincenin ipso facto "fobik" olması gerektiğini ima eder. Fobi, mantıksız bir korku ya da hoşlanmama durumudur. İslami vaaz tam olarak bu özelliği gösterir, bu yüzden ondan şüphelenmek kesinlikle mantıksız değildir.[248]

Müslüman köktendincilerin "imparatorluğa" karşı olmadıklarını, kendi kaybettikleri halifeliklerini yeniden kurmak için gururla savaşacaklarını düşündüğünü belirtir.[249] Ayrıca yazara göre Amerika toplumu için ne amaçladıkları konusunda endişelenseler bile, Müslümanların kendileri için ileri tekniklerle uygulanan kasvetli ve kısır bir teokrasi düşündükleri çok açık bir şekilde görülebilir.[250]

Hitchens, Manhattan'ın bombacılarının İslami bir yüzle faşizmi temsil ettiğini ve bu konuda herhangi bir örtmecenin anlamı olmadığını söyler. Müslümanların Batı hakkında tiksindikleri şey, Batılı liberallerin sevmediği ve kendi sistemleri hakkında savunamadıkları değil, onun hakkında sevdikleri ve savunmak zorunda oldukları şeydir: özgürleşmiş kadınları, bilimsel araştırması, dinin devletten ayrılması.[251]

---

244 Aitkenhead, "Christopher Hitchens".
245 Hitchens, *God is not Great*, 555.
246 Christopher Hitchens, "Let's Not Get Too Liberal", *The Guardian* (21 Eylül 2001), blm. World news.
247 Christopher Hitchens, "Fundamentals", *Tablet Magazine* (24 Mayıs 2010).
248 Christopher Hitchens, "A Test of Tolerance", *Slate*, (23 Ağustos 2010).
249 Christopher Hitchens, "Chew on This", *The Stranger* (Erişim 28 Nisan 2022).
250 Hitchens, "Let's Not Get Too Liberal".
251 Hitchens, "Let's Not Get Too Liberal".

Hitchens, *Defending Islamofascism* başlıklı yazısında bu konuyu uzun uzadıya ele alır. David Horowitz ve müttefiklerinin Amerikan kampüslerinde "İslamofaşizm Farkındalık Haftası" başlatma girişiminin çeşitli tepkilerle karşılandığını, bu tepkilerden birinin terimin kendisinin geçerliliğine yönelik bir meydan okuma olduğunu, bir diğerinin ise insanların İslam'ı faşizm kadar iğrenç bir kelimeyle etiketlemek istememesi olduğunu, son olarak da terimin başka bir dine uygulanmadığı için haksız veya önyargılı olduğunu iddia ettiklerini belirtir. Hitchens'a göre bu son iddia kesinlikle doğru değildir. Bir zamanlar, özellikle solda, faşizm kelimesinin önüne rahip kelimesini koymak çok yaygındı. Bu, İspanya'dan Hırvatistan'a ve Slovakya'ya kadar, faşizm ile Roma Katolik Kilisesi arasında çok doğrudan bir bağlantı olduğu yadsınamaz gerçeğini kabul etmek içindi. Daha yakın zamanlarda, *Encyclopaedia Hebraica*'nın editörü Yeshayahu Leibowitz, 1967'den sonra işgal altındaki Batı Şeria'ya taşınan Mesih yerleşimcileri tanımlamak için Judeo-Nazi terimini türetmiştir. Dolayısıyla, Müslümanların "ayrımcılık" konusunda kendilerine acımalarına gerek yoktur.[252]

Hitchens, İslamofaşizm teriminin ilk olarak 1990 yılında Britanya'nın *Independent* gazetesinde, geleneksel Arap diktatörlüklerinin iktidarda kalmak için dini çağrıları nasıl kullandığı hakkında yazan İskoç yazar Malise Ruthven tarafından kullanıldığını, 11 Eylül 2001'de sivil topluma yönelik saldırıyı tanımlamak ve saldırıyı bir tür kurtuluş teolojisi olarak sunanlarla alay etmek için "İslami yüzlü faşizm" terimini kullandığında ise Ruthven'in bu kullanımını bilmediğini ifade eder. Hitchens, Bin Ladinizm ya da Selefilik ile faşizmin ortak bir yönünün olup olmadığı sorusuna olumlu cevap verir ve en belirgin noktaların şunlar olduğunu belirtir: her iki hareket de ölüm ve yıkımı yücelten ve zihnin yaşamını küçümseyen bir katil şiddet kültüne dayanmaktadır. Her ikisi de silah arayışı haricinde moderniteye düşmandır ve her ikisi de geçmiş imparatorluklar ve kayıp ihtişamlar için acı bir şekilde nostalji duyar. Her ikisi de intikam için susamış durumdadır. Her ikisi de Yahudi karşıtı paranoyanın toksiniyle kronik olarak enfektedir. Her ikisi de lidere tapınmaya ve tek bir büyük kitabın gücüne özel vurgu yapmaya meyillidir. Her ikisinde de cinsel baskıya özellikle herhangi bir cinsel "sapkınlığın" bastırılmasına ve onun muadillerine göre dişinin boyun eğdirilmesine ve dişil olanın hor görülmesine güçlü bir bağlılık vardır. Her ikisi de sanatı ve edebiyatı yozlaşma ve çöküş

[252] Hitchens, "Defending Islamofascism".

belirtileri olarak hor görür hem kitapları yakar hem de müzeleri ve hazineleri yok eder. Her ikisinin de intihar taktiklerini ve fedakârlık amaçlarını vurgulaması kesinlikle bir tesadüf değildir. Hitchens, bu ve benzeri totaliter hareketlere karşı çıkmak ve onları yok etmenin görevimiz olduğunu ancak bununla birlikte onların kendi yıkımlarını düzenlemede de bilinçsiz bir rol oynayacaklarından oldukça emin olabileceğimizi ifade eder.[253]

2.4. Ateizm Savunusu

Hitchens'a göre ateizm ve bununla bağlantılı olarak yaşamak için tek bir hayatımız olduğuna dair inanç, tüm türdaşlarımızı kardeş olarak görmenin tek kesin yoludur. Tanrı'nın sözde babalığı, bunu aksiyomatik yapmaz. Tarih boyunca bunun tek anlamı, Baba'nın sevgisinde öncelik elde etmek için kötü bir münakaşadır.[254]

Ateistin Tanrının var olmadığını söylemediğini ve bunu ispat etme gibi bir yükümlülüğünün bulunmadığını belirten düşünüre göre ateistler sadece, Tanrı kavramı için hiçbir ikna edici kanıt veya argümanın sunulmadığını söylerler. Ve eğer varsa Tanrıyı ispat etme görevi dinleri için çok büyük iddialarda bulunan müminlere yüklenmelidir.[255] Hitchens, ispat yükümlülüğünü her ne kadar inananlara yüklese de bu, din felsefesinde oldukça tartışmalı bir konudur.

Hitchens'a göre insan yapımı Tanrı kavramının reddi, entelektüel veya ahlaki özgürleşme için yeterli bir koşul değildir. Ateistlerin kendilerini inananlardan üstün görmeye hakkı yoktur. Sadece türün bebeklik dönemini üzerlerinden atarak ve doğal düzende özel bir yeri reddederek olgunlaşmak için gerekli koşulu yerine getirmişlerdir. Artık, isterlerse, kendi hesaplarına nihilist, sadist veya solipsist olmakta özgürlerdir.[256]

Hitchens, evrenin kökenini bir kara delik olarak gören birçok insan olduğunu ve bu insanların yani ateistlerin bir kara deliği ibadet nesnesi yapmayı seçmediklerini aksine kendi evren tasavvurlarını ibadet nesnesi haline getiren insanlar için endişe duyduklarını belirtir. Tek bir insanlığın olduğunu ancak sonsuz sayıda Tanrı olduğunu söyler.[257]

---

[253] Hitchens, "Defending Islamofascism".
[254] Hitchens, "The Lord and the Intellectuals".
[255] *The Guardian*, "What We Were Reading".
[256] Hitchens, "Introduction", xxi.
[257] Christopher Hitchens, review of *Siding with Rushdie*, sad. Lisa Appignanesi vd., *London Review of Books* 11/20 (26 Ekim 1989).

Hitchens, bütün dinlerin aynı zamanda doğru olmayabileceği ve bunlardan sadece birinin doğru olması ihtimal dışı olduğu için, hepsinin eşit derecede yanlış olabileceğinden şüphelenmekte haklı olduğunu ifade etmektedir.[258]

Ateistlerin normalde kanıtlanamayan iddiaları gerçek değerleriyle kabul etmediklerini ve bir zamanlar doğaüstü olanın alanına giren konularda giderek daha ikna edici açıklamalara sahip olunduğundan ateizmin entelektüel avantajının detaylandırılmasına gerek olmadığını düşündüğünü belirtir. Ayrıca ateist, dini düşünceyi bozan yaygın tekbencilikten kurtulmayı bekleyebilir. Bir deprem olursa ya da bir kuyruklu yıldız gökyüzünü doldurursa, bu gelişmenin tamamen, kendi kısa varoluşu ve boş insani özlemlerle ilgili olmadığından emin olabilir.[259]

Hitchens, ateistlerin her zaman bu dünyanın sahip oldukları tek şey olduğunu ve birbirilerine karşı görevlerinin en iyisini yapmak olduğunu savunduklarını, teizmin ise bu istisnai olmayan sonuçla bir arada var olamayacağını iddia etmektedir.[260] Ahlaki meselelere dair ele aldığımız bölümde detaylı bir şekilde inceleyeceğimiz üzere Hitchens, asıl ahlaki davranışın ateizm ile mümkün olacağı iddiasını bu temele dayandırmaktadır.

2.4.1. Ateizm Bir İnanç Türü Müdür?

Ateizme yöneltilen eleştirilerden biri de ateizmin bir inançsızlık değil aslında bir inanç türü olduğudur. Bu fikre oldukça karşı çıkan Hitchens, şöyle der:

> "Bizim inancımız bir iman değildir. İlkelerimiz birer iman esası değildir. Yalnızca bilime ve akla güvenmiyoruz, çünkü bunlar yeterli olmaktan ziyade gerekli unsurlardır, ancak bilimle çelişen veya mantığı kızdıran hiçbir şeye güvenmiyoruz. Pek çok konuda farklı olabiliriz, ancak saygı duyduğumuz şey özgür sorgulama, açık fikirlilik ve kişinin kendi iyiliği için fikirlerin peşinde koşulmasıdır."[261]

Ayrıca ateist hümanizmin, bırakın bir kiliseyi, herhangi bir inançla hiçbir benzerliği olmadığını söyleyen Hitchens'a göre düşünen bir kişi, davranışının sonuçlarını bir ilmihal olmadan bağımsız olarak kabul edebilir ve bu mantıklı sonuçlar, inanılmaz veya imkansıza olan inancın gerektirdiği sürekli pekiştirme ritüellerini gerektirmez. Ruh halimizin rahipliğe, cemaate, hepimizin tek bir zihin veya tek beden olduğuna dair hiçbir

[258] Mann, *The Quotable Hitchens*, 46-47.
[259] Hitchens, "The Future of an Illusion".
[260] Hitchens, "Introduction", xvi.
[261] Hitchens, *God is not Great*, 5.

güvenceye ihtiyacı yoktur. Bunların zayıf fikirli ve güvensizlere bırakılması gerektiğini düşünür.[262]

Ancak Hitchens'ın daha önce de belirttiğimiz üzere On Emir'i revize etmesi ve yeni emirler eklemesi zihinlerde soru işareti oluşturur niteliktedir. Eğer ateizm gerçekten bir inanç türü değilse Hitchens neden yeni ilkeler belirlemiştir? Bu ilkelerin ahlaki ilkeler olması sorunun cevabı olabilir. Hitchens'ın kaynağı din olmayan ahlak tasavvuruyla On Emir'i gözden geçirerek yenilemesi şu şekildedir:

> "Herhangi bir cümleye "Yapmayacaksın" sözleriyle başlayan birini yeterince ciddiye almak zordur. Ama kimse şunu söylemek için cesaretini toplayamıyor: İnsanları etnik kökenlerine veya renklerine göre mahkûm etmeyin. İnsanları asla özel mülk olarak kullanmayın. Cinsel ilişkilerde şiddeti veya şiddet tehdidini kullananları küçümseyin. Yüzünü sakla ve bir çocuğa zarar vermeye cesaret edersen ağla. İnsanları doğuştan gelen doğalarından dolayı mahkûm etmeyin- Tanrı neden bu kadar çok eşcinseli sadece onlara işkence etmek ve yok etmek için yaratsın? Sizin de bir hayvan olduğunuzun ve doğanın ağına bağlı olduğunuzun farkında olun ve buna göre düşünüp hareket edin. İnsanları bıçak yerine sahte bir prospektüsle soyarsanız, yargıdan kaçabileceğinizi düşünmeyin. Kapat şu lanet cep telefonunu, aramanın bizim için ne kadar önemsiz olduğunu bilemezsin. Tüm cihatçıları ve haçlıları ne iseler öyle suçlayın: çirkin sanrıları olan psikopat suçlular. Herhangi bir kutsal emrin yukarıdakilerden herhangi biriyle çelişmesi durumunda, herhangi bir Tanrı veya dinden vazgeçmeye istekli olun. Kısacası: Ahlaki yasanızı hapmış gibi yutmayın."[263]

2.5. Agnostisizm Hakkındaki Görüşleri

Hitchens, Agnostisizmi bir inanç beyanı yapamayan, ancak dini veya Tanrıyı kesinlikle reddetmek istemeyenler tarafından bir ara yol olarak kullanılan düşünce biçimi olarak tanımlar. Bir agnostik, Tanrıya inanmaz veya Tanrıyı inkâr etmez. Ancak inanmamak tam olarak inkâr etmek değildir.[264] Hitchens, Agnostiklerin Tanrıyı net bir şekilde inkâr etmemelerinden dolayı aslında korkaklık yaptıklarını ve taviz verdiklerini

---

[262] Christopher Hitchens, "Public Solidarity Does Not Help Humanism", *Free Inquiry* 23/3 (Yaz 2003), 24.
[263] Hitchens - Del Conte, "The New Commandments" (04 Mart 2010).
[264] Hitchens, "Introduction", xxiii–xxiv.

düşünmektedir. Aydınların, inançsızlıklarını savunma cesaretini kaybettiğini söyleyerek bunu dile getirir.[265]

Her ne kadar agnostikleri eleştirse de Hitchens'a göre herhangi bir demokrasinin herhangi bir diktatörlükten daha iyi olması gibi, bilinemezcilikte verilen taviz de inançtan daha iyidir. Agnostisizm, verdiği zararı pek de ödeyemeyecek olan totaliter cazibeyi ve mutlağa akılsızca tapınmayı ve aklın teslimiyetini en aza indirir.[266]

Özetle Hitchens, agnostiklerin Tanrının varlığı konusunda net bir şekilde olumsuz söyleme sahip olmamaları dolayısıyla korkaklık yaptıklarını düşünse de bir dini mensubiyet oluşturmaması ve aynı zamanda Tanrının varlığı konusunda net bir olumlama yapmaması dolayısıyla kötünün iyisi olarak değerlendirmektedir.

2.6. Ahlaki Meseleler Hakkındaki Görüşleri

2.6.1. Ahlak

Hitchens'a göre insan ahlakı dinden kaynaklanmaz. Ahlak, dinden önce gelir.[267] Hitchens ahlakı temellendirirken dine ihtiyaç duyulmadığını söyler. Kendisine iyi ve endişeli insanlar tarafından Tanrı'nın yokluğunda ahlakı nasıl öğreteceğinin sorulduğunu, bu sorunun, iki küçük anlamı içinde gizlediğini düşünür. Hitchens'a göre ahlakın Tanrıdan nasıl bağımsız olabileceği sorusu ilk önce inananlar arasında bir güven eksikliğini gösterir. Sanki inancın zayıf olduğunu biliyorlar ve ahlakın da zayıf olabileceğinden şüpheleniyorlarmış gibi. İkincisi, soruda inanmayanlara gizli bir hakaret bulunmaktadır, kafirlerin her an bir katliam veya tecavüz gerçekleştirme potansiyeline sahip bireyler olarak tasavvur edilmelerini küçük düşürücü bulduğunu belirtmektedir.[268]

Hitchens'a göre mevcut düzende insanların ahlak varsayımı, bir şekilde değiştirilemez ve karşı konulamaz bir göksel diktatörlüğün esiri olmadan, ahlaki pusulanın olmaması gerektiğidir. İlahi bir ödül ümidi veya ilahi ceza korkusu olmadan, kişinin doğru bir eylemde bulunamayacağını veya yanlış olandan kaçınamayacağı düşüncesini rahatsız

---

[265] Hitchens, "The Lord and the Intellectuals".
[266] Hitchens, "The Lord and the Intellectuals".
[267] Hitchens, *God is not Great*, 266.
[268] Mann, *The Quotable Hitchens*, 484.

edici bulan Hitchens, bunun aynı zamanda insanın kendine saygısı kavramına da radikal bir saldırı oluşturduğu fikrindedir.[269]

Dinlerde mevcut olan ödül-ceza sistemi ile ahlakın mümkün olmayacağını düşünen Hitchens, "herhangi bir dine motive edici iyi işler borçluysanız, kendinizi mezhepçi ilan etmeden yaptıklarınızı ödüllendirmekten nasıl kaçınabilirsiniz?" diye sorgulamada bulunur.[270] Ayrıca dinin, ahlakla sadece uyumsuz olmadığını aynı zamanda özünde ahlakla bağdaşmadığını ifade eder.[271] Çünkü din, uygulamaları ve inançları için özel bir ilahi muafiyet talep eder ve bu durum sadece ahlaka mugayir değil, aynı zamanda ahlaksızdır.[272]

Peki ahlak dinden kaynaklanmıyorsa ahlakın kaynağı nedir? Ahlak nasıl temellendirilir? Hitchens, bu soruya şöyle yanıt verir: "Ahlakın vicdan fikrinden ayrılmaz olduğunu ve içimizde doğuştan gelen bir şeyin, dersi ukalaca telkin etmeye gerek kalmadan cinayeti ve hırsızlığı kınayacağını herkes bilir."[273]

Hitchens insanların evrensel ahlaki normlara doğuştan sahip olduğunu, dolayısıyla ahlaki olmak için bir dine ihtiyaç duyulmadığını ifade etmektedir. Ancak bunu yaparken adam öldürmenin veya hırsızlık yapmanın erdemli davranış biçimi olarak kodlandığı toplumlardan bihaber görünmektedir.

Hitchens'a göre dini inancın insanları iyileştirdiği veya toplumu medenileştirmeye yardımcı olduğu argümanı, insanların davalarının geri kalanını tükettiklerinde ortaya koyma eğiliminde oldukları bir argüman türüdür.[274] Ayrıca bir müminin erdemli davranışı, inancının doğruluğuna hiçbir şekilde kanıt değildir, hatta bir argüman bile değildir.[275] Bu durumu, dindar bir kişinin yaptığı veya söylediği, bir kafirin ise yapamadığı veya söyleyemediği herhangi bir doğru eylem veya ahlaki düşünceyle şu ana kadar hiç karşılaşmadığı gerekçesiyle temellendirir.[276]

---

[269] Hitchens, "Introduction", xvi.
[270] Christopher Hitchens, "Christopher Hitchens - An Atheist Responds" (14 Temmuz 2007).
[271] Hitchens, "Moore's Law".
[272] Hitchens, *God is not Great*, 52.
[273] Christopher Hitchens, "'Evil'", *Slate*, (31 Aralık 2002).
[274] Hitchens, *God is not Great*, 184.
[275] Hitchens, *God is not Great*, 184-185.
[276] Mann, *The Quotable Hitchens*, 484.

Hitchens'a göre tüm Tanrılar, tebaaları tarafından, affedilmez davranışların bahanesi olarak kullanılmaları gibi, iyi davranışların da kaynağı olarak selamlanmıştır.[277] Ayrıca Hitchens tarih boyunca her türlü vahşeti gerçekleştirenlerin, ilahi izne sahip olduklarını düşünenler olduğunu vurgulamaktadır.[278] Dinlerin terör eylemlerine, intihar bombalarına, savaşlara ve ölümlere yol açtığını düşünen Hitchens, bu eylemlerde bulunan insanların motive edici güç olarak dine dayanıyor olmasını da bunun bir sonucu olarak görmektedir.

Ayrıca kendisine Nazilerin veya Stalincilerin ahlaksızlık örnekleri sorulduğunda kaçamak cevaplar veren Hitchens, bireysel liderlerin ateist veya agnostik olmasına rağmen, yaptıkları kötülüklerde dinin kilit bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Konuyu değiştirmek için de dindar insanların ve dini liderlerin savaşlara ve suçlara daha fazla katıldığını iddia etmektedir.[279]

Hitchens, inanan insanların bireysel kötülüklerinin kaynağının din olduğunu vurgularken inanmayan insanların yaptığı kötülüklerin kaynağına dair hiçbir imada bulunmaz. Hatta inananlar tarafından gerçekleştirilen iyiliklerin inanmayanlar tarafından da doğal bir şekilde gerçekleştirilebileceğini hararetli bir şekilde savunurken mesele tam tersine döndüğünde sessizliğini korumaktadır. Hitchens'ın analojisinden yola çıkarsak inananların kötülüklerinin kaynağı dinleri ise inanmayanların da kötülüklerinin kaynağı dinsizlikleri olacaktır. Halbuki böyle bir kıyas geçersizdir. Zira her bir bireyin inancından veya inançsızlığından bağımsız olarak doğru ve yanlış eylemlerde bulunabilme özgürlüğü bulunmaktadır. Ancak Hitchens eserleri boyunca bu olguyu görmezden gelmektedir.

2.6.2. Kötülük Problemi

Hitchens, İsrailoğulları'na geriye dönük olarak bir hastalık mikrobu teorisi geliştirmelerini veya astronomiyi anlamalarını emretmenin bir anlamı olmayacağını, yine de, bugün insanlığı etkileyen ve insan yapımı olan ve doğa tarafından yapılmayan kötülükleri düşündüğümüzde, soykırım, kölelik, tecavüz, çocuk istismarı, cinsel baskı, beyaz-yaka suçu, doğal dünyanın ahlaksızca yok edilmesi ve restoranlarda cep telefonlarıyla konuşan insanların bulunması gibi.[280] Hitchens'a göre kötülükler Tanrının yokluğuna bir delildir.

---

277 Hitchens - Wilson, *Is Christianity Good For The World?*, 59.
278 Hitchens, *Hitch-22*, 331.
279 Hitchens, *God is not Great*, 219-252.
280 Hitchens, "Public Solidarity Does Not Help Humanism", 24.

Ayrıca Hitchens, bir deprem olduğunda, tsunami ile bir bölge sular altında kaldığında ya da ikiz kuleler bombalandığında, inananların gizli memnuniyetini ve kendilerini dinlenmezse bu şekilde cezalandırılacağını söylemelerini rahatsız edici bulduğunu ifade etmektedir.[281]

Ateistlerin büyük bir kısmı *kötülük problemi* üzerinden Tanrının var olmadığını savunurken Hitchens bu konuya çok fazla vurgu yapmamaktadır. Eserlerinde *teodise* ve *kötülük problemi* kavramlarına çok fazla yer vermeyen Hitchens, teodisenin felsefi bir eleştirisini yapmak yerine bazı dindar kişiler tarafından yapılan ahlaki kötülükler üzerinden dinlere saldırmaktadır. Zira Hitchens'ın asıl gayesi, insanların Tanrıya olan inancını yok etmek değil bunun yerine Tanrıya inancın dışavurumu olan dinlerle savaşmaktır.

2.6.3. Çocuklar

Hitchens hem teoride hem de pratikte dinin, masumları ve savunmasızları deney amacıyla kullandığını belirtir.[282] Birçok laik ideolojinin kaderinden de bilindiği gibi gençlere telkin edilmesi genellikle ters etkiye sahiptir, ancak dindarlar, ortalama bir erkek veya kız çocuğunu yeterli propagandayla damgalamak için bu riski üstlenirler. Hitchens'a göre çocuk akıl çağına gelene kadar din öğretimine izin verilmeseydi, bambaşka bir dünyada yaşıyor olurduk.[283]

Hitchens, çocuk istismarı söyleminin gerçekten olup bitenler için aptalca ve acınası bir örtmece olduğunu, çocuklara yönelik sistematik tecavüz ve işkenceye, en büyük suçluları bile daha güvenli olacakları mahallelere taşıyan bir hiyerarşi tarafından olumlu bir şekilde yardım ve yataklık edildiğini savunur. Yazara göre son zamanlarda modern şehirlerde ortaya çıkanlar göz önünde bulundurulduğunda, kilisenin her türlü eleştirinin üzerinde olduğu yüzyıllarda neler olup bittiğini düşünmek sadece ürpertici olacaktır.[284]

Hitchens'a göre asıl skandal, kilisede sübyancıların varlığı değil, çocuk tecavüzünün suçluların bilerek korunması ve hatta pedofili olmayanlar tarafından terfi ettirilmesiyle kurumsallaştırılmasıdır.[285]

---

281 Hitchens, *God is not Great*, 60.
282 Hitchens, *God is not Great*, 51.
283 Hitchens, *God is not Great*, 219-220.
284 Hitchens, *God is not Great*, 228.
285 Mann, *The Quotable Hitchens*, 97.

Hitchens'a göre Katolik Kilisesi, çocuklara yönelik tecavüz ve işkence politikasının yaşayan kurbanlarını tazmin etmek için harcamak zorunda olduğu kadar, insanlığa karşı geçmişte işlediği suçlar için özür dilemek için de neredeyse o kadar zaman harcamak zorundadır.[286]

Hitchens, çocuklara tecavüz ve işkence nedeniyle henüz kimsenin aforoz edilmediğini ancak suçu ifşa etmenin kişinin başını ciddi şekilde belaya sokabileceğini ve bunun insanları ahlaki göreceliğe karşı uyaran kilise tarafından yapıldığını sert bir dille eleştirir.[287]

2.6.4. Hastalıklar

Hitchens'a göre ölümcül derecede hasta olmakla ilgili çekici gerçek şudur ki; bir nebze Stoacılıkla kendinizi ölmeye hazırlamak için çok zaman harcarken, aynı anda hayatta kalma işiyle de oldukça ilgilenirsiniz. Bu, sabahları avukatlar ve öğleden sonraları doktorlar olmak üzere oldukça tuhaf bir yaşama tarzıdır ve kişinin her zamankinden daha fazla ikili bir zihin çerçevesinde var olması gerektiği anlamına gelir.[288]

Hitchens, insanlarla hasta oldukları bilindiği halde din değiştirme hakkında konuşmaya çalışmayı kaba bulduğunu ifade eder. Endişeli ve belki de rahatsızlık içindeki hasta bir kişinin üzerinde süzülerek, "Şimdi yeniden düşünme zamanı" deme fikrini en iyi ihtimalle oportünist bulduğunu belirtir.[289]

Bütün bunlara ilaveten Hitchens, hastalıkların, özellikle de inanmayan kişilerin başına gelen kötü olayların, inananlar tarafından Tanrı'nın bir cezası olarak yorumlanması oldukça rahatsız edici bulduğunu ifade etmektedir. Ayrıca aynı hastalıklarla inanan kişilerin ve masum çocukların da uğraştıklarını delillendiren Hitchens, bu durumda Tanrının masum çocukları hangi suçları dolayısıyla cezalandırdığını sorgulamaktadır.

---

286 Hitchens - Wilson, *Is Christianity Good For The World?*, 14.
287 Christopher Hitchens, "The Great Catholic Cover-Up", *Slate*, (15 Mart 2010).
288 Christopher Hitchens, "Unanswerable Prayers", *Vanity Fair* (Ekim 2010).
289 Mann, *The Quotable Hitchens*, 156.

2.6.5. Ölüm

Hitchens'a göre ölüm, insanın kesinlikle yapmak için doğduğu bir şeydir. Dolayısıyla ölümden korkmak oldukça yersiz bir davranıştır.[290] İnsanlar ölüm hakkında endişelenmeyi bıraktığında dinin de öleceğini düşünür.[291]

Hitchens, kendi ölümünden korkmadığını çünkü öldüğünü bilmeyeceğini, bu fikrin kendisini ilk önce biraz şaşırttığını ama daha sonra ölüm düşüncesiyle tamamen uzlaştığını belirtir.[292] Ayrıca öldüğünde bunun tamamen can sıkıntısı olacağını düşündüğünü ifade eder.[293]

Hitchens, bir gün omzuna dokunulup partinin bittiğine değil de sadece bundan sonra kendi yokluğunda partinin devam edeceğine dair bilgilendirileceği fikrinden hoşlanmadığını ama partinin sonsuza kadar sürmesi ve ayrılmanın yasaklanması fikrinin çok daha korkunç olduğunu söyler.[294]

---

290 Hitchens, *God is not Great*, 173.
291 La Gambina, "Christmas with Christopher Hitchens".
292 La Gambina, "Christmas with Christopher Hitchens".
293 Christopher Hitchens, "On The Limits Of Self-Improvement, Part III", *Vanity Fair* (Eylül 2009).
294 Hitchens, *Hitch-22*, 337.

BÖLÜM 3: CHRISTOPHER HITCHENS'IN ATEİZM ANLAYIŞINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Hitchens ve diğer *Yeni Ateistler*, düşünceleri ve düşüncelerini ifade ediş tarzlarından dolayı yoğun eleştirilere maruz kalmışlardır. Bu eleştiriler, sadece inananlar tarafından değil aynı zamanda ateistler tarafından da dile getirilmiştir.[295]

Hitchens'a yöneltilen eleştiriler şu maddelerde incelenebilir:

- Hitchens'ın iddiaları felsefi açıdan oldukça sığdır ve argümantasyonlarında mantık hataları bulunmaktadır.

- Genelde dinlerin kökeni özelde ise Ortadoğu ve dinler tarihi hakkında yeterince bilgi sahibi değildir.

- Ahlakın kökeni hakkında net bir kavram çerçevesi çizmez.

- İslamofobi'den beslenir.

- Din-Bilim çatışmasını savunurlar ve bilimi istismar eder.

3.1. Felsefî Yetersizlik ve Dinler Hakkında Yeterince Bilgi Sahibi Olmama

*Yeni Ateist*lerin felsefi açıdan yetersiz oldukları birçok yazar tarafından dile getirilmiştir. Biz de çalışmamızda Hitchens özelinde bu gerçeği tecrübe ettik. Zira Hitchens, Tanrının varlığına dair delilleri çürütme veya kötülük problemi üzerinden ateizm savunusu yapmak yerine popülist söylemlerle ateizmini temellendirmiştir. Benzer yaklaşım diğer *Yeni Ateist*ler tarafından da benimsendiği için farklı çevrelerce kendilerine yöneltilen eleştirilerin temel noktası bu olmuştur.

Christopher Hitchens'ın argümantasyonunun felsefi açıdan yetersiz olduğunu savunan düşünürlerin başında gelen Edward Feser, Hitchens'ın Aquinas'a yönelik küstah ifadelerde bulunduğunu ve her ateistin yaptığı gibi William Paley'in *tasarım argümanı*na yönelik birkaç itiraz yönelttiğini ancak bunu yaparken *Scientific American* vb. dergilerden kolaylıkla alınabilecek yüzeysel teorik bilgilere başvurduğunu ileri sürmektedir. Feser'a göre Hitchens'ın her yerde olduğu gibi burada da entelektüel

[295] Emre Dorman, "'Bilimsel Ateizm'e Ateist Düşünürler Tarafından Getirilen Eleştiriler", *Kaygı* 18/11 (2019), 480-497.

yaşamımıza yaptığı başlıca katkı, meslektaşlarının çoğundan daha fazla okuyan bir gazetecinin hiçbir şekilde daha fazlasını anlamadığını bize kanıtlamış olmasıdır. Hitchens'ın sadece bir gazeteci olduğunu, bu yüzden *Yeni Ateist*ler arasındaki profesyonel filozoflardan daha iyi din eleştirisi yapmasını kesinlikle kendisinden beklemediğini belirtir.[296]

Edward Feser*, Five Proofs of the Exitence of God* adlı eserinde ise, "Her şeyin bir nedeni varsa, o zaman Tanrı'ya ne sebep oldu?" şeklindeki sorunun, dünyanın ilahi bir amaca yönelik olduğu argümanına karşı en yaygın itiraz olduğunu söyler. Feser, bu sorunun hem acemi hem de profesyonel filozoflar tarafından rutin olarak gündeme getirildiğini ve *Yeni Ateist* yazarlar tarafından da oldukça sık kullanıldığını ifade etmektedir.[297] Ayrıca Feser'a göre Harris, Dennett, Dawkins ve Hitchens'ın bu kadar küçümsediği Batı dini geleneğinin tarihi ve teolojisi hakkında gerçekten bir şeyler bilen biri için, kitaplarının bu geleneğe dair cehaletleri ve dini meselelere ilişkin felsefi analizlerinin sığlığı oldukça açıktır.[298]

Hitchens'ın ve diğer *Yeni Ateist*lerin felsefi olarak yetersiz olduğunu iddia eden bir diğer düşünür de John F. Haught'tur. Haught, Tanrı inancını reddederken felsefi argümantasyonları başarılı bir şekilde kullanmaktan uzak duran Hitchens'ın kitabını, lisans seviyesindeki öğrencilerinin dahi basit bulacağına dikkat çekmektedir. Ayrıca Haught, Feuerbach, Marx ve Freud gibi isimlerin ateizm temellendirmeleri için ilginç teorik çerçeveler sunduğunu ancak Hitchens'ın bu türden bir orijinalliği bulunmadığını aktarmaktadır.[299] Düşünüre göre Dawkins, Harris ve Hitchens'ın kitapları, felsefe bölümlerinde ele alınacak başarılı incelemeler değildir. Bu eserler tutku işidir ve çoğu filozofun, eserlerde yer alan sunum tarzlarından dolayı utanacağını düşünür. Dolayısıyla, kitaplar eleştirel düşünme dersleri için vaka çalışmaları olarak yararlı bir şekilde hizmet etse de felsefe hocalarının bu yazıları kendi öğrencilerine tavsiye etmeyeceklerini ifade eder. Ayrıca *Yeni Ateist*lerin ahlaki değerlendirmelerinin arkasında yatan değerleri

---

[296] Edward Feser, *The Last Superstition: A Refutation of the New Atheism* (South Bend: St. Augustine's Press, 2008), 86.
[297] Edward Feser, *Five Proofs of the Existence of God* (San Francisco: Ignatius Press, 2017), 249-250.
[298] Feser, *The Last Superstition*, 15.
[299] John F. Haught, *God and the New Atheism: A Critical Response to Dawkins, Harris, and Hitchens* (Louisville: Westminister John Know Press, 2008), 16.

meşrulaştırma noktasında, mantıksal tutarlılıktan oldukça uzaklaşmış olduklarını belirtir.[300]

Hayatının büyük kısmını ateist olarak yaşayan ancak daha sonra bir Tanrının varlığına inandığını açıklayan filozof Antony Flew (ö. 2010) da *Yeni Ateizm*i eleştirmiştir. Filozof, *Yanılmışım Tanrı Varmış* isimli eserinin önsözünde, *Yeni Ateist*lerin üslubunun eleştirdikleri Hristiyan vaizlere benzediğine dikkat çekmekte ayrıca *Yeni Ateist*lerin, teist kesime ılımlı yaklaşan düşünürleri hainlikle suçladıklarını aktarmaktadır. Flew'un *Yeni Ateist*lere yönelik eleştirilerinin başında *Yeni Ateist*lerin Tanrı'nın varlığı konusunun içerdiği gerçek meseleleri ele almamaları ve evrenin yapısında bulunan rasyonelliğin kaynağı vb. sorulara dair felsefî bir cevap ortaya koymamaları gelmektedir. Ayrıca Flew'a göre *Yeni Ateist*ler, felsefî teizm düşüncesi çerçevesi içerisinde oluşturulmuş yeni tezlerden ve analitik din felsefesi alanında yayınlanan çalışmalardan bihaber görünmektedirler.[301]

*Yeni Ateizm*e yönelik eleştirilerde bulunan ateistlerin başında gelen Michael Ruse, son yıllarda, "Yeni Ateistler" olarak etiketlenen bir grubun yükselişinin görüldüğünü, bu grubun agresif bir şekilde bilim yanlısı, özellikle Darwinizm yanlısı ve şiddetle her türden din karşıtı insanlar olduğunu dile getirir. Ruse'a göre kullandıkları argümanlar o kadar da "yeni" değildir ancak kendilerini çok güzel pazarlamışlardır. Bu grubun ayırt edici özelliğinin, her türlü dini inancın yanlış, zararlı ve sosyal ve kişisel olarak tehlikeli olduğunu kabul etmek olduğunu ifade eder. *Yeni Ateist*lerin Yaratılışçılık mücadelesinin davasına korkunç siyasi zarar verdiğini düşündüğünü belirten Ruse, Dawkins, Dennett, Hitchens ve bu gruptaki diğer isimlerin yürüttüğü tartışmaların kalitesizliğine kızgın olduğunu belirtir.[302]

Harris, Hitchens, Dawkins ve Dennett'ın Ortadoğu hakkında hiçbir şey bilmediklerini belirten Chris Hedges ise, *Yeni Ateist*lerin Arapça bilmediklerini, İslam'ı asla öğrenmediklerini ve bu yönde bir çabalarının da olmadığını yine de bu bilgisizliklerinin onları İslam'ı ve İslam dünyasının yarattığı tehlikeyi kınamaktan alıkoymadığını belirtir.

[300] Haught, *God and the New Atheism*, 25.
[301] Anthony Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, çev. Zeynep Ertan - Hasan Kaya (İstanbul: Profil Yayıncılık, 2011), 12-18.
[302] Michael Ruse, "Why I Think the New Atheists Are a Bloody Disaster", *Science and the Sacred* (blog), 14 Ağustos 2009. Ayrıca, Ruse'a göre Dawkins'in *Tanrı Yanılgısı* isimli eseri temel felsefe bilgisinden yoksun ve yüzeysel bir eserdir. Bkz. Ruse, "Why I am an Accommodationist and Proud of it", *Zygon: Journal of Religion and Science* 50/2 (Haziran 2015), 362-363.

Ona göre *Yeni Ateist*ler, korkularını ve intikam arzularını, bir fikir savaşı, bir "medeniyetler çatışması", dinin zararlı gücüne karşı asil bir "haçlı seferi" olarak maskelerler ve bu çatışmada yalnızca bir inanç sisteminin geçerliliği vardır; kendi inançları. Din bir kez sürgün edildiğinde herkesin güvende olacağını düşünürler.[303]

3.2. Ahlakın Kökeni Meselesi

Hitchens ve *Yeni Ateistler*, dinlerin uygulamalarının ahlaksızlığa sebep olduğunu ve ateistlerin dindarlardan çok daha ahlaklı olduklarını çünkü onları iyi davranmaya motive edenin cennet arzusu veya cehennem kaygısı değil sadece içlerindeki vicdan duygusu olduğunu öne sürerler. Ayrıca bir inananın yapıp da ateistin yapmadığı veya yapamayacağı hiçbir iyi davranış olmayacağı iddiasıyla ahlakın evrensel olduğu ve dinden kaynaklanmadığı düşüncelerini kanıtlamaya çalışırlar. Ancak inananlardan her konuda bilimsel açıklama bekleyen Hitchens, ahlakın neden evrensel olduğu ve dinden/Tanrıdan kaynaklanmadığı konusunda bilimsel bir açıklama yapmaz. Sadece öyle olduğunu söyler ve bu söylemlerini kanıtlarla desteklemez.

*Yeni Ateist*lerin ahlakın kökeni hakkında felsefi temellendirme yapmadan evrensel olduğunu savunmaları birçok düşünür tarafından eleştirilmiştir. Feser'a göre Hitchens, Tanrı inancının köklerinin, modern bir dünya görüşü ile bizim için giderek daha az anlaşılır olan modern öncesi bir ortamda olduğu gerçeğini büyük ölçüde ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bu, ahlaki söylem için de geçerlidir: ahlaki dilin kökleri modern öncesi bir ortamda bulunur. Feser, asıl sorunun ateistlerin ve inananların pratiğinden çok, temeldeki söylemin gerekçelendirilmesinde yattığını düşünmektedir.[304] Ayrıca Feser, *Yeni Ateist*lerin, ateizm adına yapılan her şeyi savunmalarının kendilerinden beklenemeyeceğini vurguladıklarını, Dawkins, Harris ve Hitchens'ın pratik bir suçluluk duygusuyla, ikisi de ateist olan Stalin ve Mao gibi komünistlerin ateizmin gerçek temsilcisi olmadıklarını söyleyerek kendilerini avuttuklarını aktarmaktadır.[305]

Dawkins, Harris ve Hitchens'ın ahlaki söylem konusunda duygusal olduklarını ifade eden Ian Markham ise, ateist dünya görüşü veriliyken neden ahlaklı olunması gerektiğini de

---

[303] Chris Hedges, *I Don't Believe in Atheists* (New York: Free Press, 2008), 140.
[304] Feser, *The Last Superstition*, 160.
[305] Feser, *The Last Superstition*, 164.

sorgular.[306] Markham'a göre, Dawkins, Hitchens ve Harris'in samimi ateizmi artık mevcut değildir. Terminolojinin anlamı açıklanamıyorsa, ahlaki bir kelime dağarcığı kullanılamaz. Ya Tanrı ve akılcılık gider ya da Tanrı ve akılcılık kalır. Ya Tanrı ve ahlak gider ya da Tanrı ve ahlak kalır. Ya Nietzsche ya da teizm kabul edilmelidir.[307] Dawkins ve Hitchens'ın ateistlerin ahlaklı olamayacağı fikrine karşı çıktıklarını, pek çok "iyi" ateistin varlığıyla da bu düşüncelerini temellendirdiklerini ifade eden yazar, ateistler için asıl sorunun, gerekçelendirme alanında olduğunu belirtir.[308]

"Natüralist ateistin değerleri olabilir mi?" sorusunu soran Kemal Batak, etiğin en önemli değerleri olarak kabul edilen iyi kavramının bilimsel felsefî natüralizmde kendisine bir yer bulamayacağını vurgulamaktadır. Batak, natüralistlerin birtakım değerleri referans göstermeden yani kaynağını temellendirmeden savunduğunu ancak bu durumun tutarsızlık ifade ettiğini belirtmektedir.[309]

John F. Haught, *God and the New Atheism* başlıklı eserinde bu kadar gereksiz ıstırabın nedeninin, özellikle Tanrı'ya olan iman biçimindeki inanç olduğunu ve Hitchens için "her şeyi zehirleyen"in bu olduğunu aktarır. Haught, Harris, Dawkins ve Hitchens'ın, okuyucularını son üç bin yıl boyunca insanların birbirlerine çektirdikleri kötülüklerin önemli bir bölümünün altında Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın olduğuna ikna etmeye çalıştıklarını ancak bu kadar gereksiz acıya sadece el-Kaide gibi korkunç Tanrı fikirleri olan grupların sebep olmadığını belirtir. Haught'a göre inanç, saf ve basittir.[310]

Haught, Dawkins'in, İncil'deki Tanrı'nın bir canavar olduğunu, Harris'in, Tanrı'nın kötü olduğunu; Hitchens'ın ise Tanrı'nın büyük olmadığını iddia ettiğini aktarmaktadır. Ancak sabit bir doğruluk duygusu olmadan, canavarca, kötü ya da büyük olmamayı karşıtlarından nasıl ayırt edebileceğimizin cevabını bu yazarların vermediğini belirten Haught, bu tür değer yargılarına varmak için, katı ateistlerin kabul edecek kadar dürüst oldukları gibi, bir yerde, bir tür varlık biçiminde, varlığını tamamen insan icadına borçlu olmayan bir doğruluk alanının var olduğunun varsayılması gerektiğini bildirir. Hitchens

[306] Ian S. Markham, *Against Atheism: Why Dawkins, Hitchens, and Harris Are Fundamentally Wrong* (West Sussex: Wiley-Blackwell, 2010), 40.
[307] Markham, *Against Atheism*, 50.
[308] Markham, *Against Atheism*, 64.
[309] Kemal Batak, *Naturalizm Çıkmazı Dennett'ten Dawkins'e Yeni Ateizmin Felsefî Temelleri ve Teistik Eleştirisi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2017), 142-143.
[310] Haught, *God and the New Atheism*, 3.

ve Dawkins'in İncil'deki Tanrı'yı tasavvur etme biçimini küçümsemelerinin ardındaki dile getirilmeyen öncülün, bunun onların ahlaki ve dini saflık konusundaki örtük standartlarını ihlal etmesinden kaynaklandığını düşünen yazara göre bu idealizm, *Yeni Ateist*lerin kendi incelikli iyi ve kötü anlayışlarına nasıl ulaştıklarına dair soruyu gündeme getirmektedir.[311] Haught'a göre eğer mutlak değerler varsa, o zaman Tanrı da vardır. Ama eğer Tanrı yoksa mutlak değerler de yoktur ve sanki onlar varmış gibi ahlaki hükümler vermemek gerekir.[312] Yazar, Hitchens'ın, Ockham'ın usturasını kullanarak dinin teolojik bir açıklaması ile dinin insan yapımı olduğu şeklindeki açıklaması arasında seçim yaptığını ve bu seçimde sadece zorunlu bir seçeneğin varlığını varsaydığını aktarmaktadır. Fakat Haught, insanların dini tercih etmesinde biyolojik ve psikolojik faktörlerin rol oynamasının, inancın Allah'ın varlığı ile oluşması ihtimalini dışlamadığını ifade eder.[313]

Vox Day ateizmi eleştirdiği, *The Irrational Atheist Dissecting the Unholy Trinity of Dawkins, Harris and Hitchens* başlıklı eserinde, Hıristiyanlar ve *Yeni Ateist*ler arasında süregelen tartışmada yer alan merkezi konulardan biriyle, özellikle Hitchens'ın Tanrı'nın büyük olmadığını biraz ayrıntılı olarak tartıştığı eserde, ateistlerin başkalarını evrensel olarak uygulanabilir bir ahlaki standarttan sorumlu tutamamalarını eleştirir.[314] Day'e göre asıl sorun Hitchens'ın dinin her şeyi mahveder şeklinde etkili bir sav ileri sürmesi değil, dinin muhtemelen kişinin cinsel hayatı dışında pek çok şeyi mahvettiğini iddia etmeye bile çalışmamasıdır. Neredeyse şikâyet ettiği her şey dinin etkisine rağmen hızla devam eder: kök hücre araştırmacıları hâlâ araştırma yapıyor, eşcinseller hâlâ eşcinsel yaşamlarına devam ediyor. Day'e göre Hitchens'ın, dinin zararlı olduğu iddiasını kanıtlayabildiği tek örnek 2001'de Hindistan'daki çocuk felcini yok etme programlarına din adamlarının müdahalesine kişisel olarak tanık olmasıdır. Bu bile, Dünya Sağlık Örgütü'nün Haziran 2007'de dört endemik ülkenin tümünde çocuk felcini başarıyla kontrol altına aldıkları yönündeki açıklamasıyla sona ermiştir. Bu aynı zamanda

---

311 Haught, *God and the New Atheism*, 102.
312 Haught, *God and the New Atheism*, 26.
313 Haught, *God and the New Atheism*, 87.
314 Vox Day, *The Irrational Atheist: Dissecting the Unholy Trinity of Dawkins, Harris, and Hitchens* (Dallas: Benbella Books, 2008), 164.

Hitchens'ın iddia ettiğinin aksine nezih ve değerli insani çabaların önündeki ölümcül engelin din değil dini yanlış yorumlayan insanlar olduğunu tasvir eder.[315]

Bunlara ilaveten Day, Christopher Hitchens'ın bile dinin her şeyi zehirlediğine inanmadığını, üstelik yapabileceğini düşünse bile dini yasaklamama yönündeki fikrini gönüllü olarak kabul etmeyeceğini aktarmaktadır. Tüm *Yeni Ateist* arkadaşlarının onun beklenmedik biçimde zarif örneğini takip etmeye istekli olmamasının üzücü olduğunu belirten Day, Hitchens'ın dini inanca yönelik indirgenemez dört itirazını aktarmaktadır. İkinci bölümde ele aldığımız bu itirazların birinin önemsiz, birinin alakasız ve diğer ikisinin basitçe yanlış olduğunu savunur.

"1. Din, insanın ve kozmosun kökenini tamamen yanlış sunar."

Hitchens, sunulan çok çeşitli abiyogenetik hipotezler, kozmolojik yaratılış mitleri ve astrofiziksel kurgu dolayısıyla bilimi de makul bir şekilde reddedebilir.

"2. Maksimum köleliği maksimum tekbencilikle birleştirir."

Bu, gerçek bir itiraz değil, aliterasyondur ve yanlıştır.

"3. Tehlikeli cinsel baskının nedenidir."

Tehlikeli olanın cinsel baskı değil, cinsel baskının yokluğu olduğuna dair pek çok kanıt vardır. Yoksunluk kimseyi öldürmemiştir ancak AIDS yüzünden çok kişi ölmüştür. Erkek eşcinseller, gezegendeki cinsel olarak en az bastırılan insanlardır; aynı zamanda en kısa yaşam süresine de onlar sahiptir. Cinsel baskı, Hitchens'a göre Katolik din adamları tarafından işlenen cinsel istismarın korkunç tarihini açıklayabilir ancak devlet okulu sistemindeki laik eğitimciler tarafından çok daha fazla cinsel istismar vakasını açıklayamaz.

"4. Nihayetinde dilek-düşünme üzerine kuruludur."

Bu alakasız ve totolojik bir ifadedir. Tüm insan eylemleri nihayetinde insanın dilek-düşüncesine dayanır ve aslında tüm teknolojik ilerlemeler böyledir. Bu, dine itiraz için makul bir dayanak değildir.[316]

[315] Day, *The Irrational Atheist*, 172.
[316] Day, *The Irrational Atheist*, 173-174.

3.3. İslamofobi'den Beslenme

Yeni Ateizm'in 11 Eylül saldırılarından sonra ünlü isimlerin peş peşe popüler kitaplar yazmasıyla ortaya çıkan bir akım olduğuna daha önce de değinmiştik. Her ne kadar diğer dinleri ve dinlerin sebep olduğunu iddia ettikleri savaşları eleştirseler de *Yeni Ateist*lerin eleştiri tahtasında İslam dini büyük bir yere sahiptir ve *Yeni Ateist*lerin İslamofobi'den beslendiğini söylemek isabetli bir tespit olacaktır. Zira kendilerine yöneltilen eleştirilerden bir tanesi de bu yöndedir. Birçok düşünür *Yeni Ateist*lerin 11 Eylül'ün tetiklediği bir İslamofobi sayesinde popülerlik kazandığını ifade etmektedir.

Muhammed Hasan Halil, *Jihad, Radicalism and the New Atheism* adlı eserinde Hitchens'ın *God is Not Great* adlı eserinde İslam elçisini ve mesajını sorguladığını, Müslüman kaynakların genellikle Hz. Muhammed'i sade bir hayat sürmüş gibi gösterse de bütün Hıristiyanlara, Yahudilere ve laiklere karşı kutsal savaşı tavsiye etmede Yahudilik ve Hristiyanlıktan daha da ileri gittiğini düşündüğünü aktarmaktadır. Hitchens'ın İbn Varrak'ın *Neden Müslüman Değilim*? kitabını İslam'a dair en sevdiği kitap olarak tanımladığını ifade eder. Halil'e göre Hitchens'ın İslam'ı yekpare bir tarzda, dışlayıcı, fetih odaklı bir inanç olarak sunması şaşırtıcı değildir. Hitchens'ın İslam'ın tüm şüphecileri sonsuz ateşe mahkûm ederek davetine başladığını ve topraklarını savaşla genişletilebileceğini söylediğini aktarır. Bundan dolayı Halil'e göre Hitchens, diğer Yeni Ateistler gibi, Müslüman teröristlerin diğerlerinden daha fazla Müslüman olduğunu öne sürer ve Müslümanların 11 Eylül'e verdiği tepkiler konusunda oldukça seçici bir açıklama yapar. Hitchens, halka açık etkinliklerde İslam hakkında daha fazla konuşmaya başlamış, 2010 yılında Haham David Wolpe ile Tanrı'nın varlığına ilişkin bir tartışmada İslam'ı, "dinin en azından şu anda aldığı en zehirli biçim" olarak tanımlamıştır. Ayrıca şehitlere cennet ödülü verilmesi fikrinden hoşlanmadığını da açıkça ifade etmiştir.[317]

Chris Hedges, *I don't believe in Atheists* adlı eserinde Hitchens'ın, insan türünün akıl ve bilim yoluyla ilerleyebileceği yanılsamasının tutsağı olmaya devam ettiğini ve Solun içi boş sloganlarını sağın içi boş sloganlarıyla takas ettiğini ancak tehlikeli Ütopyacı fantezilerini ve Aydınlanmanın kolektif ahlaki ilerlemeye olan inancını asla bırakmadığını ekler.[318] Hedges'e göre Hitchens, akıl ve erdem tarafından yönetilen bir

---

[317] Mohammad Hassan Khalil, *Jihad, Radicalism, and the New Atheism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2018), 161-162.
[318] Hedges, *I Don't Believe in Atheists*, 58.

dünya yaratmak için kendi kendini yenilgiye uğratan daimi savaş ve askeri işgal kavramını ve on dokuzuncu yüzyıl Avrupa sömürgeciliğini de savunur. Hedges'e göre Harris ve Hitchens gibi ateistler, bizi güvenli kılmak, yabancı kültürleri kendimizin karbon kopyalarına dönüştürmek ve sapkın insani ilerleme ideallerini mümkün kılmak için şiddeti ve gücü teşvik ederler.[319]

Chris Hedges, *Yeni Ateist*lerin çoğunun, Hıristiyan köktenciler gibi, terörizme ve irrasyonel dine karşı savaşta bir zorunluluk olarak ABD'nin emperyalist projelerini ve önleyici savaşlarını desteklediğini söyler. Dünyayı üstün ve aşağı ırklar, akıl ve bilgiyle aydınlananlar ve akıl dışı ve tehlikeli dini inançlarla yönetilenler olarak ikiye ayırmaları ve Müslüman dünyasını, ırkçı, kaba ve hoşgörüsüz bir dille anlatmaları dolayısıyla eleştirir. Yeni Ateistlerin dindarların laik versiyonu olduğu açıklamasıyla eleştirisini bir üst perdeye taşıyan Hedges, Hıristiyan köktendincilerin İncil'i kötüye kullanması gibi, *Yeni Ateist*lerin de Charles Darwin'in öğretilerini ve evrimsel biyolojiyi kötüye kullandıklarını söyler. Hristiyan Sağ'ın cennet inancı olduğu gibi *Yeni Ateist*lerin de bilim ve aklın mümkün kıldığı bir cennete, insani mükemmellik durumuna doğru ilerlenildiğine inandıklarını aktarır. *Yeni Ateist*lerin yalnızca kendi gerçeklerini gördüklerini, insanların kendileri gibi olup kendileri gibi düşünmesini beklediklerini, o halde evrensel olduğunu iddia ettikleri değerleri kendilerinin de benimsemeleri gerektiğini savunur.[320]

Yeni Ateist yazarların bu kadar çok ilgi görmesinin sebebinin İslam korkusu olduğunu belirten Markham'a göre ise, Avrupa'daki laikler için, dinin artık önemli olmadığına dair yaygın bir algı vardır. Kiliseler boştur ve din, insanlar tarafından uç bir aktivite gibi algılanmaktadır. Ancak 11 Eylül, ani bir uyanış çağrısına sebep olmuştur: Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıyla birlikte aniden dünyadaki çoğu insanın dindar olduğu ve bazılarının dinini çok ciddiye aldığı hatırlatılmıştır. İslamofobiyi mesajının merkezi bir parçası haline getirmesinden dolayı aralarındaki en kötünün Harris olduğunu; Hitchens'ın, İslam'ın kötü yönlerinin Hıristiyanlık ve Yahudilikte de bulunduğunu kabul etmesinden dolayı ikinci sırada geldiğini, İslam'ın dindar insanların tuhaf davranışlarının bir örneği olduğunu söylediği için Dawkins'in son sırada yer aldığını söyler. Yazara göre

---

319 Hedges, *I Don't Believe in Atheists*, 122.
320 Hedges, *I Don't Believe in Atheists*, 7.

hem Harris hem de Hitchens'ın, öncelikle İslam'a karşı derin önyargılarının bir sonucu olarak, Irak'taki Amerikan savaşını desteklediklerini de belirtmek gerekir.[321]

Ian S. Markham, *Against Atheism Why Dawkins, Hitchens and Harris are Fundametally Wrong* adlı eserinde ateistlere karşı adil olmak gerekirse, İslam'ın yoğun bir eleştiriye uğradığını ancak Hıristiyanlık ve Yahudiliğin de bu eleştirilerden pay aldığını ifade etmektedir. Markham'a göre Hitchens ve Dawkins, belirli konulara yönelik çağdaş bilimsel tutumların kısa bir özetini sunar ve İncil'in etik açıdan zarar verici ve tarihsel olarak güvenilmez olduğu sonucuna varırlar. Dawkins'in Eski Ahit'in Tanrısını; kıskanç, adaletsiz, affetmeyen bir kontrol manyağı, kinci, kana susamış bir etnik temizleyici, kadın düşmanı, homofobik, ırkçı, çocuk katili, soykırıma meyilli, zararlı, megaloman, sadomazoşist, kaprisli kötü niyetli bir kabadayı olarak tanımladığını aktarır. Hem Richard Dawkins hem de Christopher Hitchens'ın okuyucusuna Mukaddes Kitap üzerine bazı çağdaş araştırmalar için kısa bir giriş sağladığını ifade eder.[322]

Hitchens'ın *God is not Great* adlı eserinde domuza ayrı bir başlık açılmasını enteresan bulan Markham, Hitchens'ın Yahudilik ve İslam'da yer alan domuz yeme yasağının, antropomorfik bir kökten kaynaklanan domuzun görünüşü, etinin tadı ve domuzun ölürken bağırmasını ve belirgin zekasının, insanı fazlasıyla rahatsız edici şekilde andırmasından kaynaklandığını ileri sürdüğünü ifade eder. Hitchens'a göre tüm bu gaddarlık, Tanrısallığın domuza olan nefreti ve insanlarla domuzlar arasındaki benzerlikler nedeniyle ortaya çıkar. Markham, realitenin Hitchens'ın iddialarının tam tersi olduğunu ileri sürer. Markham, gıda yasalarının yaşamın çevre dostu bir şekilde onaylanması ve kutsallık üzerinden temellendirildiğini savunur. Hitchens'ın, özgünlük için çabalamak yerine, Jacob Milgrom'un *Levililer 1-16* üzerine oldukça geniş yorumuyla biraz zaman geçirse sorularının cevabına ulaşacağını belirtir. Milgrom'un, kutsal metinde bazı insanların hayvanları yiyeceğini, ancak İsraillilerin kasıtlı olarak bu hayvanların bazılarından kaçınacağını varsaydığını açıklar. İzin verilen hayvanlar koyun, sığır, keçi, balık, çekirge, güvercin, kumru ve bazı kuşlardır. Uzun bir tartışmanın ardından Milgrom'un, bu yasağın altında yatan mantığın şu şekilde olduğunu açıkladığını aktarır: Et seçimini birkaç hayvana indirgeyerek; izin verilen bu az sayıdaki hayvanın bile

[321] Markham, *Against Atheism*, 115.
[322] Markham, *Against Atheism*, 27.

kesilmesini en insancıl yolla sınırlamak ve canlılara ölüm getirmenin insanın bir ayrıcalığı değil, Tanrı'nın lütfunun bir imtiyazı olduğunun fark edilmesini sağlamak.[323]

3.4. Bilim İstismarı

Hitchens eserlerinde bilimi insanlık için olabilecek tek meşru kaynak olarak tanımlamış ve bilimsellik vurgusunda bulunmuştur. Benzeri bir yaklaşım diğer *Yeni Ateist*ler tarafından da benimsenmiş, bilimle dinin çatıştıklarını vurgulamışlardır. Ancak daha önce de belirttiğimiz üzere modern bilimin temelleri dindar kişiler tarafından atılmıştır. Newton, Kopernik, Galileo gibi isimler dindar bir yaşam sürmüşlerdir. Yani *Yeni Ateist*ler bu konuda da bilimsel bir açıklama biçiminden uzak kalmışlar ve bilimi istismar ettikleri suçlamasıyla karşı karşıya kalmışlardır.

Feser'a göre kozmolojik argüman, bir natüralist bilimsel teori aracılığıyla ya olan ya da sonunda daha iyi açıklanacak olan bir şeyi açıklamak için bir "boşluklar Tanrısı" önerir. Bunun *Yeni Ateist* projenin temel kibri olduğunu söyleyen Feser, *Yeni Ateist*lere göre bir şey açıklanacaksa bilimin yöntemleriyle açıklanması gerektiğini belirtir. Bu nedenle Tanrı'ya başvurmak olsa olsa bir tür yarı-bilimsel hipotez olabilir ve bu *Yeni Ateist*ler için iyi bir hipotez değildir. Hitchens için bu durum, Ockham'ın usturasını ihlal eder.[324] Ockham'a benzer bir şekilde Hitchens, kanıt olmadan ileri sürülebilen bir şeyin kanıt olmadan da reddedilebileceğini savunmaktadır.[325] Hitchens'a ait bu ifade Hitchens'ın usturası olarak ün kazanmıştır. Dolayısıyla Hitchens'a göre Tanrı hakkında bilimsel kanıt olmadığı için, bilimsel kanıtlara ihtiyaç duyulmaksızın reddedilebilir.

*Yeni Ateist*lerin bilim istismarı yaptıklarını vurgulayan isimlerden birisi de Antony Flew'dur. Flew, *Yeni Ateist*lerin mantıksal pozitivizmin ilerlemesine ve gerilemesine sebep olan düşünce tarzlarına dair hiçbir meseleye değinmedikleri için, düşüncenin tarihi seyrinde aynı hataları tekrarlama ihtimallerinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Flew'a göre *Yeni Ateist*ler, işinin ehli hiçbir bilim adamının Tanrı'ya inanmadığını ileri sürerler. Ancak vakıa böyle değildir. Einstein, Stephen Hawking, Heisenberg ve Planck gibi modern dönemin önemli bilim insanları ilahi bir gücün varlığına inandıklarını

[323] Markham, *Against Atheism*, 29.
[324] Feser, *Five Proofs*, 271.
[325] Hitchens, *God is not Great*, 150.

açıklamışlardır. Ancak *Yeni Ateist*ler, bu gerçekliklerin üstünü bilimsel tarih açıklamalarıyla örtmeye çalışırlar.[326]

*Yeni Ateist*ler, din-bilim arasındaki eleştiriyi yanlış bir şekilde kategorize ettikleri ve taraflı davrandıkları gerekçesiyle ateistler tarafından da eleştirilmişlerdir. *Yeni Ateizm*e yönelik eleştirilerde bulunan ateistlerin başında Michael Ruse gelmektedir.[327] Dawkins eleştirisini oldukça üst bir noktaya taşıyan Ruse *Tanrı Yanılgısı'*nın kendisini ateist olmaktan utandırdığını ifade etmektedir.[328]

[326] Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, 12-18.
[327] Ruse, "Why I am an Accommodationist and Proud of it", 362-363.
[328] Ruse, "Why I Think the New Atheists Are a Bloody Disaster".

SONUÇ

Yeni Ateizm, kendisinin Müslüman olduğunu söyleyen kişilerin intihar eylemleri yaptığı ve özellikle 11 Eylül'ün travmatize ettiği bir dönemde popüler isimlerin peş peşe din karşıtı kitaplar yayınlaması ve bu kitapların çokça taraftar bularak gündemde kalmasıyla ivme kazanmış bir akımdır. *Yeni Ateizm* bir kalıp olarak ilk defa 2005 yılında Ronald Aronson tarafından *BookForum* dergisinin "Is God Still Dead?" başlıklı sayısında kullanılmıştır. Aronson'ın 2005'teki yazısına rağmen *Yeni Ateizm* kalıbının yaygınlık ve popülarite kazanması Gary Wolf'ün 2006 yılında *Wired* dergisinde yayınladığı "The Church of the Non-Believers" başlıklı makalesiyle gerçekleşmiştir.

Yeni Ateist denilince ilk akla gelen isimler Richard Dawkins, Daniel Dennett, Sam Harris ve Christopher Hitchens'tır. Ancak kendilerini *Yeni Ateist* olarak tanımlamaktan ziyade kendilerini inançsız, inanmayan, anti-teist ve din eleştirmeni olarak tanımlamayı tercih etmişlerdir. Dinin sadece yanlış olmadığını, aynı zamanda irrasyonel, patolojik ve benzersiz bir şekilde tehlikeli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dinin, kozmik olarak belirlenmiş kuralları, yaptırımları ve yaşam tarzlarını vurgulayan inançları ve davranışları teşvik ederek, önyargı, ayrımcılık ve şiddet yarattığını iddia etmişlerdir.

Yeni Ateizm akımının gerçekten yeni bir ateizm mi olduğu hem teist hem de ateist camia tarafından sıklıkla ele alınan bir konudur. *Yeni Ateizm*in gerçekten yeni bir ateizm çeşidi olup olmadığı sorusuna temelde iki cevap verilmektedir. Bu soruya olumsuz cevap verenler, *ateizm*in yüzyıllardan beri var olan bir akım olduğunu ve *Yeni Ateist* olarak adlandırılan kişilerin temelde yeni bir şey söylemediğini ifade etmektedirler. Soruya olumlu cevap verenlerin argümanları şunlardır: Öncelikle birçok eski ateistin aksine, yeniler, bilime vurgu yapmaktadırlar. Ayrıca *Yeni Ateizm*, eski ateistlerin yazılarında eksik olan politik bir boyuta sahiptir. Eski ateistler Tanrı'nın olmadığını iddia edip meseleyi bunda bırakırken *Yeni Ateist*ler insanların kendilerini dini inançtan (kurtarmaları gerektiğini savunurlar. Ayrıca dinin yok edilmesine adanmış bir ateist kurtuluş hareketinin aktif üyeleri olarak ırk eşitliği, feminizm ve eşcinsel hakları gibi konularda dindarlarla savaşırlar.

*Yeni Ateizm*in temsilcilerinden olan Hitchens, 1949 - 2011 tarihleri arasında yaşamış, İngiltere'nin Portsmouth kentinde doğmuş; daha sonra Amerika'ya taşınmış ve 11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan vatandaşlığına geçmiştir. Hitchens, 15 Aralık 2011

tarihinde Texas Üniversitesi MD Anderson Kanser Merkezi'nde yemek borusu kanseri tedavisi görürken 62 yaşında zatürre dolayısıyla vefat etmiştir. Vasiyeti doğrultusunda, vücudu tıbbi araştırmalara bağışlanmıştır.

Bir İngiliz olan Hitchens, annesinin Yahudi kökenli olduğunu annesinin vefatından sonra öğrenmiş, Yahudiliğin annelikten geçmesi dolayısıyla kendisini Yahudi ilan etmiştir. Hitchens'ın babasının sert bir karakter olması belki de onun baba figürüyle olan savaşını resmetmektedir. Ayrıca eserinde Yahudiliğin bütün kötülüklerin kaynağı olduğunu iddia ederken paradoksal bir şekilde Yahudi kökenini öğrendiğinde bunu daha önceden hissetmiş olduğundan bahsetmesi ve Yahudi oluşundan sevinç duyması annesiyle olan çalkantılı ilişkisinin bir sonucu olabilir. Bununla birlikte Hristiyan bir ailede yetişen ve dine dair ilk sorgulamalarını henüz dokuz yaşındayken gerçekleştirdiğini ifade eden Hitchens, tüm dinler hakkında, her zaman ve her yerde kafir olacağını bilecek kadar bilgisi olduğunu, ancak kendi özel ateizminin Protestanlık üzerinden şekillenen bir ateizm olduğunu belirtmektedir.

Hitchens birçok kitaba yazarlık ve editörlük yapmıştır. Fakat Hitchens'ın, dinin "şiddet içeren, irrasyonel, hoşgörüsüz, ırkçılık, kabilecilik ve bağnazlıkla müttefik, cehalete yatırım yapan ve özgür soruşturmaya düşman, kadınları hor gören ve çocuklara karşı baskıcı" olduğunu söylediği ve sadece İbrahimî dinleri değil genel olarak tüm dinleri eleştirdiği *God Is Not Great: How Religion Poisons Everything* adlı çok satan kitabını yayınlayarak ateist camiada önemli bir figür haline gelmiştir.

Tanrı inancının insanın geçmiş zamanlardan kalma korkularından kaldığını iddia eden Hitchens, insanların ilkel korkularını, özellikle de kendi ölümlülüklerini yenemediği sürece, dinin insan bilincinde yerleşik kalacağını savunur.

Hitchens ve diğer *Yeni Ateist*ler hem teistler hem de ateistler tarafından eleştirilmişlerdir. Eleştirilerin ortak teması bilim istismarı, ahlakın kökeni meselesi, İslamofobi'den beslenme, güncel algı ile geçmişi suçlama ve felsefi yeterlilikten uzak olmak etrafında şekillenmektedir.

Hitchens eserlerinde Teodise ve kötülük problemleri kavramlarına felsefi bir bakışla eleştiride bulunmamakla birlikte, adil bir Tanrı varsayılabilirse, insanın Aydınlanmasına gerek kalmayacağını, ancak tarihteki tecrübenin bunun aksini gösterdiğini ifade etmektedir. Bunlara ilaveten Tanrının insanı yaratmadığını tam tersine insanların Tanrıyı

yarattığını savunmaktadır. Hitchens'a göre Tanrı'nın insan icadı oluşu, insanlığın en önemli problemlerinden biridir. Böyle bir iddiaya sahip bir yazarın hem *God is not Great* adlı eserinde hem de *Four Horsemen*'de dinlerin ve inancın var olmadığı bir dünyayı istemediğini ve böyle bir dünyayı tasavvur dahi etmediğini belirtiyor olması ilgi çekicidir.

Hitchens *God Is Not Great* adlı eserinde dinin her şeyi zehirlediğini iddia etmektedir. Ancak bu iddiası eseri boyunca yaptığı mantık hatalarını tekrarlamaktan başka bir şey değildir. Eğer Hitchens'ın yaptığı aynı mantık hatasını biz de yapacak olursak pekâlâ düşünürümüzün büyük bir hararetle savunduğu ve dogmatik bir konumda gördüğü bilimin her şeyi zehirlediğini söyleyebiliriz. Bu iddiamızı da Hitchens gibi münferit ve alakasız örnekler üzerinden delillendirerek bilimin bütün kötülüklerin kaynağı olduğunu öne sürebiliriz. İcat edildiği günden beri barutun ve ateşli silahların. pek çok kişinin ölümüne sebep olduğunu, atom bombasının oluşturduğu faciayı, kimyasalların insanlarda oluşturduğu çeşitli hastalıkları, GDO'lu gıdaların insan ve hayvan sağlığındaki olumsuz etkileri, ineklerden daha fazla süt elde etmek için kullanılan modern yöntemleri ve süt sağım tesislerinde yaşanan hayvan hakları ihlallerini, tavuk ve yumurta çiftliklerini ve hayvan endüstrisiyle ilgili diğer tüm problematik mevzuları bilime bağlayıp bilimin kendisiyle savaşılması gereken bir düşman olduğunu iddia edebiliriz. Ancak Hitchens'ın aksine bu mantık hatasına düşmüyoruz.

Dinin, ahlakla sadece uyumsuz olmadığını aynı zamanda özünde ahlakla bağdaşmadığını ifade eden düşünür, ahlak dinden kaynaklanmıyorsa ahlakın kaynağı nedir? Ahlak nasıl temellendirilir? gibi sorulara ahlakın vicdan fikrinden ayrılmaz olduğunu ve içimizde doğuştan gelen bir şeyin, cinayeti ve hırsızlığı kınayacağını söyleyerek cevap vermektedir. Hitchens insanların evrensel ahlaki normlara doğuştan sahip olduğunu, dolayısıyla ahlaki olmak için bir dine ihtiyaç duyulmadığını ifade etmektedir. Ancak bunu yaparken adam öldürmenin veya hırsızlık yapmanın erdemli bir davranış olarak benimsendiği toplumlardan bihaber görünmektedir. Ayrıca iyi, erdemli, ahlaki, kötü, erdemsiz, gayri ahlaki gibi kavramların ölçütünün neye göre belirleneceği sorusunu da yanıtsız bırakan Hitchens, inanan bir insanın yapıp da bir ateistin yapmayacağı hiçbir erdemli davranışın bulunmadığı iddiasıyla ateist ahlakının mümkün olabileceğini savunur. Aynı kıyası farklı şekilde uygularsak, inananların kötülüklerinin kaynağı dinleri ise inanmayanların da kötülüklerinin kaynağı bu defa dinsizlikleri olacaktır. Tıpkı inanan insanların kötü ve vicdana ters eylemleri olduğu gibi inanmayan insanların da yani

ateistlerin de kötü eylemleri bulunmaktadır. Ancak böyle bir kıyas geçersizdir. Zira her bir bireyin inancından veya inançsızlığından bağımsız olarak doğru ve yanlış eylemlerde bulunabilme özgürlüğü bulunmaktadır. Ancak Hitchens eserleri boyunca bu olguyu görmezden gelmektedir.

Hitchens, din ve dindarlara olan nefretini meşru göstermek için yaşanan bazı olumsuz olayları ve retoriği kullanmaktadır. Dolayısıyla ciddi bir felsefî iddiası bulunmamakta ve dine karşı öznel bir eleştiri sunmaktadır. Ateizmin felsefi olarak Tanrı kanıtlarının zayıflığı veya kötülük probleminin çözümsüzlüğü üzerinden gitmesi gerekir. Ancak Hitchens'ta bunun izleri görülmemektedir.

*Yeni Ateizm*in ve Hitchens'ın en büyük başarısı retoriği oldukça etkili bir biçimde kullanarak, her kesimden özellikle de ilmi birikimden yoksun bir kitlenin hiç zorluk çekmeden anlayabileceği eserler ortaya koyması ve bu eserlerle kitleleri peşinden sürükleyebilmesinde yatmaktadır.

Hitchens, kanıt olmadan ileri sürülebilen bir şeyin kanıt olmadan da reddedilebileceğini savunmaktadır. Dolayısıyla Hitchens'a göre Tanrı hakkında bilimsel kanıt olmadığı için, Tanrı bilimsel kanıtlara ihtiyaç duyulmaksızın reddedilebilir. Hitchens, eserlerinde bu üslubu benimsediğini açık bir şekilde gördüğümüz üzere, kendisinin bir meseleye o şekilde inandığını belirtip günlük hayattan örneklerle de kanıtlama yoluna gitmiştir.

Son olarak, Hitchens'ın ateizm anlayışını ele aldığımız bu çalışmanın bir ilk olması dolayısıyla *Yeni Ateizm* konusunda yapılacak çalışmalara mütevazı bir katkı sağlamasını diliyoruz.

KAYNAKÇA

Aitkenhead, Decca. "Christopher Hitchens: 'I Was Right and They Were Wrong'". *The Guardian* (21 Mayıs 2010), blm. Books. https://www.theguardian.com/books/2010/may/22/christopher-hitchens-decca-aitkenhead

Aronson, Ronald. "Faith no More?" *BookForum* October/November (2005), 16-19.

Aronson, Ronald. *Living without God: new directions for atheists, agnostics, secularists, and the undecided*. USA: Counterpoint Press, 2008.

Aronson, Ronald. "The New Atheists". https://www.thenation.com/article/archive/new-atheists/

Atheist Foundation of Australia Inc. "Richard Dawkins, Daniel Dennett, Sam Harris & Ayaan Hirsi Ali". Yayın Tarihi 08 Haziran 2012. https://www.youtube.com/watch?v=sOMjEJ3JO5Q

Aydın, Mehmet. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 13. Basım, 2014.

Baggini, Julian. *Ateizm*. çev. M. Barış Gümüşbaş. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2019.

Barber, Lynn. "Look Who's Talking". *The Observer* (14 Nisan 2002), blm. Books. https://www.theguardian.com/books/2002/apr/14/politics

Barber, Lynn. "Lynn Barber Meets Christopher Hitchens". *The Observer* (14 Nisan 2002), blm. Books. https://www.theguardian.com/books/2002/apr/14/politics

Batak, Kemal. *Naturalizm Çıkmazı Dennett'ten Dawkins'e Yeni Ateizmin Felsefî Temelleri ve Teistik Eleştirisi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Basım, 2017.

Bekiempis, Victoria. "Why the New Atheism Is a Boys' Club". *The Guardian* (26 Eylül 2011), blm. World news. https://www.theguardian.com/commentisfree/cifamerica/2011/sep/26/new-atheism-boys-club

Berkan, İsmet. "Christopher Hitchens da öldü işte". Erişim 19 Nisan 2022. https://www.hurriyet.com.tr/christopher-hitchens-da-oldu-iste-19483968

Besalel, Yusuf. "Minyan". *Yahudilik Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001.

Buchanan, Matthew. "Heathens Above". *The Sydney Morning Herald*. 01 Ekim 2009. Erişim 26 Nisan 2022. https://www.smh.com.au/national/heathens-above-20091002-gf4i.html

Buckley, Christopher. "Postscript: Christopher Hitchens, 1949-2011". *The New Yorker*. http://www.newyorker.com/news/news-desk/postscript-christopher-hitchens-

1949-2011

Campbell, John C. Review of *Review of Cyprus*, sad. Christopher Hitchens. sad. Christopher Hitchens. *Foreign Affairs* 63/4 (1985), 926-926. https://doi.org/10.2307/20042340

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.

Clare, Amy. "Sexism in the Atheist Community: Not Rational, Not Reasonable, Not Funny". *The F-Word* (blog), 03 Mart 2010. https://thefword.org.uk/2010/03/sexism_in_the_a/

Çiftci, Şaban. "'Allah Âdem'i Kendi Sûretinde Yaratmıştır' Hadisinin Tahric ve Değerlendirmesi". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Mart 2014), 1-20.

Davies, Brian. "The New Atheism: Its Virtues and its Vices". *New Blackfriars* 92/1037 (2011), 18-34. https://www.jstor.org/stable/43251497

Dawkins, Richard. *The God Delusion*. United Kingdom: Black Swan, 2. Basım, 2016.

Day, Vox. *The Irrational Atheist: Dissecting the Unholy Trinity of Dawkins, Harris, and Hitchens*. Dallas: Benbella Books, 2008.

Dorman, Emre. "'Bilimsel Ateizm'e Ateist Düşünürler Tarafından Getirilen Eleştiriler". *Kaygı* 18/11 (2019), 480-497. https://doi.org/10.20981/kaygi.612803

Engelhart, Katie. "From Hitchens to Dawkins: Where Are the Women of New Atheism?" *Salon*. 21 Temmuz 2013. Erişim 28 Şubat 2022. https://www.salon.com/2013/07/21/from_hitchens_to_dawkins_where_are_the_women_of_new_atheism/

Fazlurrahman. *İslam'da İhya ve Reform*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. Basım, 2022.

Feser, Edward. *Five Proofs of the Existence of God*. San Francisco: Ignatius Press, 2017.

Feser, Edward. *The Last Superstition: A Refutation of the New Atheism*. South Bend: St. Augustine's Press, 2008.

Flew, Anthony. *Yanılmışım Tanrı Varmış*. çev. Zeynep Ertan - Hasan Kaya. İstanbul: Profil Yayıncılık, 4., 2011.

Flynn, Tom. "Why I Don't Believe in the New Atheism". *Free Inquiry* 3/30 (Mayıs 2010), 7.

Freud, Sigmund. *Bir Yanılsamanın Geleceği-Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları, 1. Basım, 2000.

Grimes, William. "Christopher Hitchens, Polemicist Who Slashed All, Freely, Dies at

62”. *The New York Times* (16 Aralık 2011), blm. Arts. https://www.nytimes.com/2011/12/16/arts/christopher-hitchens-is-dead-at-62-obituary.html

Harris, Sam. *İnancın Sonu*. çev. Tunç Tuncay Bilgin. İstanbul: Kuzey Yayınları, 2014.

Harris, Sam. *The End of Faith*. New York: W. W. Norton & Company, 2004.

Harris, Sam. “The Problem with Atheism”. *Sam Harris*. Erişim 03 Mart 2022. https://www.samharris.org/blog/the-problem-with-atheism

Haught, John F. *God and the New Atheism: A Critical Response to Dawkins, Harris, and Hitchens*. Louisville: Westminister John Know Press, 2008.

Hedges, Chris. *I Don’t Believe in Atheists*. New York: Free Press, 2008.

Hitchens, Christopher. “A Templeton Conversation: Does science make belief in God obsolete?”

Hitchens, Christopher. “A Test of Tolerance”. *Slate*. https://slate.com/news-and-politics/2010/08/the-ground-zero-mosque-debate-is-about-tolerance-and-a-whole-lot-more.html

Hitchens, Christopher. ...“...And Why I’m Most Certainly Not! - WSJ”. *Wall Street Journal*. 05 Mayıs 2001. Erişim 26 Nisan 2022. https://www.wsj.com/articles/SB111526185691225501

Hitchens, Christopher. *And Yet...Essays*. New York: Simon and Schuster, 2015.

Hitchens, Christopher. *And Yet...Essays*. Londra: Atlantic Books Ltd., 2. Basım, 2016.

Hitchens, Christopher. *Arguably Essays by Christopher Hitchens*. Toronto, Ontario: Signal/McClelland & Stewart, 2011.

Hitchens, Christopher. “Belief in Belief”. *Free Inquiry* 28/1 (Aralık 2007), 16-17.

Hitchens, Christopher. *Blood, Class and Empire*. Londra: Atlantic Books Ltd., 2. Basım, 2004.

Hitchens, Christopher. “Broadcasts”. *Blaming the Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question*. ed. Edward W. Said vd. New York: Verso Books, 1988.

Hitchens, Christopher. “Chew on This”. *The Stranger*. Erişim 28 Nisan 2022. https://www.thestranger.com/seattle/chew-on-this/Content?oid=13097

Hitchens, Christopher. “Christopher Hitchens - An Atheist Responds” (14 Temmuz 2007). http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/07/13/AR2007071301461.html

Hitchens, Christopher. *Cyprus*. Londra: Quartet Book Ltd., 1984.

Hitchens, Christopher. “Defending Islamofascism”. *Slate*. https://slate.com/news-and-politics/2007/10/defending-the-term-islamofascism.html

Hitchens, Christopher vd. *Dört Atlı: Bir Devrimi Ateşlemiş Söyleşi*. çev. Melisa Miller - Barbaros Efe Güner. İstanbul: Kuzey Yayınları, 2019.

Hitchens, Christopher. “‘Evil’”. *Slate*. https://slate.com/news-and-politics/2002/12/the-necessity-of-evil.html

Hitchens, Christopher. “Fundamentals”. *Tablet Magazine*. 24 Mayıs 2010. Erişim 28 Nisan 2022. https://www.tabletmag.com/sections/israel-middle-east/articles/fundamentals

Hitchens, Christopher. *Genç Felsefeciye Mektuplar*. çev. Zeynep Ertan. İstanbul: Profil Yayıncılık, 2008.

Hitchens, Christopher. *God is not Great: How Religion Poisons Everything*. New York: Warner Books, 2. Basım, 2007.

Hitchens, Christopher. *God is Not Great: The Case Against Religion*. Londra: Atlantic Books Ltd., 2007.

Hitchens, Christopher. *Hitch-22: A Memoir*. New York: Twelve Hachette Book Group, 2010.

Hitchens, Christopher. “Holy Writ”. *The Atlantic*. 01 Nisan 2003. Erişim 25 Nisan 2022. https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2003/04/holy-writ/302701/

Hitchens, Christopher. *Hostage to History: Cyprus from the Ottoman to Kissinger*. Toronto: Collins Publishers, 1989.

Hitchens, Christopher. “Introduction”. *The Portable Atheist: Essential Readings For The Nonbeliever*. New York: Da Capo Press, 2007.

Hitchens, Christopher. *Kissinger’in Yargılanması*. çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: Everest Yayınları, 2. Basım, 2003.

Hitchens, Christopher. “Let’s Not Get Too Liberal”. *The Guardian* (21 Eylül 2001), blm. World news. https://www.theguardian.com/world/2001/sep/21/afghanistan.comment

Hitchens, Christopher. *Letters to a Young Contrarian*. New York: Basic Books, 2001.

Hitchens, Christopher. *Love, Poverty and War: Journeys and Essays*. New York: Nation Books, 2004.

Hitchens, Christopher. “Moore’s Law”. *Slate*. https://slate.com/news-and-politics/2003/08/dump-the-ten-commandments.html

Hitchens, Christopher. *Mortality*. Londra: Atlantic Books Ltd., 2012.

Hitchens, Christopher. “Mr. Universe”. *Vanity Fair*. 15 Aralık 1992. Erişim 24 Nisan 2022. https://www.vanityfair.com/news/1992/12/mr-universe-199212

Hitchens, Christopher. *No One Left to Lie To: The Triangulations of William Jefferson Clinton*. Sidney: Allen & Unwin, 2012.

Hitchens, Christopher. “On The Limits Of Self-Improvement, PART III”. *Vanity Fair*. Eylül 2009. Erişim 28 Nisan 2022. https://archive.vanityfair.com/article/2008/9/on-the-limits-of-self-improvement-part-iii

Hitchens, Christopher. “Opinion | Now, Who Will Speak for Rushdie?” *The New York Times* (17 Şubat 1989), blm. Opinion. https://www.nytimes.com/1989/02/17/opinion/now-who-will-speak-for-rushdie.html

Hitchens, Christopher. “Papal Bull”. *Slate*. https://slate.com/news-and-politics/2006/09/the-pope-s-latest-offense.html

Hitchens, Christopher. *Prepared for the Worst: Essays and Minority Reports*. Londra: Chatto & Windus Ltd., 1. Basım, 1988.

Hitchens, Christopher. *Prepared for the Worst: Selected Essays and Minority Reports*. Londra: Atlantic Books Ltd., 2. Basım, 2014.

Hitchens, Christopher. “Public Solidarity Does Not Help Humanism”. *Free Inquiry* 23/3 (Yaz 2003), 23-24.

Hitchens, Christopher. “Return of the Salvation Army”. *Free Inquiry* 21/1 (Kış -2001 2000), 8-9.

Hitchens, Christopher. “Save the Children”. *Slate*. https://slate.com/news-and-politics/2009/10/what-does-roman-polanski-s-victim-have-in-common-with-a-yemeni-child-bride.html

Hitchens, Christopher. Review of *Siding with Rushdie*, sad. Lisa Appignanesi vd. sad. Lisa Appignanesi vd. *London Review of Books* 11/20 (26 Ekim 1989). https://www.lrb.co.uk/the-paper/v11/n20/christopher-hitchens/siding-with-rushdie

Hitchens, Christopher. “The Blair Hitch Project | Vanity Fair | February 2011”. *Vanity Fair | The Complete Archive*. Erişim 26 Nisan 2022. https://archive.vanityfair.com/article/2011/2/the-blair-hitch-project

Hitchens, Christopher vd. *The Four Horsemen: The Conversation That Sparked An Atheist Revolution*. New York: Random House, 2019.

Hitchens, Christopher. “The Future of an Illusion”. *American Academy of Arts & Sciences*. Erişim 24 Nisan 2022. https://www.amacad.org/publication/future-illusion

Hitchens, Christopher. “The Great Catholic Cover-Up”. *Slate*. https://slate.com/news-and-politics/2010/03/the-pope-s-entire-career-has-the-stench-of-evil-about-it.html

Hitchens, Christopher. “The Lord and the Intellectuals: Part Two”. *Harper’s Magazine* July 1982/ (01 Temmuz 1982). https://harpers.org/archive/1982/07/the-lord-and-the-intellectuals/

Hitchens, Christopher. *The Missionary Position: Mother Teresa in Theory and Practice*. New York: Verso Books, 1995.

Hitchens, Christopher. *The Monarchy: A Critique of Britain’s Favorite Fetish*. Londra: Chatto & Windus Ltd., 1990.

Hitchens, Christopher. *The Portable Atheist: Essential Readings For The Nonbeliever*. New York: Da Capo Press, 2007.

Hitchens, Christopher. “The Stupidest”. *Free Inquiry* 22/4 (Sonbahar 2002), 14-15.

Hitchens, Christopher. *The Trial Of Henry Kissinger*. Londra: Verso Books, 2001.

Hitchens, Christopher. *Thomas Jefferson: Author of America*. Londra: HarperCollins Publishers Ltd., 2005.

Hitchens, Christopher. *Thomas Paine’s Rights of Man: A Biography*. New York: Atlantic Monthly Press, 2007.

Hitchens, Christopher. “Unanswerable Prayers”. *Vanity Fair*. Ekim 2010. Erişim 28 Nisan 2022. https://archive.vanityfair.com/article/2010/10/unanswerable-prayers

Hitchens, Christopher. “Why Copy Our British Folly?We Have School Prayer -- And Belfast, Too”. *Washington Post* (18 Mart 1984). https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1984/03/18/why-copy-our-british-follywe-have-school-prayer-and-belfast-too/565c02e9-c5f1-46c4-b06c-47a2b850c955/

Hitchens, Christopher. *Why Orwell Matters*. New York: Basic Books, 2002.

Hitchens, Christopher - Del Conte, Jacques. “The New Commandments”. *Vanity Fair*. 04 Mart 2010. Erişim 25 Nisan 2022. https://www.vanityfair.com/news/2010/04/hitchens-201004

Hitchens, Christopher - Wilson, Douglas. *Is Christianity Good For The World?* USA: Canon Press, 2008.

Kettell, Steven. “What’s Really New about New Atheism?” *Palgrave Communications* 2/1 (13 Aralık 2016), 1-3. https://doi.org/10.1057/palcomms.2016.99

Khalil, Mohammad Hassan. *Jihad, Radicalism, and the New Atheism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

Knaggs, Paul. “Christopher Hitchens: Free Speech - Labour Heartlands”, 28 Ocak 2021. https://labourheartlands.com/christopher-hitchens-free-speech/

La Gambina, Gregg. “Christmas with Christopher Hitchens”. *The A.V. Club*. Erişim 26 Nisan 2022. https://www.avclub.com/christmas-with-christopher-hitchens-1798212993

Lezard, Nicholas. “No Paine, No Gain”. *The Guardian* (08 Eylül 2007), blm. Books. https://www.theguardian.com/books/2007/sep/08/featuresreviews.guardianreview3

Maddox, Bruno. “Books in Brief: Nonfiction”. *The New York Times* (14 Ocak 1996), blm. Books. https://www.nytimes.com/1996/01/14/books/books-in-brief-nonfiction-068195.html

Mann, Windsor. *The Quotable Hitchens From Alcohol to Zionism*. Cambridge: Da Capo Press, 2011.

Markham, Ian S. *Against Atheism: Why Dawkins, Hitchens, and Harris Are Fundamentally Wrong*. West Sussex: Wiley-Blackwell, 2010.

Marx, Karl. *Hegel’in Hukuk Felsefesi’nin Eleştirisi*. çev. Kenan Somer. Ankara: Sol Yayınları, 2. Basım, 2009.

Marx, Karl - Engels, Friedrich. *Din Üzerine*. Ankara: Sol Yayınları, 5. Basım, 2013.

Metrazol Electricity. “Christopher Hitchens on Cigarettes”. Yayın Tarihi 24 Temmuz 2011. https://www.youtube.com/watch?v=kDaZXZd19OM

Miller, Franklin G. “Two Philosophical Deaths: Hume and Hitchens”. *Perspectives in Biology and Medicine* 56/2 (2013), 251-258.

Nast, Condé. “Christopher Hitchens Wins National Magazine Award for Columns About Cancer”. *Vanity Fair*. 10 Mayıs 2011. Erişim 19 Nisan 2022. https://www.vanityfair.com/news/2011/05/christopher-hitchens-wins-national-magazine-award-for-columns-about-cancer

Nast, Condé. “In Memoriam: Christopher Hitchens, 1949–2011”. *Vanity Fair*. 16 Aralık 2011. Erişim 19 Nisan 2022. https://www.vanityfair.com/news/2011/12/In-Memoriam-Christopher-Hitchens-19492011

Oppy, Graham. “Whither New Atheism?” *New Atheism: Critical Perspectives and Contemporary Debates*. ed. Christopher R. Cotter vd. Springer International Publishing, 2017.

Peters, Jeremy W. “Christopher Hitchens to Begin Cancer Treatment”. *ArtsBeat* (blog), 30 Haziran 2010. https://artsbeat.blogs.nytimes.com/2010/06/30/christopher-hitchens-to-begin-cancer-treatment/

Popper, David H. Review of *Review of Cyprus*, sad. Christopher Hitchens. sad.

Christopher Hitchens. *Middle East Journal* 40/1 (1986), 147-147. https://www.jstor.org/stable/4327256

Raz, Guy. "Christopher Hitchens, Literary Agent Provocateur". *NPR* (21 Haziran 2006), blm. Author Interviews. https://www.npr.org/2006/06/21/5498172/christopher-hitchens-literary-agent-provocateur

Richard Dawkins Foundation for Reason & Science. "Mahşerin Dört Atlısı HD: Richard Dawkins ile Tartışmalar, Bölüm 1". Yayın Tarihi 2009. https://www.youtube.com/watch?v=9DKhc1pcDFM

Richard Dawkins Foundation for Reason & Science. "The Four Horsemen: Hour 2 of 2 - Discussions with Richard Dawkins, Ep 1". Yayın Tarihi 2009. https://www.youtube.com/watch?v=TaeJf-Yia3A

Ruse, Michael. "Why I am an Accommodationist and Proud of it". *Zygon: Journal of Religion and Science* 50/2 (Haziran 2015), 361-375. https://doi.org/10.1111/zygo.12174

Ruse, Michael. "Why I Think the New Atheists Are a Bloody Disaster". *Science and the Sacred* (blog), 14 Ağustos 2009. https://www.beliefnet.com/columnists/scienceandthesacred/2009/08/why-i-think-the-new-atheists-are-a-bloody-disaster.html

Said, Edward W. vd. (ed.). *Blaming the Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question*. New York: Verso Books, 1988.

Schudel, Matt. "Christopher Hitchens, Skeptic and Acerbic Master of the Contrarian Essay, Dies at 62". *Washington Post* (16 Aralık 2011), blm. Obituaries. https://www.washingtonpost.com/local/obituaries/christopher-hitchens-a-vanity-fair-writer-was-a-religious-skeptic-and-acerbic-master-of-the-contrarian-essay/2010/12/17/gIQAtiBHxO_story.html

Shermer, Michael. "A Debate between Christopher Hitchens & Kenneth Miller". *Skeptic*. 11 Ocak 2012. Erişim 26 Nisan 2022. https://www.skeptic.com/eskeptic/12-01-11/

Tariq Ramadan Official. "Christopher Hitchens vs Tariq Ramadan : 'Is Islam a Religion of Peace' 05/10/2010". Yayın Tarihi 02 Ocak 2013. https://www.youtube.com/watch?v=cZnRGsPuh1M

The King's College. "Hitchens-Wilson Debate (Part 1)". Yayın Tarihi 25 Nisan 2014. https://www.youtube.com/watch?v=sxNFzr0mMvs

The King's College. "Hitchens-Wilson Debate (Part 2)". Yayın Tarihi 25 Nisan 2014. https://www.youtube.com/watch?v=Jr5y8U1TdfU

Tomlins, Steven. *In Science We Trust: Dissecting the Chimera of New Atheism*. University of Ottowa, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Topaloğlu, Aydın. *Ateizm Çıkmazı*. Ankara: DİB Yayınları, 6. Basım, 2019.

Topaloğlu, Aydın. *Teizm & Ateizm Tanrıtanımazlığın Felsefi Boyutları*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2020.

Watt, William Montgomery. "Tanrı Sûretinde Yaratılma: İslâm Kelâmına Dair Bir Araştırma". çev. Hüseyin Kahraman. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/21 (Ekim 2006), 253-261.

Widmer, Ted. "Two Cheers for Jefferson". *The New York Times* (17 Temmuz 2005), blm. Books. https://www.nytimes.com/2005/07/17/books/review/two-cheers-for-jefferson.html

Wilby, Peter. "Christopher Hitchens Obituary". *The Guardian* (16 Aralık 2011), blm. Books. https://www.theguardian.com/books/2011/dec/16/christopher-hitchens-obituary

Wilby, Peter. "Christopher Hitchens Obituary". *The Guardian* (16 Aralık 2011), blm. Books. https://www.theguardian.com/books/2011/dec/16/christopher-hitchens-obituary

Yağcı, Nazmiye. *Çağdaş Din Felsefesi Problemi Olarak Yeni Ateizm, Sam Harris Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Yıldırım, Tamer. "Ludwig Andreas Feuerbach'ın Yansıtma Din Teorisi ve Eskatoloji Eleştirisi". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1-2 (2010), 65-85. http://ktp2.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=ar&midno=46627500&Dergivalkod=0562

Zenk, Thomas. "New Atheism". *The Oxford Handbook of Atheism*. ed. Michael Ruse, Stephen Bullivent. Oxford, UK: Oxford University Press, 2013.

News24. "A Christopher Hitchens Biography Is Underway Even Though His Widow Is against It". Erişim 15 Nisan 2022. https://www.news24.com/news24/books/news/a-christopher-hitchens-biography-is-underway-even-though-his-widow-is-against-it-20210205

"An audience with Christopher Hitchens - Telegraph". Erişim 20 Kasım 2020. https://web.archive.org/web/20190925125238/https://www.telegraph.co.uk/culture/books/7778346/An-audience-with-Christopher-Hitchens.html

"Books: Brit Kitsch Blood, Class, And Nostalgia by Christopher Hitchens- TIME". Erişim 08 Haziran 2021. http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,970803,00.html

"Christopher Hitchens | Vanity Fair". 22 Aralık 2011. Erişim 20 Kasım 2020. https://web.archive.org/web/20111222152010/http://www.vanityfair.com/contributors/christopher-hitchens

"Christopher Hitchens -- Britannica Online Encyclopedia". Erişim 27 Ekim 2020. https://www.britannica.com/print/article/1373141

Amerika'nin Sesi | Voice of America - Turkish. "Christopher Hitchens Hayatını Kaybetti". Erişim 19 Nisan 2022. https://www.amerikaninsesi.com/a/christopher-hitchens-hayatn-kaybetti-135752138/901962.html

NPR.org. "Christopher Hitchens, Literary Agent Provocateur". Erişim 15 Nisan 2022. https://www.npr.org/2006/06/21/5498172/christopher-hitchens-literary-agent-provocateur

Radikal. "Christopher Hitchens öldü". Erişim 19 Nisan 2022. http://www.radikal.com.tr/hayat/christopher_hitchens_oldu-1072689/

"Christopher Hitchens: The New Statesman Years". Erişim 20 Kasım 2020. https://www.newstatesman.com/magazines/2012/01/hitchens-write-editor-fenton

"Christopher Hitchens: Workers' Self Management in Algeria (April 1972)". Erişim 20 Kasım 2020. https://www.marxists.org/history/etol/newspape/isj/1972/no051/hitchens2.htm

HuffPost. "'Evangelical Atheists:' Pushing For What?" 18 Ekim 2010. Erişim 03 Mart 2022. https://www.huffpost.com/entry/evangelical-atheists-what_b_765379

"God And Man In The White House | Vanity Fair | August 2003". Erişim 26 Nisan 2022. https://archive.vanityfair.com/article/2003/8/god-and-man-in-the-white-house

NBC News. "'Hardball with Chris Matthews' for April 26". Erişim 26 Nisan 2022. https://www.nbcnews.com/id/wbna7653085

"Kutsal Kitap: Mısır'dan Çıkış 20". Erişim 27 Nisan 2022. https://kutsalkitap.info.tr/?q=cik%2020

"Kutsal Kitap: Yuhanna 2". Erişim 15 Nisan 2022. https://kutsalkitap.info.tr/?q=yu%202

"Mâide Suresi 60. Ayet Tefsiri - Diyanet İşleri BaşKanlığı". Erişim 05 Mayıs 2022. https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/729/60-ayet-tefsiri

"Meet the New Atheism / Same as the Old Atheism? | Issue 78 | Philosophy Now". Erişim 15 Nisan 2022. https://philosophynow.org/issues/78/Meet_the_New_Atheism_Same_as_the_Old_Atheism

"O Brother, Where Art Thou? » 13 Oct 2001 » The Spectator Archive". Erişim 15 Nisan 2022. http://archive.spectator.co.uk/article/13th-october-2001/18/o-brother-where-art-thou

Tablet Magazine. "On Christopher Hitchens' Jewishness". 19 Aralık 2011. Erişim 19 Kasım 2020. /sections/arts-letters/articles/the-tenth-man-2

"The Church of the Non-Believers | WIRED". Erişim 03 Mart 2022. https://www.wired.com/2006/11/atheism/

The Guardian. "What We Were Reading" (05 Aralık 2009), blm. Books. https://www.theguardian.com/books/2009/dec/05/books-of-the-noughties

"What's New About The New Atheism? | Issue 78 | Philosophy Now". Erişim 29 Mart 2022. https://philosophynow.org/issues/78/Whats_New_About_The_New_Atheism

The Guardian. "When Christopher Met Peter" (31 Mayıs 2005), blm. Books. https://www.theguardian.com/books/2005/may/31/hayfestival2005.guardianhayfestival2

"Will 'New Atheism' Make Room For Women? - Ms. Magazine". Erişim 22 Şubat 2022. https://msmagazine.com/2010/11/01/will-new-atheism-make-room-for-women/

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Sümeyra TURAN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	İstanbul Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat (İngilizce)
Makale ve Bildiriler	
1. Turan, Sümeyra. "Abdurrahman Bedevî ve Bir Varoluşçuluk Denemesi". Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi 6 / 1 (Haziran 2020): 375-387.	